

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Gašper Jesenšek

RAZVOJ OSMANSKE DRŽAVE
DO KONCA VLADAVINE SULEJMANA II.

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Avtor: Gašper Jesenšek

Mentor: asistent dr. Janez Mlinar
Mentor: docent dr. Vladimir Prebilič

RAZVOJ OSMANSKE DRŽAVE
DO KONCA VLADAVINE SULEJMANA II.

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

Diplomsko delo z naslovom Razvoj
Osmanske države do konca vladavine
Sulejmana II. je izdelano s soglasjem
obeh fakultet in urejeno po pravilniku
matične fakultete.

Razvoj Osmanske države do konca vladavine Sulejmana II.

Povzetek. Osmanska država ima izvor v preseljevanju nomadskih Turkov iz Centralne Azije na Bližnji Vzhod. Vzrok za njihovo preseljevanje pa lahko iščemo predvsem v njihovi spreobrnitvi v islam. Kot muslimani so ti Turki služili v vojskah islamskih držav. Prva velika turška država je bil Seldžuški sultanat, ki je v 11. stoletju obsegal ozemlje od današnje Sirije pa vse do današnjega Afganistana. Seldžuški sultanat je hitro razpadel, a njegova zapuščina je ostala živa. Stranska veja Seldžukov jo je prenesla v Anatolijo, kjer je vladala dobrih 100 let preden so jo uničili Mongoli. Anatolija je bila v 13. stoletju razdeljena na številne manjše državice, eni izmed njih je vladal Osman Gazi. Zaradi ugodne geostrateške lege in učinkovitega vojaškega sistema se je Osmanska država zelo hitro širila. Osmanski sultani so spretno združili seldžuške, islamske in bizantinske tradicije, kar jim je omogočilo oblikovanje mogočne države. Osmanska država se je v slabih 150 letih razširila iz Anatolije na Balkan in skoraj celoten Bližnji Vzhod, njeni sultani pa so vladali iz Istanbula.

Ključne besede: Osmani, Seldžuki, vojska, državna ureditev.

The development of the Ottoman state until the end of reign of Suleyman II.

Abstract. The Ottoman state has its origin in the migration of nomadic Turks from Central Asia to the Middle East. The main cause for their migration can be found in their conversion to islam. As muslims these Turks were employed as soldiers by the rulers of islamic states. The Seljuk sultanate was the first great turkish state. In the 11th century it incorporated the lands from modern Syria to modern Afghanistan. It fell apart quickly but its legacy survived. A side branch of the Seljuks moved to Anatolia, where it ruled for a century before being destroyed by the Mongols. In the 13th century Anatolia was divided into several smaller states one of which was ruled by Osman Ghazi. Its favorable geostrategic position and an efficient military system allowed it to spread rapidly. The Ottoman sultans successfully combined seljuk, islamic and byzantine traditions to found a mighty state. In less than 150 years the Ottoman state spread from Anatolia to the Balkans and most of the Middle East. The Ottoman sultans reigned from the capitol of Istanbul.

Key Words: Ottomans, Seljuks, military, state.

KAZALO VSEBINE

1. UVOD	4
2. METODOLOŠKO HIPOTETIČNI OKVIR	5
2.1 Cilji naloge	5
2.2 Metode dela	5
2.3 Hipoteze	5
2.4 Termini	5
3. SLOVAR IZRAZOV	11
4. ZGODOVINSKO OZADJE	14
4.1 Od prihoda turških plemen na Bližnji vzhod do razpada Seldžuškega sultanata	14
4.1.1 Izvor Turkov	14
4.1.2 Turki in islam	16
4.1.3. Seldžuki	17
4.1.4. Rumski Seldžuki	21
4.1.5 Mongolska oblast v Anatoliji	25
4.2 Od mejne province do imperija	26
4.2.1 Turška Anatolija	26
4.2.2 Prvi Osmani	27
4.2.3 Osvajanja prvih osmanskih sultanov	28
4.2.4. Bajazid I. (1389 – 1402)	32
4.3 Osmanska država kot svetovna velesila	34
4.3.1 Obdobje medvladja in obnovitev države	34
4.3.2 Vladavina Murata II. (1421 – 1444, 1446 – 1451)	35
4.3.3 Mehmet II. Osvajalec (1444 – 1446, 1451 – 1481)	39
4.3.4. Bajazid II. (1481 – 1512)	42
4.3.5. Selim I. (1512 – 1520)	43
4.3.6. Sulejman II. Veličastni (1520 – 1566)	45
5. DRŽAVNA UREDITEV	48
5.1 Seldžuški in Rumski sultanat	48
5.1.1 Seldžuški sultanat	48
5.1.2 Rumski sultanat	49
5.1.3 Turški bejliki	51
5.2 Osmanska država	52
5.2.1 Osmanska teorija vladanja	53
5.2.2 Osmanska družbena struktura	54
5.2.2.1 Sultan	54
5.2.2.2 Vladajoči sloj	55
5.2.2.3 Podložni sloj	56
5.2.3 Kapikulari – sultanovi sužnji	57
5.2.4 Birokracija	58
5.2.5 Verska ustanova	58
5.2.6 Veliki Divan	59
5.2.7 Finance	60
5.2.8 Timar	61
5.2.9 Vakf	61
5.2.10 Privatna lastnina	62
5.2.11. Zakonodaja	62
5.2.12 Provincialna oblast	63
5.3 Primerjava Seldžuške in Osmanske države	63
6. VOJSKA	64

6.1 Seldžuški in rumski sultanat.....	64
6.1.1 Vojska Seldžuške države.....	64
6.1.1.1 Gulaman-i Saraj.....	65
6.1.1.2 Hasa enote	65
6.1.1.3 Enote poveljnikov, guvernerjev in državnikov	65
6.1.1.4 Turkmenske enote, ki so jih vodili begi	66
6.1.1.5 Sile vazalnih držav	66
6.1.2 Vojska Rumskega sultanat	66
6.1.3 Oborožitev	67
6.2 Vojska osmanske države	67
6.2.1 Razvoj osmanske vojske	67
6.2.2 Organizacija vojske	68
6.2.2.1 Taktika.....	68
6.2.2.2 Organizacija bojnega pohoda.....	69
6.2.2.3 Struktura	70
6.2.3 Rodovi vojske.....	71
6.2.3.1 Kapikulari enote	71
6.2.3.2 Konjenica	73
6.2.3.3 Pehota	75
6.2.3.4 Vazali	75
6.2.3.5 Artilerija in inženirci.....	76
6.2.3.6 Ladjevje.....	77
6.2.4 Oborožitev	77
6.3 Primerjava Seldžuške in Osmanske vojske.....	78
7. IZBRANE BITKE.....	79
7.1 Bitka pri Manzikertu	79
7.1.1 Ozadje bitke.....	79
7.1.2 Velikost vojsk.....	80
7.1.3 Potek bitke.....	80
7.1.4 Razlogi za izid bitke	82
7.1.5 Zgodovinski pomen bitke.....	82
7.2 Bitka pri Nikopolju.....	83
7.2.1 Ozadje bitke.....	83
7.2.2 Velikost vojsk.....	84
7.2.3 Potek bitke.....	85
7.2.4 Razlogi za izid bitke.....	85
7.2.5 Zgodovinski pomen bitke.....	86
7.3 Bitke pri Mohaču.....	86
7.3.1 Ozadje bitke.....	86
7.3.2 Velikost vojsk.....	87
7.3.3 Potek bitke.....	88
7.3.4 Razlogi za izid bitke.....	89
7.3.5 Zgodovinski pomen bitke.....	89
7.4 Vpliv discipline in taktike na izide bitk	90
8. ZAKLJUČEK.....	91
8.1 Verifikacija hipotez	91
8.2 Sklep.....	92
9. LITERATURA.....	95
9.1 Knjige	95
9.2 Članki	96
9.3 Internetni viri.....	96

KAZALO SLIK

Slika 1: Seldžuška država.....	21
Slika 2: Država rumskih Seldžukov pred Mongolskimi osvajanji.....	24
Slika 3: Turški bejliki v Anatoliji.....	27
Slika 4: Osvajanja prvih osmanskih sultanov	32
Slika 5: Križarski pohodi proti Osmanom.....	38
Slika 6: Osvajanja Mehmeda II.	42
Slika 7: Osmanska država ob smrti Sulejmana II.	47

1. UVOD

Osmanska država je svojevrsten fenomen v zgodovini. Država, ki so jo ustanovili nomadski in polnomadski prebivalci, se je v slabih 100 letih preoblikovala iz nomadske osvajalske države, ki se je zanašala na vojaško moč nomadskih plemen, v državo, v kateri je bila večina prebivalstva stalno naseljena in je imela močno centralno administracijo ter močno stalno vojsko, ki je bila hrbtenica države. Osmanska država se je v 100 letih spremenila iz povsem nepomembne province v državo, ki je v 16. in 17. stoletju obvladovala skoraj celotno vzhodno in južno Sredozemlje. Sicer pa Osmanski Turki niso bili prvi Turki, ki so kot nomadi ali polnomadi ustanovili svojo državo. Po tem, ko so Turki začeli sprejemati islam in se zaradi tega seliti iz Centralne Azije proti zahodu, so na tem območju oblikovali veliko število držav kot so Seldžuška, Guridska, Kvarezimska,... Vendar pa se te niso izkazale za zelo obstojne, saj so preveč temeljile na nomadih, ki pa niso imeli potrebe ali želje po močni državi, ki bi urejala njihova življenja. Te države so uspevale le pod vodstvom močnih vladarjev, ki so državo ozemeljsko širili, medtem ko so pod šibkimi vladarji zelo hitro razpadle.

V tej diplomski nalogi se bom osredotočil predvsem na razvoj Osmanske države ter njeno državno in vojaško ureditev. Posvetil se bom izvoru Osmanske države in turškim državam, ki so razvile mehanizme, ki so jih potem Osmani uporabili pri vodenju lastne države. Najpomembnejši del moje diplomske naloge bo primerjava in iskanje kontinuitete med Seldžuško in Osmansko državo ureditvijo in Seldžuško in Osmansko vojsko. Zgodovinski pregled bom zato začel s kratkim opisom zgodovine turške etnije in predhodnih turških državnih tvorb, s poudarkom na Seldžuški državi in na Rumschem (Seldžuškem) sultanatu. Ti dve državi bom opisal tudi v poglavjih o državni ureditvi in vojski, saj je bila Osmanska država duhovna naslednica teh dveh držav. V zadnji točki bom analiziral tri bitke, bitka pri Manzikertu, bitka pri Nikopolju in bitka pri Mohaču, ki so se zgodile v razponu 450 let. Te bitke sem izbral, ker prikazujejo različne stopnje v razvoju Osmanske države in njene vojske. Te bitke skupaj s prednostmi osmanske (in seldžuške) vojske prikazujejo tudi slabosti njihovih nasprotnikov, zaradi katerih se je Osmanska država lahko tako hitro ozemeljsko širila.

2. METODOLOŠKO HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 CILJI NALOGE

Cilj naloge je preučiti razvoj Osmanske države. Pri tem se bom osredotočil predvsem na sistem vodenja države in vojsko. Analiziral bom tudi tri bitke, s pomočjo katerih bom skušal prikazati, kako se je Osmanska država razvila iz majhne province v imperij, ki je obsegal tri kontinente.

2.2 METODE DELA

V nalogi sem uporabil deskriptivno metodo, s pomočjo katere sem pojasnil temeljne pojme s tega področja, metodo analize vsebine pisnih in elektronskih virov za proučevanje razvoja Osmanske države, metodo primerjalne analize pisnih virov ter metodo študija primera za proučevanje konkretnih primerov boja osmanske (in seldžuške) vojske.

2.3 HIPOTEZE

V diplomskem delu sem izhajal iz naslednjih temeljnih hipotez:

1. Osmanska država se je lahko hitro širila zaradi močne centralizacije v državni upravi in vojski.
2. Osmanska država je velik del državne in vojaške ureditve prevzela od Seldžuške države.
3. Osmanska vojska je zmagovala zaradi boljše discipline in taktike.

2.4 TERMINI

Pri prevajanju arabskih in turških terminov sem si pomagal s knjigo Islam – Mali leksikon, katere avtor je Yves Thoraval. Turška imena in termine, ki uporabljajo črki ç in ş sem glasovno prevajal kot č in š.

Pridevnik turški in ime Turki, ki ju uporabljam v diplomski nalogi sta vezana na turško etnično skupino, iz katere so izhajale vse glavne družine, ki so vodile preučevane države. Vladajoči razred teh držav je bil večinoma turški in je govoril turški jezik, medtem ko je bila etnična sestava prebivalstva države in posledično vojske zelo pestra. Pridevnik turški in ime Turki nima nobene povezave in se ne nanaša na sodobno Turško republiko ali na moderen turški narod.

Za lažje razumevanje diplomskega dela sem opredelil zgodovinske, geografske in politične termine.

Abasidi (750 – 1258): Izgon Umajidov iz Damaska je pripeljal na oblast dinastijo Abasidov. Kalifat, katerega središče je bil Bagdad in ki so ga dotlej obvladovali zgolj Arabci, je tedaj postal teokratska, centralizirana in večetnična država. Dinastija Abasidov izhaja iz Prerokovega strica Abasa. Vrhunec je Abasidski kalifat doživel v 8. in 9. stoletju. Potem se je začel nagel propad. Dinastija se je končala z mongolskim vpadom in zavzetjem Bagdada leta 1258¹.

Anatolija: V bizantinski dobi je izraz Anatolija (iz grške besede Anatole, »vzhod«) označeval Malo Azijo. Do nastanka osmanskega cesarstva je bilo to območje za muslimansko zgodovinopisje »dežela krščanskih Grkov iz Bizanca, naslednikov Rimljanov« (arabsko Bila dal Rum, izpeljano iz besede Rim, arabsko Rum)².

Centralna Azija: Ozemlje, ki obsega Transoksanijo in nekdanji »ruski« Turkestan³.

Džihad (muslimanski termin za sveto vojno): Prva muslimanska osvajanja, ki jih je začel Mohamed, je opravičeval koncept džihada, po katerem je bila uporaba vojne samo sredstvo za spreobrnitev nevernikov. Ta koncept so kasneje uporabili posvetni vladarji, predvsem tisti, ki so živeli na mejah muslimanskega sveta, za motiviranje obmejnih roparskih napadov in za zbiranje vojske za večje vojaške pohode⁴.

¹ Yves Thoraval, *Islam – Mali Leksikon* (dalje Thoraval, Islam...), Ljubljana: Založba Mladinska Knjiga, 1998, 1. izd., str. 9-10.

² Thoraval, Islam..., str. 20.

³ Thoraval, Islam..., str. 172.

⁴ Matthew Bennett, *Dictionary of Ancient and Medieval Warfare* (dalje Bennett, Dictionary...), Mechanicsburg: Stackpole Books, 2001, 1. izd., str. 168.

Futuva: Srednjeveški arabski kodeks etike, pogosto primerjana z zahodnim viteštvom. Razvila se je v Iranu okoli leta 1200, izvira pa iz starodavne tradicije te regije, povezane z plemensko solidarnostjo. Velik vpliv ima na vojaško zvestobo⁵. 1) mistična bratovščina, 2) etični kodeks mistične bratovščine, 3) etični kodeks trgovskega ali obrtnega ceha⁶.

Gaza (arabsko sveta vojna): Kot ideal je bila zelo pomemben člen v razvoju osmanske države. Družba v obmejnih kneževinah je bila prežeta z idealom neprestane svete vojne in neprestanega širjenja daru'l-islama (prebivališča islama), to je širjenje islamske države dotlej, dokler ne bo zaobjela celotnega sveta. Sveta vojna je pomenila versko dolžnost, ki je vernike navdihovala za vsakršna dejanja in žrtve. Namen svete vojne ni bil, da uničuje, temveč da podredi svet nevernikov, ki so ga imenovali daru'l-harb (prebivališče vojne). Tako je za islamsko skupnost Osmanov, v načelnem gledanju in pravnem razumevanju, obstajalo neprekinjeno vojno stanje med islamskim in neislamskim svetom, vendar pa je sama podreditev nevernega sveta vključevala zaščito in versko strpnost do kristjanov in Judov. Načeloma, ne pa povsod v praksi, je bilo drugovercem dopuščeno, da svobodno izpovedujejo svoje versko prepričanje in da živijo v skladu s svojimi verskimi zakoni. Islam jim je zagotavljal življenje in premoženje pod pogojem, da so pokorni, kar pa je pomenilo politično podrejenost in plačevanje davkov⁷.

Gazi (arabsko bojevnik za vero): Gazi je bil podoben evropskemu vitezu. Nosil je neke vrste insignije in izpolnil prisego nadrejenemu, če je le bilo mogoče kalifu. Spoštoval je futuvo, mistični kodeks moralnega obnašanja, ki se je razvil v 10. in 11. stoletju, ki so ga kasneje prevzeli cehi ter korporacije islamskega sveta. Turški gaziji so bili v osnovi bojevniki in osvajalci, ki so imeli zelo negativen odnos do centralizirane vlade⁸. Verski bojevnik, ki se bori za islam proti nevernikom (hindujcem, kristjanom, politeistom). Gaziji se prvič pojavijo v 14. stoletju, kot člani zavzetih in discipliniranih enot v Anatoliji. S tem terminom so kasneje poimenovali vsakega posameznika, ki se je bil pripravljen žrtvovati v bitki, in je postal sinonim za heroja⁹.

⁵ Bennett, Dictionary..., str. 122.

⁶ Peter F. Sugar, *Southeastern Europe under Ottoman Rule, 1354 – 1804* (dalje Sugar, Southeastern Europe...), Seattle: University of Washington Press, 1996, 1. izd., str. 345.

⁷ Vasko Simoniti, *Turki so v deželi že* (dalje Simoniti, Turki so...), Celje: Mohorjeva družba, 1990, 1. izd., str. 7.

⁸ Steven Runciman, *The Fall of Constantinople 1453* (dalje Runciman, The Fall...), Cambridge: Cambridge University Press, 1965, 1. izd., str. 26.

⁹ Bennett, Dictionary..., str. 128.

Gulam (arabsko suženj): Člani enote vojaških sužnjev, ki so bili pripadniki osebne vojske muslimanskih vladarjev. Pogosto so bili vojni ujetniki ali potomci le teh. Izhajali so iz zelo različnih etničnih skupin. Kot stalna vojska so bili ponavadi bolje pripravljeni in bolj zanesljivi od oddelkov, ki so izhajali iz vrst prejemnikov »fevdov«. Bili pa so dražji za vzdrževanje in nagnjeni k sodelovanju pri dvornih spletkah¹⁰.

Hidžaz (arabsko »ovira«, kar se nanaša na gorovje): Območje na severozahodu Arabskega polotoka. Hidžaz je zibelka in duhovno središče islama, dostop na sveta ozemlja okrog Meke in Medine je prepovedan vsem nemuslimanom¹¹.

Ikta: Srednjeveški arabski nededni vojaški fevd. Muslimanske države so ga uporabljale za podporo oboroženih jezdecev¹².

Kalif, kalifat: Kalif je Prerokov »naslednik« oziroma »namestnik« na Zemlji ter prvi imam muslimanske skupnosti. Njegova funkcija je predvsem duhovna in je omejena na zagotavljanje spoštovanja šarije. Kalif nima pooblastil za določanje ali spreminjanje nauka, kakršne ima šiitski imam. Na začetku je bil kalifat pridržan za najzaslužnejšega člana muslimanske skupnosti, nato pa je pod Abasidi postal zapleten politično-verski sistem¹³.

Mameluki (arabsko posedovani): Dinastija (1250-1517), ki so jo v Egiptu in Siriji ustanovili vojaški sužnji v lasti Ajubidov, izhaja iz stepe Kipčakov (Turki iz južne Rusije) oziroma s Kavkaza. Leta 1250 so spodrinili svoje ajubidske gospodarje. Sultan Bajrabas (umrl 1277) je premagal Mongole in Križarje. Mameluki so obstali kot »fevdalni« razred, ko jih je leta 1517 premagal Selim I. Leta 1812 jih je dokončno uničil Mehmet Ali¹⁴.

Nestorijanci: Veja vzhodnih kristjanov, privržencev Nestorja, carigrajskega patriarha, ki je zagovarjal Kristusovo »dvojno« naravo. Marija naj bi bila v tej luči Kristusova mati, na pa Božja mati. Obsojeni so bili krivoverstva na vesoljnem koncilu v Efezu (451). Zatekli so se na vzhod in prišli vse do Kitajske¹⁵.

¹⁰ Bennett, Dictionary..., str. 128.

¹¹ Thoraval, Islam..., str. 77.

¹² Bennett, Dictionary..., str. 161.

¹³ Thoraval, Islam..., str. 102.

¹⁴ Thoraval, Islam..., str. 132.

¹⁵ Thoraval, Islam..., str. 161.

Safavidi: Dinastija, ki je vladala Perziji od 1501 do 1723. Izšla je iz šiitske sufijske bratovščine. Imenujejo se po Sajedinu (umrl 1334), ustanovitelju safavijskih dervišev¹⁶.

Seldžuki (Rumski): Po zmagi Velikih Seldžukov v bitki pri Manzikertu (1071) so valovi turških nomadov preplavili Anatolijo in potisnili mejo bizantinske oblasti proti zahodu. Med dinastijami, ki so se uveljavile na tem prostoru so bili dolgo (od 1077 do 1307) najpomembnejši Rumski Seldžuki (Rum – arabsko Rim)¹⁷.

Seldžuki (Veliki): Turška dinastija, ki je v 11. in 12. stoletju vladala velikemu delu Transoksanije in Irana¹⁸.

Sufizem: Sufizem je muslimanski mysticizem – arabsko tasavuf, izpeljanka iz korena suf, »volna« (po oblačilu, ki so ga privrženci te smeri nosili iz ponižnosti, sprva morda tudi po zgledu krščanskih menihov in asketov). Islam ne spodbuja sufizma, saj si ta prizadeva za neposreden dostop v »navzočnost« in spoznanje Boga, ne pa zgolj preko Alahovega razodetja, ki ga vsebuje Koran¹⁹.

Suniti: Večinski pripadniki islama, ki priznavajo suno. Arabska beseda sunna pomeni »navado«, »običaj« - navade nekega naroda na splošno. V Koranu in Izročilih suna označuje Mohamedova dejanja in besede²⁰.

Šiiti: Šiitizem je bil sprva »legitimistično« politično gibanje, povezano z vprašanjem, kdo bo nasledil Mohameda, in z nezadovoljstvom novih spreobrnjencev (mavalijev) s svojim položajem. Najprej in predvsem pa so šiiti pripadniki »Alijeve stranke« (arabsko šiat Ali), ki se je nato razcepila na več vej²¹.

Timar: Osmanski termin za zemljo, katere prihodki so podpirali spahija – konjenika. Sistem je morda temeljil na bizantinski proniji. Osmanske provincialne enote iz Male Azije se lahko imenuje tudi timarska konjenica²².

¹⁶ Thoraval, Islam..., str. 206.

¹⁷ Thoraval, Islam..., str. 208.

¹⁸ Thoraval, Islam..., str. 209.

¹⁹ Thoraval, Islam..., str. 215.

²⁰ Thoraval, Islam..., str. 218.

²¹ Thoraval, Islam..., str. 223.

²² Bennett, Dictionary..., str. 316.

Transoksanija: Izraz, ki označuje območje med rekama Amu Darja (nekdanji Oks) in Sir Darja (nekdanja Jaksarta). Arabski zemljepisci so zanj uporabljali izraz »tisto, kar je onstran Reke« (Ma'uara al Nahr). To območje puščav in oaz, ki deloma ustreza današnjemu ozemlju Uzbekistana je segalo od Aralskega morja do pogorij Tien Shan in Pamir. Arabci so v Transoksanijo prišli leta 650²³.

Turkestan: V Evropi je izraz Turkestan (dežela Turkov) do 1. svetovne vojne označeval območje od Mongolije do Kaspijskega jezera²⁴.

Turkopol: Izraz prvotno uporabljen za bizantinsko vojaško enoto sestavljeno iz potomcev turških najemnikov. Zahodni križarji so ta izraz uporabljali za Turke, ki so se spreobrili v krščanstvo in so služili v njihovi vojski²⁵.

Turkmeni: Turkmeni (nekdanj imenovani tudi »Turkomani« tj., Turki iz »oguške« konfederacije), ki so v 10. in 11. stoletju prišli iz vzhodnega Turkestana, so bili strah in trepet zbudajoči nomadski konjeniki s posebno nagnjenostjo do roparskih vpadov, med katerimi so si nabirali plen in sužnje. S Seldžuki so v valovih prišli na Srednji Vzhod, nato pa pred vpadi Mongolov še v Anatolijo²⁶.

²³ Thoraval, Islam..., str. 234.

²⁴ Thoraval, Islam..., str. 238.

²⁵ Bennett, Dictionary..., str. 323.

²⁶ Thoraval, Islam..., str. 240.

3. SLOVAR IZRAZOV

Za lažje razumevanje diplomske naloge sem terminološki razlagi dodal še slovar uporabljenih turških in arabskih izrazov.

Aga: poveljnik, častnik, gospodar.

Ahi: 1) mistična bratovščina, 2) vodja mistične bratovščine, 3) član trgovskega ali obrtnega ceha.

Akindžija: nestalna vojaška enota, večinoma uporabljena kot izvidniki ali roparji.

Baba: oče, sveti mož.

Bej: 1) vladar, 2) guverner, 3) gospod.

Bejlerbej: najvišji guverner.

Bejlerbejlik: provinca.

Bejlik: ozemlje, ki ga upravlja bej.

Čift: osnovna lastniška enota zemlje, velikost odvisna od rodovitnosti zemlje.

Čiftlik: kmetija ali posest v privatni lasti.

Dar al-Harb: vse ozemlje, ki ni pod muslimansko oblastjo; sovražno ozemlje.

Dar al-Islam: ozemlje pod muslimansko oblastjo.

Defterdar: glavni finančni uradnik.

Derviš: potujoči muslimanski sveti mož.

Devširma: nabor otrok.

Divan: državni svet.

Emir: visoki arabski plemič, vladar.

Ejalet: osmanska provinca po 16. stoletju.

Ferman: državni razglas.

Fetva: pisen ukaz sejhulislama ali muftija.

Harač: davek na zemljo.

Has: fevd največje velikosti.

Iltizam: prodaja pravice do pobiranja davkov.

Jaja: pomožne pehotne enote.

Jaja baši: janičarski častnik, ki vodi devširmo.

Kadi: sodnik.

Kadiasker: vojaški sodnik, najvišji rang v osmanskem sodstvu²⁷.

Kapikulari (sužnji vrat): Izraz za vse osebne sužnje sultana²⁸.

Kanun: zakon, ki temelji na avtoriteti vladarja.

Kanunname: zakonik.

Kul: suženj.

Medresa: muslimanska višja šola.

Milet: skupina nemuslimanskih ljudi, ki so jo Osmani imeli za pravno-administrativno enoto.

Miri: posest v državni lasti, večinoma zemlja.

Mufti: verski vodja²⁹.

Mulezim: davka oproščeni človek (ponavadi vojak)³⁰.

Mulk: privatna lastnina, večinoma zemlja.

Multezim: 1) pobiralec davkov, 2) najemnik pobiranja davka.

Paša: visok častni naziv.

Pašaluk: provinca, ki jo vodi paša.

Reja: čreda; v osnovi vsi podložniki države, kasneje samo nemuslimani.

Sandžak (prapor): provincialna administrativno enota.

Sandžakbej: guverner sandžaka.

Subaši: vodja policije.

Sufi: muslimanski mistik.

Šejk: 1) vodja, 2) verski voditelj, 3) verski voditelj trgovskih in obrtniških cehov, 4) sveti mož.

Sejhulislam: vodja osmanske uleme.

Širja: islamski zakon³¹.

Spahi: Osmanski termin za konjenika. Podprt je bil lahko s zemljo (timar) ali direktno iz državne zakladnice³².

Ulema: razred učenih mož; doktorji zakonodaje, teologije in pravne prakse.

Vakf: trust ustanovljen z donacijami zemlje z namenom, da podpira versko ustanovo.

Zaim: prejemnik prihodkov zeameta.

Zeamet: osmanski fevd srednje velikosti.

²⁷ Sugar, *Southeastern Europe...*, str. 343-349.

²⁸ Justin McCarthy, *The Ottoman Turks. An introductory history to 1923* (dalje McCarthy, *The Ottoman Turks...*), Harlow: Addison Wesley Longman Limited, 1997, 1. izd., str. 55.

²⁹ Sugar, *Southeastern Europe...*, str. 346-347.

³⁰ David Nicolle, *Armies of the Ottoman Turks 1300 – 1774* (dalje Nicolle, *Armies of the Ottoman...*), Oxford: Osprey Publishing, 1983, 1. izd., str. 9.

³¹ Sugar, *Southeastern Europe...*, str. 347-349.

³² Bennett, *Dictionary...*, str. 297.

Zimmi: zaščiten oseb, vsak nemusliman, ki živi v muslimanski državi in spoštuje njene zakone³³.

³³ Sugar, Southeastern Europe..., str. 349-350.

4. ZGODOVINSKO OZADJE

V tem poglavju sem prikazal zgodovinski razvoj Turkov kot etnične skupine v obdobju preddržavnosti, razvoj Seldžuške in Rumske državne tvorbe ter razvoj Osmanske države do konca vladavine Sulejmana II.

4.1 OD PRIHODA TURŠKIH PLEMEN NA BLIŽNJI VZHOD DO RAZPADA SELDŽUŠKEGA SULTANATA

4.1.1 Izvor Turkov

Na začetku njihove zgodovine so Turki bili nomadi. Njihov prvotni dom je bil v Centralni Aziji, na velikih travnatih planjavah, ki se raztezajo severno od Afganistana in Himalaje ter severozahodno od Kitajske. Njihovo domovanje na travnatih stepah je bilo najbolj primerno za živino, zato so bili Turki predvsem lovci in pastirji. Ker so ovce hitro popasle travo na nekem območju, so se morali Turki seliti z enega pašnika na drugega. Večje skupnosti so hitro popasle travnate površine, medtem ko se majhne skupine niso mogle braniti. Zato so bila plemena prve turške politične združbe. Če bi Turki ostali samo v svojih plemenih, bi bil njihov vpliv na zgodovino zanemarljiv. Iz skupnih potreb so se turška plemena združevala pod močnimi voditelji, da bi sodelovala v obrambi ali osvajanju. S tem ko so plemena priznala nadoblast močnega voditelja, imenovanega han ali kan, se je število plemenskih fevdov zmanjšalo in plemena je bilo mogoče organizirati za velika osvajanja. Plemena so bila organizirana v različne enote, ki pa so sodelovale medseboj. Ko so bila združena, so turška plemena predstavljala močno vojaško silo³⁴.

Turški nomadi so odraščali v težkih razmerah. Že kot otroci so se urili v uporabi orožij in vojaški disciplini. Jezdecim majhnih stepskih ponijev oboroženi z loki so tvorili hitro lahko konjenico, ki je zlahka premagala bolj pehotne vojske s taktiko hitrih udarov in umikov. V bojih s Kitajci in drugimi narodi so Turki že zelo zgodaj ustvarili nomadske imperije v centralni Aziji. Najbolj znana zgodnja stepska konfederacija plemen so bili Huni, ki so ogrožali Kitajsko že od 3. stoletja pred našim štetjem. Turki so bili med glavnimi valovi osvajalcev, ki so sprva napadali in kasneje poselili Bližnji Vzhod. Ta proces so spremljale

³⁴ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 2-6.

nenehne napetosti med stalno naseljenim prebivalstvom Bližnjega Vzhoda ter ljudstvi iz step in puščav, ki obkrožajo Bližnji Vzhod. Nomadska plemena so bila pogosto miroljubni trgovinski partnerji stalno naseljenih ljudstev, v velikem številu pa so postala grožnja tako vladarjem kot kmetom. Nomadski napadi so motili trgovino, škodovali kmetijstvu in na splošno škodili davčni osnovi - ljudem, od katerih so bili vladarji odvisni, saj nomadi niso plačevali davkov. Zato so vladarji na Bližnjem Vzhodu branili svoje meje pred vpadi, kljub temu pa so nomadske skupine vsake toliko časa prebile obrambo. Po obdobju napetosti so se ti nomadi ustalili, njihovi vladarji pa so postali branitelji Bližnjega Vzhoda pred novimi skupinami nomadov³⁵.

Arabski muslimani, ki so zavzeli Sasanidski perzijski imperij in razširili svoje meje do Centralne Azije čez reko Oks (Amu Darja) v območje Transoksanije, so tam prišli v stik s Turki. Pod prerokom Mohamedom in njegovimi nasledniki so se Arabci združili pod vladavino islama. Verski in politični nasledniki preroka so osvojili ozemlje od Severne Afrike do Centralne Azije. Med vladavino Umajidskega kalifata (661 – 750) so arabske vojske osvojile Transoksanijo, Abasidski kalifat, ki je nasledil Umajidskega, pa je utrdil vladavino islama od zahodne Indije do Atlantskega oceana. Nobena država v tem času se ni mogla primerjati z njimi. V osmem in devetem stoletju je islam postal prevladujoča religija v Iranu in Transoksaniji, ki je bila kulturni in gospodarski podaljšek Irana. Transoksanija je tako postala center muslimanske vere, administracije in kulture. Samarkand in Buhara, največji mesti v regiji, sta postala pomembna gospodarska središča, ki sta izkoriščala svoj položaj v trgovini med vzhodom in zahodom. Tu so se mešale tradicije islama in predislamske Perzije, ki so ustvarile veliko civilizacijo. Čeprav je bila Transoksanija uradno del Abasidskega kalifata, je regiji vladala dinastija perzijskih muslimanov, Samanidi (875 – 999). Samanidski vladarji so razširili svojo vladavino in vpadali v Centralno Azijo preko reke Jaksarte (Sir Darja) in tako prišli v bližnja srečanja s Turki. Drugi Turki so prišli v stik s Samanidi preko trgovine ali pa kot sužnji, ki so jih ujeli in odpeljali na Bližnji Vzhod. Do srečanj je prihajalo tudi v drugi smeri, saj so mnogi muslimanski trgovci trgovali po Centralni Aziji. Nomadski Turki so spoznali stvari, predvsem dargocenosti, iz Bližnjega Vzhoda, ki jih sami niso imeli. Kljub vsem tem stikom, pa so imeli največji vpliv na Turke muslimanski misijonarji³⁶.

³⁵ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 2-6.

³⁶ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 2-6.

4.1.2 Turki in islam

Življenje Turkov je bilo pod močnim vplivom stikov z arabskimi in perzijskimi muslimani. Turkom ideja monoteizma ni bila povsem tuja, saj se je veliko število Turkov spreobrnilo v nestorijansko krščanstvo, ki so ga po Centralni Aziji širili misijonarji. Turki so pod vodstvom svetih mož – šamanov, častili naravne sile, saj so verjeli da duhovi živijo med njimi v zemlji in na nebu. Ti duhovi so bili lahko nevarni in jih je bilo zato potrebno pomiriti. Živali kot sta volk in medved so prevzeli za toteme. Kljub temu pa je nad vsemi bogovi naravnih sil vladal vrhovni bog Tanri, ki je živel najvišje na nebu. Turki so bili prav tako pod vplivom mistične religije, želje po neposrednem stiku z Božjim, ki je vključevala ekstatične verske prakse. To osnovno razumevanje pojma enega najmogočnejšega Boga in stiki s krščanstvom, sta bila razloga, da so Turki z lahkoto sprejeli islam, klub temu da je bil ta dosti bolj sofisticiran od nomadskih verovanj. Islam je postal Turkom privlačen zaradi podobnosti z nomadskim verovanjem. Tudi islam je imel enega mogočnega Boga, nebesa in pekel. Sprejemal je obstoj duhov (jinn), ki so bivali s ljudmi. Novim spreobrnjencem v islamu so bila dovoljena odstopanja v njihovem verovanju, Turki so tako zadržali poseben odnos do svojih prednikov in nekatere šamanske obrede. Vprašljivo je, če jih je dosti zanimala teologija. Celoten spekter muslimanskih zakonov se je začel uveljavljati šele postopoma. Mnogo Turkov je zadržalo svojo mistično religiozno orientacijo, turški muslimani so pokazali željo razširiti verovanje preko meja pravnega islama v mistično zvezo z Bogom. Misticizem je ostal osnovni del turške vere in sčasoma je bila ta mistična orientacija priznana s strani islamskih verskih starešin kot del prave vere. Ker je bil islam vera, ki je poudarjala skupnost vernikov nad etnično pripadnostjo, je islam sprejel Turke ob njihovi spreobrnitvi kot brate. Tako se je začel njihov prehod na Bližnji Vzhod in v kulturo islamskega Bližnjega Vzhoda³⁷.

Turki so prišli v stik z Bližnjim Vzhodom preko trgovanja po svileni poti, velikega pomena je bila trgovina s sužnji. Muslimanski vladarji so kupovali ali zajemali turške bojavnike in jih spremenili v svoje suženjske vojake. Kot spreobrnjenci v islam so se ti sužnji pogosto dvignili na visok položaj, vendar je bilo njihovo število majhno. Velike horde Turkov iz Centralne Azije so začele prihajati na Bližnji Vzhod šele ob spreobrnitvi v islam. Ko so Turki postali muslimani, so jih vladarji Bližnjega Vzhoda, začeli uporabljati za najemnike, kot bi uporabljali druge muslimanske bojavnike. V začetku 10. stoletja je Islamski imperij začel razpadati v majhne enote. Te so sicer priznavale oblast kalifa, a so bile pravzaprav neodvisne.

³⁷ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 6-8.

V vzhodnem Iranu so muslimanski vladarji najemali konfederacije turških plemen, da so se za njih borile. Ko so Turki ugotovili, da so močnejši, so sami prevzeli oblast³⁸.

4.1.3. Seldžuki

Seldžuki imajo izvor v etnogenezi turškega plemena Oguzov, ki so začeli z izgradnjo svoje države v 9. stoletju, preden so se spreobrnil v islam. Prvi Seldžuk, poveljnik klana, ki je bil del Oguzov, se je v islam spreobrnil leta 985 v Jandu ob reki Sir Darja. Svojim štirim sinovom je nadel biblijska imena – Mihael, Izrael, Musa in Jona, kar kaže na vpliv ali hazarskega judaizma ali pa nestorijanskega krščanstva. S spreobrnitvijo v islam je s svojimi ljudmi postal del islamskih Turkov, ki so se borili s pogani s stepe. Klan se je pod vodstvom Mihaelovih sinov, Turgula in Čagrija, zaradi pritiskov stepskih nomadov preselil v Horosan³⁹. Tu so postali vazali in najemniki številnih drugih turških poglavarjev⁴⁰. Prvi veliki muslimanski Turek, Mahmud Gaznavnid, je zgradil imperij na vzhodu, ki se je raztezal od Isfahana do Bukhara in Lahoreja. Po njegovi smrti je nadvlada nad turškimi plemeni prešla na družino Seldžuk. Do leta 1055 je Tugril Bej, glava družine, ustanovil kraljestvo, ki je bilo sestavljeno iz Perzije in Horosana. Takrat je na povabilo kalifa iz Bagdada prevzel posvetno oblast nad njegovimi ozemlji. Kalifovo povabilo je bilo posledica strahu pred rivalskim Fatimidskim kalifatom iz Egipta, ki je že nadzoroval večino Sirije⁴¹.

V času prihoda Seldžukov na Bližnji Vzhod je bil Abasidski kalifat v resnih težavah. Vzhodni Iran in Egipt sta se osamosvojila v drugi polovici 9. stoletja. Situacija se je še poslabšala v 10. stoletju. Skupina šiitskih vladarjev Fatimidov je leta 969 zavlada Egiptu. Za tem so Fatimidi zasedli še vso južno Sirijo in pridobili nadoblast nad svetimi mesti Meko in Medino. Tudi druga skupina šiitskih muslimanov – Bujidi, so bili kljub večji toleranci do sunitskih verovanj, smrtno nevarni Abasidom, saj so leta 945 zasedli sam Bagdad in imenovali svojega kandidata za kalifa ter prevzeli nadzor na upravo države. Kalif, ki je bil teoretično vodja celotnega Abasidskega kalifata, je bil ujetnik Bujidov. Medtem ko je Bagdadu teoretično še vedno vladal sunitski kalif, je Abasidski kalifat popolnoma razpadel. Kot rešitev so se pojavili Seldžuki, prvaki sunitskega islama⁴².

³⁸ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 6-8.

³⁹ Carter Findley, *The Turks in World History* (dalje Findley, *The Turks...*), New York: Oxford University Press, 2005, 1. izd., str. 68.

⁴⁰ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 8.

⁴¹ Runciman, *The Fall...*, str. 24-27.

⁴² McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 10.

Odgovor na vprašanje v kolikšni meri je pri podpori sunitskega islama šlo za pristno verovanje in v kolikšni meri za politično preračunljivost je neznan. Verovanj Turkov iz Centralne Azije v tistem času ne moremo označiti kot ortodoksnih. Prvi Seldžuki so verjetno delili svoja verovanja z ostalimi nomadskimi Turki, kjer je šlo za mešanico Islama in starih šamanskih verovanj. Kljub temu pa je podpora ortodoksnega islama prinesla Seldžukom podporo mnogih, ki bi bili drugače proti vladavini nomadov. Da bi se znebili Bujidov, so kalif in njegovi sunitski podložniki pozdravili intervencijo Seldžukov. Ko je Tugrul leta 1055 vstopil v Bagdad, so Seldžuke pozdravili kot rešitelje sunitskega kalifata⁴³.

Po prihodu v Bagdad so Tugrula slavili kot kralja kraljev. On in njegovi nasledniki so si naredili naziv sultan. S tem so poudarili, da predstavljajo posvetno oblast v kalifatu, medtem ko so kalifu pustili nedoločeno versko oblast in majhen vpliv na politiko. Seldžuki so imeli pred seboj težko nalogo. Morali so preoblikovati nomadsko turško silo v naseljeno državo. Čeprav se seldžuške vladarje in njihove podložnike običajno imenuje seldžuški Turki, realno seldžuški narod ali seldžuško ljudstvo nista nikoli obstajala. Koncepta naroda in ljudstva sta bila Turkom iz Centralne Azije tuja. Najvišja politična lojalnost Turkov je pripadala njihovem plemenu. Včasih so se plemena priključila plemenski konfederaciji in sledila vodstvu kana. Plemena so kanu sledila le dokler so njegovi interesi in interesi plemena sovpadali. V nasprotju s plemensko pripadnostjo, so Seldžuki želeli posnemati zapuščino bližnjevzhodnih vladavin, ki so temeljile na tradiciji, katera se je stoletja razvijala v Iranu, Iraku in Siriji. Ta sistem je nastal z združitvijo starih perzijski praks in islamske tradicije. Država je bila urejena oblast z birokrati, stalno vojsko in pobiralci davkov. Vladar je bil odmaknjen od svojih podložnikov. Nič od tega pa ni bilo sorodno ali sprejemljivo s strani nomadov, na katerih je temeljila seldžuška vladavina. Seldžuki so spoznali, da je razvoj države in njihova lastna avtoriteta odvisna od oblikovanja relativno mirne države, ki ji vlada dobra administracija. Zato so Seldžuki v veliki meri prevzeli sistem vladanja, ki so ga podedovali ob zasedbi Bagdadskega kalifata⁴⁴.

Največja seldžuška sultana Alp Arslan (1063 – 72) in Malikšah (1072 – 92) sta vladanje v državi prepustila glavnemu vezirju Nizamu al-Mulku. Nizam al-Mulk je bil Perzijec in študent starega sistema bližnjevzhodnega vladanja. Seldžuško državo je organiziral v duhu tradicionalnih perzijskih in arabskih držav. Ustanovljena je bila vladajoča administracija. Nizam al-Mulk je poskusil naseliti nomadske Turke kot guvernerje lokalnih enot, ki bi

⁴³ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 10.

⁴⁴ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 10-11.

pobirali davke za centralno zakladnico ali pa s tem denarjem podpirali vojake, ki bi bili na voljo sultanu. Seldžuški sultani so začeli vladati kot stari kalifi, kot veličastni vladarji obkroženi z bogastvom in bliščem, in ne kot nomadski poglavarji. Kljub trudu Nizama al-Mulka, pa se je država še vedno zanašala na bojno moč nomadov. Turške tradicije so dodatno otežile stabilnost države. Turki so tradicionalno razdelili vladanje med člane vladajoče družine, mlajši sinovi in nečaki kana so vodili vojske in dobili v upravo velika ozemlja. Pod Seldžuki so bili člani družine poslani v province kot guvernerji, daleč od centralne oblasti so se pogosto upirali. To je prišlo še posebno do izraza ob smrti sultana. Člani družine so pričakovali, da si bodo glede na staro centralno-azijsko tradicijo dedovanja razdelili njegov teritorij. Tako se je novi sultan, da bi obdržal oblast, moral najprej soočiti s svojimi sorodniki⁴⁵.

Vojaški temelj Seldžuške države je bil tudi njena največja težava. Turški nomadi so bili dobri bojevniki, a slabi davkoplačevalci. Ko se je uspeh Seldžukov večal, je v državo prihajalo vedno več in več nomadov. Ti nomadi so bili moteč element v državi, saj so škodovali kmetom in trgovcem, ki so z davki polnili državno blagajno. Ker so Seldžuki vladali po bližnjevzhodni tradiciji, so potrebovali stalno naseljeno družbo in gospodarstvo. Tako so Seldžuki uporabljali nomade zaradi njihovih vojaških sposobnosti, niso pa želeli, da bi nomadi živeli v njihovi državi. Rešitev je bila, da so nomade preselili na meje seldžuške države, kjer bi ti plenili ozemlje sovražnikov in ne njihovo ozemlje⁴⁶.

Seldžuki so širili svoje ozemlje proti zahodu s tem, ko so prevzemali oblast nad ozemlji, ki so jih preplavili turški nomadi. Azerbajdžan, zahodni del regije južno od Kavkaza, je tako postal del njihove države leta 1054. Seldžuki so s tem mejili na dve močni državi – Bizanc in Fatimidski kalifat⁴⁷. Fatimidi so imeli dobre odnose z Bizancem, zato so se seldžuški vladarji trudili preprečiti delovanje bizantinske vojske na severne meji, saj bi takšno delovanje lahko pomenilo podporo fatimidskemu napadu. V tem času se je na bizantinsko mejo že naselilo več turških voditeljev, ki so delovali kot mejni baroni in napadali čez mejo, kadar se je ponudila možnost. Turgilov naslednik in nečak Alp Arslan, je bil odločen, da bo odstranil vsakršno nevarnost bizantinskega napada. Požgal in priključil je staro armensko prestolnico Ani in spodbujal svoje mejne barone, da so pogosteje vpadali čez mejo. Bizanc je na to odgovoril z zavzetjem še zadnjih neodvisnih armenskih provinc, kljub temu pa bizantinska vojska ni bila

⁴⁵ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 11-12.

⁴⁶ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 11.

⁴⁷ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 12.

dovolj močna, da bi preprečila vpade. Leta 1071 se je cesar Roman Diogen odločil, da je za zaščito meje potrebna vojaška ekspedicija. Cesarska vojska, ki ni bila tako močna kot v preteklosti, je bila sestavljena predvsem iz najemnikov, nekateri so bili iz zahodne Evrope, velika večina pa iz Kumanov. Ko je izvedel za ekspedicijo, se je Alp Arslan v Siriji boril s Fatimidi. Predvideval je, da gre za bizantinsko – fatimidsko zavezništvo, zato je pohitel na sever. Odločilna bitka je potekala na petek, 19. avgusta 1071, blizu mesteca Manzikert. Roman Diogen je bil pogumen poveljnik, a slab taktik, njegovi najemniki niso bili zaupanja vredni. Bizantinska vojska je bila premagana in uničena, cesarja pa so ujeli Turki. Alp Arslan je bil zadovoljen nad uničenjem bizantinske grožnje, cesarja je izpustil pod milimi pogoji ter se obrnil nazaj v Sirijo. Bizantinske mejne obrambe so bile uničene, politična kriza v Bizancu pa ni dovoljevala njihove obnovitve. To so izkoristili turški mejni baroni, ki so dodatno okrepili svoje vpade ter se potem brez pravega nasprotovanja začeli naseljevati na oplenjenih območjih. Ti muslimanski mejni baroni so dobili naziv gaziji. Brez organizirane obrambe pred njimi so gaziji preplavili vso Malo Azijo in pustili v bizantinskih rokah le nekaj obmorskih provinc. Šele ko je cesar Aleksej Komnen reorganiziral Imperij in začel gazije ščuvati enega proti drugemu, je Bizanc pridobil nazaj izgubljena ozemlja⁴⁸.

Seldžuško uničenje bizantinske moči pri Manzikertu je ustavilo grožnjo na severu in zahodu, zato so Seldžuki nadaljevali z osvajanjem Sirije. Neodvisni turški poglar, Atsiz, je leta 1071 zasedel Jeruzalem in leta 1076 še Damask ter od tam pregnal fatimidski posadki. Potem je prešel pod okrilje Malikšaha, s čimer so Seldžuki imeli oblast nad večino Sirije in Palestine. Tudi sveti mesti, Meka in Medina, sta sprejeli nadoblast Seldžukov. Izven Egipta je pod oblastjo Fatimidov ostal samo delček obale Palestine. Malikšah je bil uspešen tudi na vzhodu, kjer je premagal turške Harhanide v Transoksaiji in jih prisilil, da so priznali seldžuško nadoblast. Po smrti Malikšaha leta 1092 je seldžuški imperij začel razpadati. Turki, ki so se preselili v Anatolijo, so postali najprej vazali, kasneje pa so se osamosvojili pod imenom Rumski Seldžuki. Seldžuška vladarja sta ustanovila kraljestvi v Alepu in Damasku. Seldžuški guvernerji v Siriji in Anatoliji so sicer priznavali nadoblast seldžuškega sultana, a so hkrati storili vse, da bi bili neodvisni od centralne vladavine. Sirske neodvisne vladarje so premagali evropski vitezi, ki so se v sklopu prve križarske vojne pojavili na Bližnjem Vzhodu leta 1097. Palestino so leta 1098 za kratek čas zasedli Fatimidi, nato pa je prešla v roke Križarjev (Jeruzalem pade 1099). Center seldžuške države, Iran in Irak, je bil najprej razdeljen na dva dela, na vzhodni in zahodni imperij, kasneje pa na več manjših držav. Seldžuški sultani so v

⁴⁸ Halil Inalcik, *The Ottoman Empire: the classical age 1300 – 1600* (dalje Inalcik, *The Ottoman Empire...*), London: The Orion Publishing Group Ltd., 2000, 1. izd., str. 5.

12. stoletju vladali na vedno manjšem ozemlju. Poleg družinskih sporov in zunanjih vojaških posegov je bil eden od razlogov za propad Seldžukov neuspeh, da bi nadzorovali nomade, ki so bili temelj njihove moči. Sultani niso mogli postati nenadomestljivi vladarji, ki bi jih nomadi podpirali zaradi česa drugega kot samo lastne koristi. Ko so se osvajanja končala, se je s tem ponavadi končala tudi lojalnost nomadov. Zadnji seldžuški sultan, Sanjar, je poskušal obnoviti seldžuško vladavino v vzhodnem Iranu, a so ga ujeli turški nomadi. Izpustili so ga 3 leta kasneje, leta 1156, leto dni pred njegovo smrtjo⁴⁹.

Slika 1: Seldžuška država⁵⁰.

4.1.4. Rumski Seldžuki

Seldžuška dinastija, ki se je bala popolnega kaosa v Anatoliji, je poslala svoje člane, da organizirajo pridobljeno ozemlje v islamsko kraljestvo⁵¹. Država, ki jo je ustanovil Sulejman,

⁴⁹ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 12-13.

⁵⁰ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 13.

⁵¹ Runciman, *The Fall...*, str. 24.

je znana pod imenom Rumski seldžuški sultanat. Rum je bila turška oblika imena Rim, torej so rumski Seldžuki bili Seldžuki, ki so vladali ozemlju, ki je bil del Rimskega (Bizantinskega) cesarstva. Rumski Seldžuki so imeli prvo prestolnico v Izniku, kasneje pa v Konji v Centralni Anatoliji⁵².

Rumski Seldžuki so imeli podobne težave kot Veliki seldžuški sultanat. Kmalu po bitki pri Manzikertu so bile turške sile v Anatoliji že razdeljene med neodvisne vire oblasti. Turški voditelji, imenovani beji, so pritegnili nomade pod svojo zastavo. Ena skupina, Danišmendi, je nadzirala sever centralne Anatolije, druga, ki je imela za prestolnico Izmir, pa je zgradila ladjevje, s katerim je zasedla nekatere Egejske otoke. Skupaj z drugimi »državicami« so ta območja sprejela nadoblast rumskega sultana in mu pošiljala vojake za vojne pohode. Kljub temu ni mogoče trditi, da so temu ozemlju zares vladali rumski sultani. Beji so le sprejeli potrebo po anatolskemu sultanu kot združitvenem elementu proti sovražnikom Turkov, katerih ni manjkalo. Seldžuški imperij je želel ponovno vzpostaviti kontrolo nad uporno provinco, Bizantinski imperij si je želel ponovno pridobiti izgubljen teritorij v Anatoliji, novo nevarnost pa so predstavljali Križarji na poti v Sveto deželo, ki so prečkali Anatolijo in ustanavljali svoje križarske državice v južni Anatoliji. Rumski sultan Kilij Arslan (1092-1107) je proti križarjem izgubil veliko bitko pri Eskišehiru (1097), a doživel velike zmage pri Malatyi, Amasyi in Eregli (1100). Poleg zunanjih nevarnosti je bila vedno prisotna napetost med neodvisnimi beji in sultani, ki so vedno znova morali vzpostavljati svojo nadoblast. Kilij Arslan je po zmagi nad križarji, premagal še Danišmende, zato so ostali turški beji priznali nadoblast rumskega sultana, ki je potem dejansko vladal v seldžuški Anatoliji⁵³.

Obnova centralne oblasti je bila kratkotrajna, Kilij Arslan je padel v bitki s Seldžuki leta 1107. Po njegovi smrti so se njegovi sinovi spopadli za prestol in turški beji so obnovili svojo neodvisnost. Bizantinci so videli priložnost v sporih Turkov in ponovno zasedli obale severne, zahodne in južne Anatolije. Turki v Anatoliji so bili ločeni od ostali regij Bližnjega Vzhoda. Islam se je spopadel s 3. križarsko vojno brez pomoči anatolskih Turkov. V obdobju od leta 1107 do 1155 so bile vojne v Anatoliji neprestane, med seboj so se borili rumski Seldžuki, turški beji in Bizantinci. Sultanu Kilij Arslanu II. (1155-1192) je uspelo obnoviti moč Rumskega sultanata in dokončno premagati Bizanc v Anatoliji v bitki pri Myriokefalonu (1176) ter zasesti večino ozemlja, ki so ga osvojili Bizantinci. Potem je po turški tradiciji razdelil svojo oblast med svojih enajst sinov. Ti so se najprej borili proti ostankom

⁵² McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 21.

⁵³ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 21-22.

bizantinske države v Anatoliji in po očetovi smrti še med seboj. V petdesetih letih po smrti Kilij Arslana II. je sledilo veliko bojev med brati za mesto sultana. Kejhüšrev, naslednik Kilija Arslana, je bil prisiljen v neprestane boje s svojimi brati, prav tako njegov sin Kejkavus. Kljub tem dinastičnim sporom pa se je v tem obdobju Rumski sultanat najbolj ozemeljsko povečal, večinoma na račun Bizanca. K širjenju Rumskega sultanata je najbolj prispevala katastrofa Bizanca v 4. križarski vojni⁵⁴.

V prvi polovici 13. stoletja je bil Rumski sultanat močno in spoštovano kraljestvo v muslimanskem svetu. Uspeli so vzpostaviti svojo oblast nad gaziji. S svojim bizantinskim sosedom, cesarji iz Nikeje, so bili v dobrih odnosih. Seldžuki so opustili svoje širjenje na vzhod in se zadovoljili z vodenjem svoje urejene in tolerantne države iz prestolnice Konje. Zaradi njihovega uspešnega vladanja se je v Anatoliji zgodil miren prehod iz večinsko krščanske družbe v večinsko muslimansko družbo⁵⁵.

Kejkavusov naslednik, Kejkubad (1220-1237), si je podredil turške beje v vzhodni Anatoliji, njegov podložnik pa sta postala tudi armenski in gruzijski kralj. Največjega rumskega sultana je poleg osvajanj zanimal tudi razvoj trgovine. S svojimi sosedi, predvsem pristanišči v Črnem morju, je sklenil pakte o pospeševanju trgovine. Pod njegovo vladavino je Rumski sultanat začel prevzemati blišč bližnjevzhodnih vladarjev, gradil je mošeje in medrese ter financiral umetnike in učenjake⁵⁶.

Leta 1220 so z vzhoda prišli Mongoli, neposreden rezultat je bila selitev turkmenov, močnih nomadskih turških plemen proti zahodu. Najprej so se iz osrednje Azije preselili v Iran in vzhodno Anatolijo, nato pa proti zahodu, na mejo med Bizancem in Rumskim sultanatom⁵⁷. Konec Rumskega sultanata je pomenil prav prihod Mongolov. Ti so pod Džingiskanom leta 1220 prvič vdrli na Bližnji Vzhod, Transoksanija in Iran sta bila v veliki meri uničena. Po pohodih v Evropi, kjer so napadli Madžarsko, Poljsko in Rusijo, so se Mongoli vrnili na Bližnji Vzhod. Leta 1258 je Bagdad zasedel Hülegü, vnuk Džingiskana, ki je ustanovil Ilhanidsko dinastijo, ki je Iranu vladala do 1335. Mongolska vojska je leta 1243 pri Kösedagu blizu Sivasa premagala rumskega sultana Kejhüšreva II. Rumski sultanat je priznal nadoblast Mongolov (Ilhanidov). Od tega trenutka dalje je oblast rumskega sultanata

⁵⁴ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 21-22.

⁵⁵ Runciman, *The Fall...*, str. 24-27.

⁵⁶ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 22.

⁵⁷ Inalcik, *The Ottoman Empire...*, str. 5.

slabela, dokler ni popolnoma izginila. Mongolski in turški svetovalci so se vmešavali v notranje zadeve države, na položaj sultana so prihajali otroci, ki niso bili sposobni vladati. V nekem trenutku so celo vladali 3 sultani, ki so bili stari enajst, devet in sedem let. Mongoli so za nekaj časa zatrli turško oblast v Anatoliji⁵⁸.

Trajanje Rumskega seldžuškega sultanata naj bi glede na kronologije islamskih kraljestev bilo 230 let, od 1077 do 1307 oz. 1308. Natančen datum ni znan, saj je država izginila brez sledu. Na koncu je bila tako šibka, da njenega propada ni nihče opazil. Ta kronologija je zavajajoča, saj vzbuja predstavo, da je bil Rumski sultanat dolgo trajen, centraliziran imperij kot Rimski ali pa Osmanski. Pravzaprav je bil Rumski sultanat takšen samo kratka obdobja, ko so vladali močni sultani kot Kejkubad I.. Rumski sultani so trdili, da vladajo Anatoliji in včasih celo delom Sirije, v resnici pa so osebno vladali samo manjšim ozemljem. Resnična moč v delih sultanata je bila včasih v rokah lokalnih bejev ali pa v rokah napol neodvisnih guvernerjev, kot so bili številni sinovi Kilij Arslana II.. Večino svoje zgodovine je bil Rumski sultanat bolj privid imperija kot pa resnični imperij. Kljub temu pa je sultanom uspelo preprečevati anarhijo, začeli so s transformacijo nomadov v stalno naseljene prebivalce ter prenesli seldžuške tradicije družbe in vladanja v Anatolijo⁵⁹.

Slika 2: Država rumskih Seldžukov pred Mongolskimi osvajanji⁶⁰.

⁵⁸ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 22-24.

⁵⁹ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 24.

⁶⁰ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 24.

4.1.5 Mongolska oblast v Anatoliji

S propadom Rumskega sultanata so se začeli Turki v Anatoliji spopadati med seboj. Mongolski Ilhanidi, ki so vladali iz Irana, niso mogli vladati učinkovito, saj niso nikoli razvili učinkovite administracije. Vladanje je prešlo na avtonomne province, ki so se pogosto borile med seboj in iskale podporo Mongolov v njihovih medsebojnih sporih. Čeprav niso mogli Anatoliji vladati sami, pa so Mongoli uspeli prepričati drugim, da bi to uresničili. Leta 1291 je mongolski ilhanidski vladar Gaykatu prišel v centralno Anatolijo z veliko vojsko, da bi pokoril svoje uporne podložnike. Njegove čete so ropale in za sabo pustile kaos, ki je bil glavni rezultat mongolske vladavine. Vojske tistih bejev, ki so poskušale pridobiti preveč moči in neodvisnosti, so mongolske vojske razbile in s tem preprečile oblikovanje močne države. Istočasno pa je mongolska država v Iranu propadala. Mongolski guvernerji v Anatoliji so poskušali postati neodvisni in sodelovali v dinastičnih sporih Ilhanidov v Iranu⁶¹.

Mongoli so imeli na Bližnjem Vzhodu dolgoročni pozitivni vpliv na mesto Anatolije v islamskem svetu. Od časa Abasidskega kalifata v 8. stoletju in skozi vladavino Seldžukov se je islam oziral na vzhod. Pred pojavom Mongolov je bil politični in kulturni center islama že pet stoletij Irak. Mesta v Horosanu (severovzhodni Iran) in Transoksaniji, kot so Merv, Nišapur, Herat, Samarkand in ostala, so bila kulturna in trgovska središča. Džingiskan in njegovi potomci so prispevali k uničenju prevlade tako Iraka kot Vzhoda. Velika vzhodna mesta, kot sta Herat in Nišapur, so bila popolnoma uničena, njuni prebivalci pa pobiti. Namakalni kanali, ki so stoletja zagotavljali hrano tisočim prebivalcem, so bili uničeni. V Iraku vpliv Mongolov ni bil tako hud kot na Vzhodu, a vseeno dovolj močan, da je uničil gospodarstvo za stoletja. Ko je Hülegü leta 1258 zasedel Bagdad je umrlo okoli 200.000 ljudi. Kot na Vzhodu, so tudi tukaj Mongoli uničil namakalne kanale in s tem kmetijstvo. Vpliv mongolske invazije na trgovino ni toliko znan, a težko je verjeti, da je v tem času skozi Iran, Irak in Transoksanijo potovalo mnogo karavan. Škoda, ki je nastla zaradi mongolskega vpada, se je še povečala, ko so mongolski vladarji – Ilhanidi iz Irana ostali na Bližnjem Vzhodu ter se izkazali za zelo slabe vladarje⁶².

Eden od učinkov mongolskega uničenja Vzhoda je bil beg učenjakov na zahod. Za muslimanske teologe in poete so postali dvori v Egiptu in Anatoliji bolj privlačni od uničenih

⁶¹ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 30-31.

⁶² McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 31.

mest na vzhodu. Turški vojaki iz Irana in Transoksanije, ki so pobegnili pred Mongoli v Anatolijo, so povečali delež turškega prebivalstva v Mali Aziji⁶³.

Čeprav je zadnji ilhanidski vladar umrl 1335, se je mongolska oblast nad Anatolijo končala že pred tem. Mongolske posadke so bile nastanjene v večjih anatolskih mestih, a njihova oblast ni segala dlje kot v okolico mest. Zahodna Anatolija je postala ozemlje gazijev, ki so se selili na zahod, da bi pobegnili oblasti Mongolov in da bi sodelovali v obnovljeni sveti vojni proti kristjanom. V zahodni in kasneje tudi centralni Anatoliji so bili gaziji brez centralne vlade, ki bi jih nadzirala, zato so začeli ustanavljati lastne gazijske države. Na začetku so se te države še podrejele mongolskemu kanu, kasneje pa so postale popolnoma neodvisne. Ko se je mongolska oblast končala, so v Anatoliji oblast prevzeli gazijski beji⁶⁴.

4.2 OD MEJNE PROVINCE DO IMPERIJA

4.2.1 Turška Anatolija

Med leti 1260 in 1320 so voditelji svete vojne, ki so organizirali bojevite turkmene, ustanavljali lastne neodvisne province v zahodni Anatoliji, na ozemlju, ki so ga odvzeli Bizancu. Paleologi, ki so ponovno osvojili Bizanc leta 1261, so bili preveč zasedeni s stanjem na Balkanu. V zadnjem desetletju 13. stoletja so vpadi postali skoraj vsesplošna invazija. Osman Gazi je imel med vsemi beji ozemlje najbolj na severu ter najbližje Bizancu in Balkanu⁶⁵.

Turške državnice v Anatoliji so pogosto imenovane bejliki, saj so bile premajhne, da bi bile kraljevine. Večina turških bejlikov je bilo ustanovljenih v drugem delu 13. stoletja, ko je v Anatoliji upadala moč rumskih sultanov in Mongolov. Najmočnejša turška državnica je bil Karaman, ki se je raztezala čez centralno in južno Anatolijo. Ker so imeli prestolnico v stari prestolnici rumskih sultanov Konji in so bili najmočnejši, so se imeli za naslednike Rumskega sultanata. Ostale državnice, kot tudi Osmanska, so se širile z zasedanjem bizantinskega ozemlja. Druge državnice so se v centralni Anatoliji pojavile šele v 14. stoletju, ko je izginila

⁶³ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 31.

⁶⁴ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 32.

⁶⁵ Inalcik, *The Ottoman Empire...*, str. 6.

mongolska oblast. Nobena turška državnica ni bila večja sila v svetu, njihova številčnost je razdruževala vojaško moč Turkov⁶⁶.

Slika 3: Turški bejliki v Anatoliji⁶⁷.

4.2.2 Prvi Osmani

Kraljevi mit osmanske družine pravi, da je neki Sulejman vodil pleme turških nomadov z imenom Kaji. Pleme Kaji je živel v severovzhodnem Iranu do prihoda Mongolov, ko je Sulejman skupaj s plemenom pobegnil proti zahodu. Sulejman je utonil pri prečkanju reke Evfrat in eden od njegovih sinov, Ertugrul, je del plemena odpeljal v Anatolijo. Tu se je v drugi polovici 13. stoletja boril kot vazal rumskih sultanov. Kot nagrado za svoje služenje je prejel majhno ozemlje Sogut v zahodni Anatoliji. Ko je okoli leta 1280 umrl, ga je nasledil njegov sin Osman. Verjetnost, da je ta zgodba povsem resnična je majhna, a osnovni elementi so zagotovo resnični. Turški nomadi so množično bežali proti zahodu, ko so Mongoli napredovali. Celotna plemena so se preselila v Anatolijo, kjer so dobila ali si vzela del ozemlja, nad katerim so nato vladali. Na začetku so ta ozemlja predstavljala pašnike za črede in plen, ki so ga dobili od kmetov (o pobiranju davkov še ne moremo govoriti) ter bazo za nadaljnje roparske pohode. Tudi Osmanova dežela je bila najverjetneje takšna majhna

⁶⁶ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 36.

⁶⁷ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 37.

državica. Ko je bilo potrebno, sta Ertugrul in Osman plačala davek rumskega sultanu ali Mongolom, ko pa sta bila močna oz. njuni »nadrejeni« šibki, pa nista plačala ničesar⁶⁸.

Položaj Osmanske države je bil med turškimi bejliki najboljši. Tudi druge turške države so mejile z Bizancem, Germiyan, Saruhan, Ajdin in Karesi so vsi širili svoje ozemlje na račun Bizanca, a prav Osmani so bili na najboljšem položaju za prodor v Evropo. Nomadski bojevniki so se pridružili vodji, ki jim je obljubil največ plena, ki pa so ga lahko dobili predvsem v boju z bogatim Bizancem. Po začetnem uspehu so se ostali turški bejliki lahko spopadali samo med sabo, v boju proti bratom Turkom pa ni bilo veliko ne slave ne plena. Osmani, ki so mejili s krščanskim svetom, so tako postali prvi med gaziji, saj so se borili za širitev ozemlja islama. Vojaki so prihajali s celotne Anatolije, pa tudi iz Centralne Azije, da bi se pridružili Osmanu v boju za vero in plen⁶⁹.

Visok položaj krščanskih bojevnikov, večinoma Grkov, med privrženci prvih osmanskih voditeljev kaže, da bojevnikov nista združevala le vera in izvor ampak predvsem to, da so sledili Osmanu. Čeprav so se ti privrženci močno razlikovali v veri in etničnem izvoru, pa so s sledenjem Osmanom postali del nastajajoče politične tvorbe, ki je bila pod močnim vplivom turških in islamskih elementov⁷⁰.

4.2.3 Osvajanja prvih osmanskih sultanov

Leta 1301 je Osman nameraval oblegati nekdanjo bizantinsko prestolnico Nikejo. Bizantinski cesar je proti njemu poslal dva tisoč najemniških vojakov, ki jih je Osman pričakal v zasedi in premagal. Zmaga nad bizantinsko vojsko mu je prinesla veliko slavo. Tako osmanski kot bizantinski viri poročajo, da so se poslej združili pod Osmanovo zastavo gaziji iz vseh in ne le obmejnih področij Anatolije. Prevzeli so ime svojega vodje in po Osmanu govorimo o osmanskih Turkih⁷¹.

Osman je želel osvojiti mesto, ki bi postalo njegova prestolnica. Brez mesta je bil Osmanski bejlik na slabšem položaju od ostalih turških bejlikov, saj je bila organizacija države in gospodarstva brez mesta nemogoča. Preboj je prišel kmalu po smrti Osmana, ko je njegov sin,

⁶⁸ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 37-38.

⁶⁹ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 38.

⁷⁰ Findley, *The Turks...*, str. 109.

⁷¹ Simoniti, *Turki so...*, str. 6-7.

Orhan, leta 1326 sprejel predajo Burse, ki je padla po večletnem obleganju. Po padcu Nikomedije, Nikeje in Skutarija je Orhan postal vladar vse severozahodne Anatolije. Osmansko ozemlje je postalo vidno z zidov Konstantinopla⁷².

Z zasedbo Burse, ki je postala njihova prestolnica, in s tem povezanim povečanjem ugleda se je Orhan znašel pred odločitvijo razširiti svoj vpliv nad ostale turške bejlike ali pa začeti z vpadi v Evropo. Orhan je zasedel bejlik Karasi na jugu Anatolije, vendar mu je bila Evropa bolj privlačna, predvsem zato, ker je bilo s pohodi možno dobiti veliko več plena. Bizantinska Evropa je namreč, razen nekaterih napadov bejlika Ajdin, povsem ubežala turškim vpadom. Turške gazije je privlačil boj za vero proti krščanom in seveda plenjenje. Tako so Osmani začeli s politiko več ali manj mirnega pridobivanja zemlje v Anatoliji in vojne v Evropi. Pričakovali bi, da se bodo krščanska kraljestva na Balkanu združila v boju proti osmanskim Turkom, a se to ni zgodilo. Različne balkanske države so se pogosto borile za ista ozemlja, zato so v vsakem vojnem pohodu proti Osmanom krščanski vladarji razmišljali, kaj bi bilo kratkoročno najbolje za njih. Lastni interesi so pogosto pripeljali do tega, da je krščanski vladar ostal nevtralen ali se celo boril s Turki proti drugemu krščanskemu vladarju⁷³.

Po letu 1352 so v 30 letih vse ostale državice postale vazali osmanskih Turkov. Odločilen dogodek je bil pridobitev mostišča na Balkanu, ki je omogočal neomejeno širitev proti zahodu. Leta 1346 je Orhan, sin Osmana Gazija, sklenil zavezništvo z Janezom V. Kantakuzenom, pretendentom za Bizantinski prestol, in se poročil z njegovo hčerko Teodoro. To je dalo Osmanom priložnost za vmešavanje v notranje zadeve Bizanca in v vojno v Trakiji. Ko je leta 1352 Sulejman, sin Orhana, šel na pomoč Kantakuzenu proti bolgarskim in srbskim četam, je zasedel trdnjavo Cimpe na polotoku Galipoli. Kljub zahtevam Kantakuzena ni umaknil svojih čet, ampak je mostišče še okrepil s svežimi enotami iz Anatolije. V noči s 1. na 2. marec 1354 je močan potres uničil zidove trdnjave Galipoli in ostalih trdnjav v regiji, kar je Sulejman izkoristil s takojšnjo zasedbo teh strateških točk⁷⁴.

Sveti vojni je praviloma vedno sledila kolonizacija. Sulejman je na zaseden delček Evrope naseljeval muslimansko prebivalstvo iz Anatolije, še posebej nomade, ki so se hitro prilagajali novim razmeram in okolju, nastajalo so nova turška naselja. Neposredno ob meji je Sulejman razdelil področje v levo, sredinsko in desno krilo, nekakšno vojaško upravo, ki so jo vodili

⁷² McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 43.

⁷³ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 43-44.

⁷⁴ Inalcik, *The Ottoman Empire...*, str. 9-10.

trije namestniki. Temu so sledili vpadi preko novo postavljene meje⁷⁵. Napredovanje Osmanov je ustavila nenadna smrt Sulejmana leta 1357 in zajetje njegovega brata Halila s strani Bizantincev. Ko je bil Halil leta 1359 izpuščen, so bili gaziji nemirni. Sultanov sin Murad, poveljnik Galipolija, in njegov mentor Lala Sahin, izkušeni bojevniki, sta začela ofenzivo z namenom osvojiti Adrianopol. V prvem letu sta zasedla trdnjave v dolini reke Marice in tako odrezala preskrbo mesta. Leta 1361 je zadnji poskus branilcev za preboj obleganja propadel in Adrianopol, prestolnica Trakije, je padel. Osvojitvi Trakije je hitro sledila množična kolonizacija iz Anatolije, ki je ustvarila trdno osnovo za nadaljnja osmanska osvajanja po Evropi⁷⁶.

V Srbiji je v tem času vladal car Uroš (1355-1371). Centralna oblast, ki je bila skoraj dvesto let trdno v rokah dinastije Nemanjićev, je začela naglo propadati in nastalo je več bolj ali manj samostojnih fevdalnih območij. Kralj Vukašin, sovladar carja Uroša, je okrepil svojo oblast v zahodnem delu Makedonije nad ozemljem od Prizrena do Kostur ter od Vardarja do albanskih gora. Vukašinov brat, despot Ivan Uglješa, se je utrdil v vzhodnem delu Makedonije z glavnim mestom Serom. Uglješa, ki je bil s svojim ozemljem najbolj izpostavljen turškim napadalcem, si je prizadeval, da bi proti Turkom ustanovili zvezo vseh ogroženih dežel. Čeprav je bil pri ustanavljanju protiturške zveze delno uspešen, mu ni preostalo drugega, kot da se pripravi na boj s Turki, če ni hotel priznati njihove nadoblasti. Ko je postalo jasno, da je odločilna bitka s Turki neizogibna, se je Uglješa priključil le njegov brat Vukašin. Blizu mesta Černomena, na desni strani reke Marice, je 26. septembra 1371 potekala bitka, v kateri sta oba srbska plemiča izgubila življenji, velik del njune vojske je bil pobit. Posledica bitke pri Marici je bila, da so Turki zasedli Makedonijo⁷⁷.

Osmanska osvajanja na Balkanu so bila pogojena z geografskimi značilnostmi Balkana. Sledili so zgodovinski Via Egnatia proti zahodu in dosegli Albansko obalo leta 1385. Lokalni veljaki v Makedoniji in Albaniji so sprejeli turško nadoblast. Druga pot širitve je bila v Tesalijo, kjer je mesto Solun padlo leta 1387. Tretja pot je peljala od Konstantinopla proti Beogradu. Osmani so prešli prelaze na Balkanu in 1385 vstopili v dolino Morave proti Sofiji in Nišu ter prihodnje leto spremenili Srbsko kraljestvo v vazalno državo. Leta 1372 sta postala osmanska vazala še despot Dobrudže in kralj Bolgarije⁷⁸.

⁷⁵ Simoniti, Turki so..., str. 9-10.

⁷⁶ Inalcik, The Ottoman Empire..., str. 9-10.

⁷⁷ Simoniti, Turki so..., str. 10.

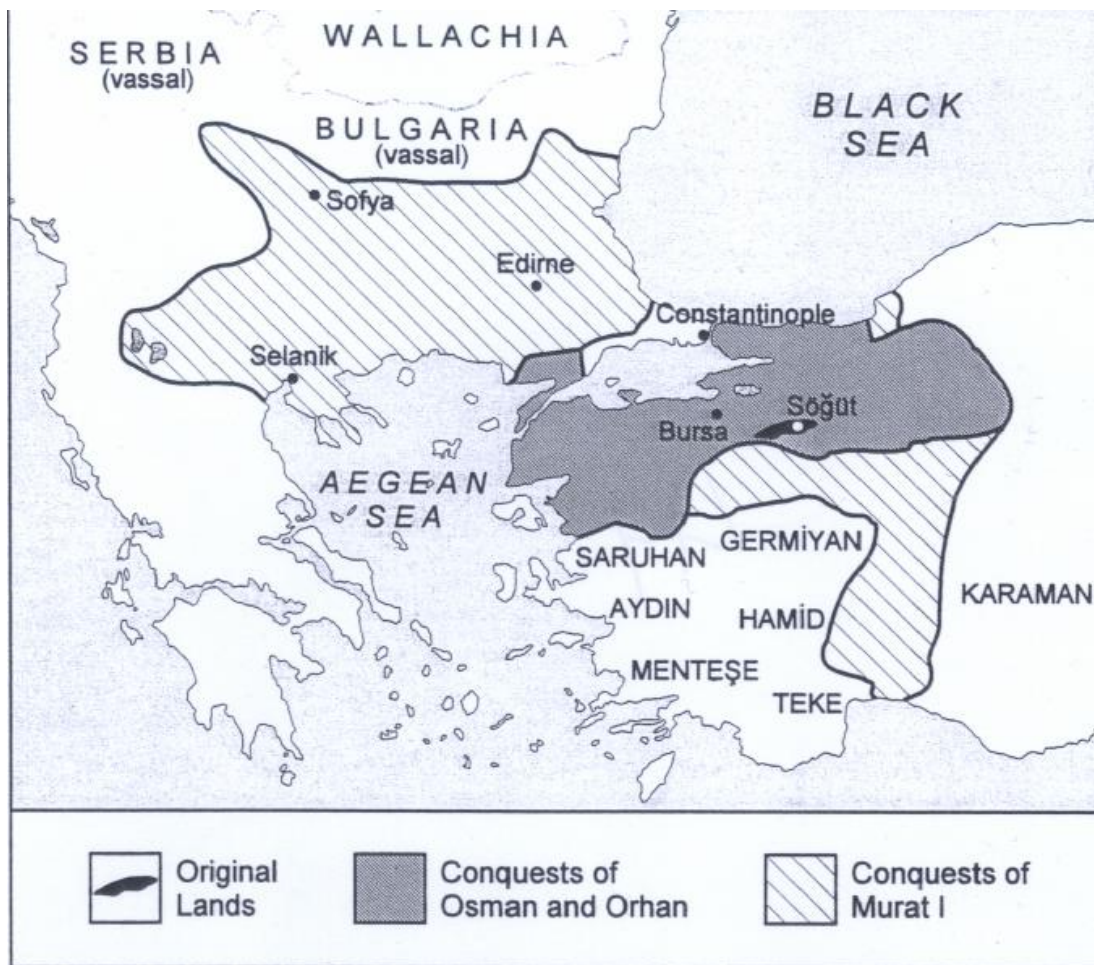
⁷⁸ Inalcik, The Ottoman Empire..., str. 11.

V drugi polovici 14. stoletja sta v Anatoliji obstajali dve močni državci, Eretna z glavnim mestom Sivas in Karaman z glavnim mestom Konyo, ki sta v zavezništvu predstavljali grožnjo Osamanom. Leta 1354 so Osmani Eretni vzeli Ankaro. V času vladavine Murata I. (1362 – 89) je bila kariera v osvajalni osmanski državi dober način za pridobivanje gazijev in naseljencev iz Anatolije. Sočasni bližnjevzhodni viri opisujejo sultana Murata kot vladarja vseh mejnih držav, ki je z lahkoto priključil pomembne dele države, kot sta Germijan s prestolnico Kütahya in državo Hamidili, ki je ležala bolj južno. To je resno ogrozilo državo Karaman. Napad karamanskih čet so Osmani razglasili kot izdajo vere in svete vojne proti nevernikom, s čimer so Osmani pogosto opravičevali tudi druge napade proti svojim muslimanskim sosedom. Leta 1387 je Murat premagal Karamane s pomočjo čet svojih vazalov, bizantinskega cesarja in srbskih princev. Po tej zmagi so neodvisni vladarji v Anatoliji priznali osmanskega sultana kot svojega nadrejenega, uprl se jim je samo Kadi Burhaneddin, ki je vladal iz mesta Sivas⁷⁹.

Po bitki na Marici in sprejetju turške nadoblasti v Makedoniji, so Turki začeli vdirati v srbske pokrajine, najprej v manjših roparskih četah, ki so jim sledile večje vojaške akcije. Prvi turški vpad v Srbijo so zabeležili 1381, kmalu zatem pa je Murat z večjo vojsko osvojil Niš in vdrl v Toplico, kjer ga je knez Lazar premagal pri Pločniku leta 1386. Dve leti kasneje so Turki spet doživeli poraz v boju z bosansko vojsko pri Beleći. Posledica turških neuspehov s srbsko vojsko je bila resna priprava na veliki pohod proti Srbiji. Poleg oddelkov iz Male Azije in Balkanskega polotoka so bile poklicane tudi pomožne čete turških vazalov tako z vzhoda kot z zahoda. Sam sultan je poveljeval vojski, z njim pa sta bila tudi oba sinova, Jakub in Bajazid. Do bitke je prišlo na Vidov dan 15. junija 1389 blizu Prištine. Na Kosovu sta se srečali dve različni vojski, obe sta imeli glede na bojno razporeditev prednosti in pomanjkljivosti. Turki so imeli številčno premoč, boljšo vojaško organizacijo in disciplino, prednost srbske vojske pa je bila v težki konjenici. V začetku bitke so bili bolj uspešni Srbi, saj je srbskemu plemiču Obiliču, s pretvezo, da prehaja na turško stran, uspelo ubiti sultana Murata neposredno pred začetkom bitke. Toda Bajazid je odločno prevzel sultanovo oblast in poveljstvo v svoje roke. Najprej je ukazal ubiti Jakuba in nato začel boj. Na obeh straneh je prišlo do hudih izgub. V ujetništvo je padlo precej srbskih velikašev, med njimi sam knez Lazar, ki so ga na Bajazidovo zapoved ubili. Do zloma in uničenja srbsko – bosanske vojske pa kljub temu ni prišlo. Kosovska bitka je zaslovela kot največji srbski poraz, čeprav obstajajo tudi dovolj

⁷⁹ Inalcik, *The Ottoman Empire...*, str. 14-15.

utemeljena mnenja o zmagi krščanske vojske. Vsi neposredni viri o bitki, ki so nastali nekaj dni do nekaj mesecev po bitki, govorijo o srbski zmagi.⁸⁰

Slika 4: Osvajanja prvih osmanskih sultanov⁸¹.

4.2.4. Bajazid I. (1389 – 1402)

Do leta 1389 so Osmani ustvarili imperij vazalnih držav v Anatoliji in na Balkanu. Te vazalne dinastije so izrabile vsako priložnost za upor, zato so Osmani province začeli podrežati neposredno centralni oblasti. Do upora vazalni dinastij je prišlo tudi po smrti Murata pred bitko na Kosovem polju, zato je njegov sin Bajazid večino teh upornih provinc priključil k neposredni upravi iz centra. Ko je bil Bajazid zaposlen v Anatoliji, sta se na Balkanu proti njemu povezovali Ogrska in Vlaška, okrepil pa se je tudi pogum Bizantincev, ki so pričakovali pomoč Benečanov. V tej krizni situaciji je Bajazid k sebi poklical vse svoje

⁸⁰ Simoniti, Turki so..., str. 12-16.

⁸¹ McCarthy, The Ottoman Turks..., str. 44.

vazale, da bi mu potrdili podporo. Osmanske vojske so si direktno priključile Albanijo in Bolgarijo ter izvedle kazenski pohod nad Vlaško⁸².

Neodvisni turški bejliki, iz katerih so izvirali Osmani, so postali trn v peti osmanske strategije. Osmani so bali, da bi izmed njih vstala nova družina turških vladarjev, ki bi jih lahko zamenjala. Osvajanje turških bejlikov je bil za Osmane tvegan projekt, saj so imeli le ti status gazijev, borcev za povečanje ozemlja islama, zaradi česar se jim je tudi pridružilo veliko število Turkov. Sultan pa teh enot ni mogel uporabiti za boj proti Turkom, saj so bili oboji muslimani in tudi plena ni bilo toliko. Bajazid se je moral zanesti na svoje evropske vazale, Srbe, Bolgare in Bizantince, ki so skupaj s suženjsko vojsko tvorili neodvisno enoto, ki je onemogočala sultanovi turški vojski, da bi se uprla. Bejliki so bili prisiljeni sprejeti osmansko nadoblast, a so ostali uporniški. Bajazidova uporaba krščanskih enot je bila genialna vojaška poteza. Krščanski vazali niso bili zaupanja vredni v vojnah na Balkanu, a v Anatoliji, ki je bila daleč od njihovih domov, so morali biti lojalni sultanu. Če bi sultan izgubil, bi s tem izgubili tudi sami. Hkrati pa je Bajazid lahko v Evropi pustil močno posadko in s sabo v Anatolijo odpeljal le najbolj zaupanja vredne turške enote⁸³.

Bizanc je bil omejen le na samo mesto Konstantinopel in nekaj okoliških vasi. Turški poskus zavzetja je bil neizogiben. Zato so Bizantinci poskušali dobiti pomoč iz zahodne Evrope. Klicem na pomoč se je odzval tudi madžarsko – hrvaški kralj Sigismund, ki je okoli sebe zbral pisano križarsko vojsko vitezov iz Francije, Anglije, Nemčije, Italije in drugih dežel. Neenotno poveljstvo, viteški napuh in vojaška nedisciplina so vojni pohod spremenili v navadno pustolovščino, v kateri je križarska vojska leta 1396 v bitki pri Nikopolju doživela popoln poraz. Sam kralj Sigismund se je komaj rešil z bojišča. Prav zaradi mednarodne udeležbe vitezov je imel ta poraz v Evropi velik odmev. V zavest krščanskega prebivalstva se je začela počasi, toda vztrajno, zajedati tesnoba pred tujci z vzhoda. Ta tesnoba je dobila svoje ime – »Turški strah«⁸⁴.

Zmaga pri Nikopolju ni samo potrdila osmanske nadvlade na Balkanu, ampak je tudi povečala ugled osmanske dinastije v islamskem svetu. Bajazid se je vrnil v Anatolijo in 1398 priključil Karaman in mesto Sivas. S tem je ustanovil centraliziran imperij, ki je segal od Donave do

⁸² Inalcik, *The Ottoman Empire...*, str. 15-16.

⁸³ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 49-50.

⁸⁴ Simoniti, *Turki so...*, str. 18.

Evfrata⁸⁵. Osmanski imperij je tako obsegal ozemlje starega Rumskega sultanata in še večino bizantinskih posesti v Evropi. Bajazidov uspeh je povezan s prelomom veliko tradicij, ki so bile prisotne pri oblikovanju osmanske države. Predvsem je bilo pomembno to, da je napadel in priključil muslimanske države v Anatoliji, namesto da bi vse svoje sile usmeril proti Evropi. Prejšnji sultani so prav tako zasedali ozemlje v Anatoliji, a so to storili z mešanico porok, groženj, celo nakupov, redko pa z neposredno osvojitvijo⁸⁶.

Turški beji, ki jih je Bajazid pregnal iz Anatolije, so iskali podporo pri vladarju Irana, Timurlenku, ki je do leta 1389 zasedel ves Iran, Irak, Transoksanijo in južni Kavkaz. Zaradi turških bejev je dobil povod, da napade Bajazida, ki je s širitvijo na vzhod postal nevaren. Leta 1400 je napadel vzhodno Anatolijo in leta 1402 napredoval v centralno Anatolijo⁸⁷. Konflikt je bil odločen 28. julija v bitki pri Ankari. Med bitko je lokalna anatolska konjenica prešla na stran Timurja, kar je pomenilo popoln poraz osmanske vojske in zajetje Bajazida. Pod zaščito Timurja so nekdanji vladarji v Anatoliji prejeli svoje stare pravice in države. Bajazidov poskus ustanovitve imperija se je končal s katastrofo. Preostalo osmansko ozemlje so razdelili med Bajazidove sinove, ki so sprejeli Timurjevo nadvlado. Po smrti Timurja leta 1405 se je začel boj za nadzor nad celotno deželo⁸⁸.

4.3 OSMANSKA DRŽAVA KOT SVETOVNA VELESILA

4.3.1 Obdobje medvladja in obnovitev države

Osmanski imperij je preživel Bajazidov poraz predvsem zaradi neuspehov svojih sovražnikov. Timur ni nameraval nadaljevati svojega osvajanja v osmansko Evropo, saj se je odločil napasti Kitajsko. Osmanom je dovolil obdržati ozemlje severozahodne Anatolije, medtem ko so osmanske posesti v Evropi ostale nedotaknjene. Tudi evropske države so bile nenamerno »prijazne« do Osmanov. Čeprav so pred in po katastrofi Bajazida pošiljale križarske vojske, Osmanov niso napadle, ko so ti imeli največje težave. Madžarska, edina lokalna krščanska država, ki je bila dovolj močna, da bi organizirala odpor proti Osmanom, se je vojskovala drugje ter imela notranje spore. Osmani so tako imeli čas, da so si opomogli⁸⁹.

⁸⁵ Inalcik, *The Ottoman Empire...*, str. 16.

⁸⁶ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 51.

⁸⁷ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 51.

⁸⁸ Inalcik, *The Ottoman Empire...*, str. 16.

⁸⁹ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 52.

Obnovitvena prizadevanja ponovno ustvariti močno državo osmanskih Turkov so trajala prvi dve desetletji 15. stoletja. Osmansko državo so zajeli notranji dinastični spori, kar so izkoristile posamezne države na Balkanu in v Anatoliji. Zlasti Bizanc je pri uveljavljanju takega stanja podpiral najšibkejše osmanske kneze proti tistim, ki so bili najmočnejši⁹⁰.

Bajazidov najmlajši sin, princ Mehmet, je zavladal Anatoliji, najprej v Amasyi in kasneje v Bursi, priključiti pa je želel še Rumelijo in Edrino (Adrianopol). Njegov starejši brat, princ Sulejman (1402 – 1411), pa je želel svojo oblast razširiti na Anatolijo. Ko je princu Musi moč v Rumeliji preveč narasla, je Bizanc pomagal Mehmetu preiti na Balkan in premagati brata. Leta 1416 so se proti Mehmetu povezali Bizanc, Benetke in Vlaška, sočasno pa je proti njemu dvignil upor v Rumeliji še njegov brat Mustafa, kar je ogrozilo obstoj Osmanske države. Mehmet je premagal vse svoje sovražnike in z Bizancem podpisal mirovno pogodbo. Vojsko je nato usmeril proti Vlaški in zasedel ozemlje vse do Donave⁹¹.

Ko je Mehmet I. končno imel vso državo v svojih rokah, sta v njej obstajali dve obliki vladavine. V Rumeliji (Evropa) je obstal Bajazidov sistem, medtem ko je bila Anatolija vrnjena na stara pota. Mehmed se je obrnil proti politiki Bajazida, za katerega so menili, da je puščal preveč vpliva in moči svojim krščanskim svetovalcem ter svojim suženjskim vojakom, ki si bili pred spreobrnitvijo kristjani. Mehmet je državo vrnil na pota gazijske tradicije, krščanske svetovalce je odpustil, suženjska vojska in suženjski uradniki pa so izgubili večino svoje moči, vendar niso bili popolnoma razpuščeni. Moč v Mehmetovi vladi so dobili potomci Turkov, ki so sledili Osmanu. Osmanska politika v Evropi se je spremenila od vazalstva k popolni priključitvi balkanskih držav. Kljub vsemu pa je moč kapikularjev padla le za kratek čas. Ideja imeti silo vezano neposredno na sultana, ki bi mu bila popolnoma zvesta, je bila preveč privlačna. Mehmetov sin Murat je ponovno začel večati njihovo število⁹².

4.3.2 Vladavina Murata II. (1421 – 1444, 1446 – 1451)

Po smrti Mehmeta I. leta 1421, so sledila tri krizna leta. Bizantinci so osvobodili princa Mustafo, ki jim je obljubil Galipoli. Medtem so janičarji in ulema podpirali Mehmetovega sina Murata II., ki je prišel na oblast v osmanski prestolnici Bursi. Leta 1422 je premagal

⁹⁰ Simoniti, Turki so..., str. 20.

⁹¹ Inalcik, The Ottoman Empire..., str. 17-18..

⁹² McCarthy, The Ottoman Turks..., str. 52-53.

svojega strica, ki ga je napadel. Nato je zbral svoje čete in začel oblegati Bizanc, ki je podprl njegovega tekmeca, kar so izkoristili anatolski vazalni principi in spodbudili k uporou Muratovega brata Mustafa. Murat je 20. februarja 1423 premagal svojega brata ter kaznoval uporne veljake. Mladi sultan je zdaj lahko svojo pozornost usmeril proti Balkanu⁹³.

Vladavina sultana Murata II. je bolj kot na osvajanjih temeljila na konsolidaciji imperija. Svoje zmage je izbojeval proti tistim, ki so poskušali razdeliti državo. V Anatoliji je uspel premagati svoje sovražnike in pridobiti nekaj ozemlja. Največji uspeh je bila zmaga nad Karamanom, ki je postal osmanski vazal. Priključitev Karmana v celoti mu je preprečila grožnja Timurjevega sina Šah Ruka⁹⁴.

Na Balkanu so v tem času turško negotovost izkoristili Madžari, ki so razširili svoj vpliv ob spodnji Donavi, in Benečani, ki so želeli zavzeti dele bizantinskega ozemlja. V borbo so posegli Turki, ki so leta 1430 ponovno zasedli Solun⁹⁵.

Po zasedbi Soluna so Osmani začeli z bolj agresivno politiko na Balkanu, kar je pripeljalo do nadaljnjih sporov z Madžari in Benečani. Leta 1437 je umrl madžarski kralj Sigismund. Naslednje leto so Osmani poslali vojsko, ki je oplenila Transilvanijo, leta 1439 pa so zasedli Srbsko despotovino in jo priključili Osmanski državi⁹⁶. Leta 1440 so Turki oblegali Beograd in vpadli na Madžarsko. Madžarski plemič Ivan Hunjadi se jim je uspešno zoperstavil v Srbiji, Vlaški in Erdelju. Njegovi uspehi so vplivali na državni zbor v Budimu, ki je na predlog papeškega legata Cesarinija in na Madžarsko prebeglega Jurija Brankovića sprejel odločitev o velikem vojnem pohodu proti Turkom. Vojska, v kateri so bili tudi Srbi pod vodstvom despota, je leta 1443 uspešno prodrla vse do Srbije. Murat, ki se je takrat boril na vzhodu, v Grčiji in Albaniji, je bil pripravljen sprejeti premirje za deset let⁹⁷. Naslednje leto sta državi podpisali mirovno pogodbo, ki je določala ponovno ustanovitev Srbske despotovine, Madžari pa so se zavezali, da ne bodo prešli Donave. Murat je v Anatoliji del ozemlja prepustil Karamanu, s čimer je zagotovil tako vzhodno kot zahodno mejo države. Nato je mesto sultana prepustil svojemu sinu Mehmetu, kar so izrabili vsi njihovi krščanski sovražniki⁹⁸.

⁹³ Inalcik, *The Ottoman Empire...*, str. 19.

⁹⁴ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 60.

⁹⁵ Simoniti, *Turki so...*, str. 22.

⁹⁶ Inalcik, *The Ottoman Empire...*, str. 21.

⁹⁷ Simoniti, *Turki so...*, str. 24.

⁹⁸ Inalcik, *The Ottoman Empire...*, str. 21-22.

Mehmet je bil takrat star komaj 12 let in nemogoče je predvidevati, da je vedel dovolj o vojskovanju in državni poslih, da bi lahko rešil državo. Murat je verjetno predvideval, da bodo vladali njegovi bližnji svetovalci, vendar je država potrebovala uspešnega sultana, pa čeprav samo kot združevalno silo za svoje vojske. Rezultat Muratovega odhoda s prestola je bil katastrofalen. Pojavili so se hudi notranji spori med velikim vezirjem, Čandarli Halilom, ki je zagovarjal Muratov miroljubni program, in Mehmetovimi učitelji in svetovalci, ki so bili bolj naklonjeni osvajanju. Prejšnji uspehi Hunjadija proti Osmanom so mnoge v Evropi prepričali, da je mogoče uničiti Osmansko državo. Papež je pozival na novo križarsko vojno. Križarji iz Poljske in Nemčije so se leta 1444 zbrali na Madžarskem⁹⁹. Madžarski kralj Vladislav je preklical premirje s Turki in se začel pripravljati na vojno. Prejšnji lokalni vladarji v Rumeliji so spet prijeli za orožje. Najuspešnejši proti Turkom je bil Jurij Kastriot, poznan kot Skenderbeg, ki je želel nazaj dobiti dediščino svojega očeta, Ivana Kastriota v severni Albaniji. Madžarski kralj Vladislav je konec septembra 1444 zbral 16.000 borcev. Združena madžarsko – vlaška vojska je prešla Donavo, se izognila Srbiji ter se preko Bolgarije namenila proti osmanski prestolnici, beneška flota pa je zaprla prehod preko morskega preliva v Dardanelah. Mladi sultan Mehmet položaju ni bil kos, zato se je iz Anatolije vrnil njegov oče Murat. 10. novembra 1444 sta se vojski spopadli pri Varni. V bitki je padel madžarski kralj Vladislav in papeški legat kardinal Cesarini, Ivan Hunjadi pa je le s težavo pobegnil. Križarska vojska je doživela popoln poraz. Osmanska zmaga je zapečatila usodo Balkana in Bizanca¹⁰⁰.

Murat je še vedno upal, da se bo lahko upokojil, a so ga veliki vezir in turški odličniki prepričali, da je nepogrešljiv za imperij. Sultanat je ponovno prevzel leta 1446. Murat je preostanek svoje vladavine preživel v utrjevanju posesti na Balkanu. Hunjadi je leta 1448 organiziral še en križarski pohod, ko ga je Murat porazil v drugi bitki na Kosovem polju. Sultan Mehmet se je zopet posvetil svojemu izobraževanju in mesto sultana zasedel po očetovi smrti leta 1451¹⁰¹.

⁹⁹ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 61.

¹⁰⁰ Simoniti, *Turki so...*, str. 24-26.

¹⁰¹ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 62.

Slika 5: Križarski pohodi proti Osmanom¹⁰².

Murat II. je nadaljeval politiko utrjevanja osmanske moči, hkrati pa je poskušal uravnovesiti moč različnih skupin znotraj vlade. Obnovil je Bajazidov sistem suženjskih vojakov, ki jih je izuril za konjenike, pehoto in topničarje, svoje nove enote je opremil s smodniškim orožjem in iz njih ustvaril močno silo. Njegov koncept je bil ravnovesje med močno suženjsko vojsko in močno tradicionalno vojsko. Murat je bil torej miroljuben človek, ki se je bil prisiljen vojskovati. Osebno se je bolj posvečal notranjemu delovanju svoje države in dvora. Čeprav Murat države ni bistveno povečal ozemeljsko, pa je povečal osmansko oblast nad njo. Pod neposredno upravo je bilo priključenih nekaj ozemelj v Anatoliji, Bolgarija in večina celinske Grčije. Osmanski imperij je vedno bolj postajal centralizirana država, ki je na tem prostoru obstajala že za časa Bizanca. Ob Muratovi smrti je bila večina države pod popolno oblastjo sultana, osmanski pobiralci davkov, državni uradniki in sodniki so bili vsi vodeni iz osmanske prestolnice¹⁰³.

¹⁰² McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 42.

¹⁰³ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 62-63.

4.3.3 Mehmet II. Osvajalec (1444 – 1446, 1451 – 1481)

Cilj sultana Mehmeta II., imenovanega Osvajalec, je bil oživiti imperij deda Bajazida I. Pod svojo oblast je želel spraviti vse ozemlje v Evropi južno od Donave in vse ozemlje v Aziji zahodno od Evfrata. V nasprotju s svojimi velikimi predniki si je Mehmet za prvo nalogo zadal osvojiti Konstantinopol. Vedel je, da lahko samo tako pridobi ugled in moč, ki jo je potreboval za povečanje države. Priprave za osvojitve mesta je začel že v prvem letu svoje vladavine.¹⁰⁴ Za Turke je bila lega mesta strateškega pomena. Konstantinopol je stal med osmansko Evropo in osmansko Anatolijo, nadziral je najboljše transportne položaje med celinama. V 15. stoletju je bila moč Bizanca premajhna, da bi se vtikal v osmanske zadeve, predstavljal pa je potencialno zbirališče protiosmanskih sil – potencialen vojaški kamp, ki se ga da oskrbovati z morja in ki leži na sredi Osmanskega imperija. Konstantinopol je bil prav tako gospodarski cilj, čeprav je mesto preživljalo hude čase, je bilo še vedno eno najboljših pristanišč na svetu. Večina trgovanja med Azijo in Sredozemljem je šlo iz Črnega ali Egejskega morja preko Konstantinopla. Če bi Konstantinopol spet postal del velikega imperija, bi bili trgovski dobički za sultana ogromni¹⁰⁵.

Mehmetu so bile v pomoč težave evropskih držav. V Franciji je še vedno trajala Stoletna vojna, v Španiji je potekala rekonkvista, Medičejci so osvajali Italijo, Nemčija je bila preveč notranje razdeljena, da bi se mogla vmešavati, Srbija in Madžarska pa sta bili prešibki, da bi lahko resneje ogrozili Mehmetovo namero. Edini državi, ki bi lahko ponudili pomoč Bizancu sta bili italijanski pomorski sili Benetke in Genova. Benetke, ki se niso ravno izkazale v vojni z Osmani med leti 1425 in 1431, so z njimi ravno podpisale trgovski sporazum. Genovski trgovci v Galati, predmestju Konstantinopla, v katerem so živeli Evropejci, so razglasili nevtralnost, čeprav so bili praktično pod osmansko oblastjo. Samo nekaj italijanskih ladij je uspelo prebiti osmansko pomorsko blokado. Konstantinopol je ostal sam¹⁰⁶.

Mehmet je pred obleganja mesta najprej okreplil Bospor z izgradnjo trdnjave Rumeli Hisari na evropski strani ožine. Obleganje Konstantinopla je trajalo 54 dni, od 6. aprila do 29. maja 1453. V obrambi mesta je sodelovalo okoli 8.500 mož, medtem ko je osmanska vojska štela okoli 50.000 mož. Mestno obzidje je bilo obstreljevano z ogromnimi topovi, ki so tudi naredili luknjo po kateri so osvajalci vstopili v mesto. Sultan ni želel, da bi njegovo bodočo

¹⁰⁴ Simoniti, Turki so..., str. 26.

¹⁰⁵ McCarthy, The Ottoman Turks..., str. 69.

¹⁰⁶ McCarthy, The Ottoman Turks..., str. 69-70.

prestolnico izropali, zato je že prvi dan zaustavil plenjenje mesta, čeprav bi po šeriatskem pravu moral dopustiti tri dni plenjenja. V Hagii Sofii, središču ortodoksnega krščanstva, je nato Bizanc uradno razglasil za svojo prestolnico¹⁰⁷.

Po osvojitvi mesta je začel s politiko sprave in obnovitve. Po islamskem zakonu je dovolil obstoj Grške ortodoksne cerkve pod oblastjo novega patriarha Konstantinopla. Mesto so obnovili delavci, ki so prišli iz celotne osmanske države. Množice krščanskih in muslimanskih podložnikov so bile prepeljane v Istanbul, ki je tako ponovno zaživel. Mehmet je v novo osvojenem mestu zgradil dve palači. Prva je ležala v centru mesta, a je bila premajhna, njej položaj pa preveč izpostavljen. Tako so gradbeniki leta 1465 začeli z gradnjo druge palače na ozemlju, kjer se Marmarsko morje sreča z Zlatim rogom. Nova palača je dobila ime Topkapı, »topovska vrata«, in ostala sedež osmanskih sultanov do konca sultanata. Mehmet in njegovi uradniki so izpolnjevali muslimanske dolžnosti z gradnjo mošej, šol in ostalih zgradb v dobre namene. V nekoč bizantinskem mestu so tako zrasle značilne muslimanske stavbe in institucije. Vsaka nova velika mošeja je s svojimi javnimi kuhinjami in šolami postala nov center naselitve in trgovine. Okoli teh novih institucij so tako nastale nove soseske¹⁰⁸.

Mehmet ni pozabil svoje prve vladavine. Ker je želel ohraniti mir v državi, je tiste, ki so ga prisilili, da je prepustil prestol očetu, ohranil na njihovih položajih. Čandrali Halil, ki je organiziral vrnitev Murata, je ostal veliki vezir. Halil in turški odličniki so nasprotovali načrtu Mehmeta za zavzetje Konstantinopla. Ker je bil Mehmed edini odrasli pretendent za prestol, pa so lahko njegove načrte samo ovirali. Mehmet ni ukrepal proti njim, svoje svetovalce in zaupnike je imel v svojih zvestih sužnjih, ki so njegove načrte podpirali. Takoj po zavzetju Konstantinopla je Mehmet, katerega vpliv in prestiž sta se zelo povečala, odstavil Halila z mesta velikega vezirja in zasedel vse posesti družine Čandrali ter zaprl njene glavne člane. Državne položaje so prevzeli uradniki iz vrst kapikularijev, veliki vezir je postal Mahmut Paša¹⁰⁹.

Vzporedno s temi osvajalnimi pohodi so Turki svoje sile usmerili proti Srbiji. Velika turška vojska je plenila po despotovini, a prestolnice Smederovo ni mogla zasesti. Leta 1456 so ponovno poskušali osvojiti Smederevo, a so bili tudi tikrat neuspešni. Glavnino svoje vojske

¹⁰⁷ Inalcik, *The Ottoman Empire...*, str. 23-26.

¹⁰⁸ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 70-71.

¹⁰⁹ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 72.

so Turki nato usmerili proti Beogradu, ki je bil ključna utrdba. Z njenim padcem bi se sultanu odprla naravna pot v osrčje Madžarske in s tem proti Nemškemu cesarstvu. Beograd so s težkimi topovi in donavsko mornarico začeli oblegati v mesecu juliju. Pod vodstvom frančiškana Ivana Kapistrana, gorečega pridigarja za križarsko vojno proti Turkom, so oblegancem na pomoč najprej prišli slabo oboroženi nemški, madžarski in poljski križarji. Nato se jim je pridružil še Ivan Hunjadi, ki je s svojo mornarico razbil turško. V borbi za Beograd je bila turška vojska odbita. Sijajna krščanska zmaga je razveselila krščanski svet, toda prave moči za protiidarec ni bilo. Le mesec dni po bitki za Beograd je za kugo umrl Ivan Hunjadi, za njim pa še Ivan Kapistran. Sledili so spori, ki so despotovino spremenili v plen, za katerega sta se dejansko potegovali osmanska Turčija in Madžarska. Despotovine ni mogel nihče več rešiti. Notranje razkrojena, gospodarsko izčrpana zaradi neprestanih vojn in fevdalnih sporov, je srbska despotovina junija 1459 skoraj brez boja Turkom predala Smederevo. To je bil konec Srbske despotovine¹¹⁰.

Zelo pomembni so bili tudi Mehmetovi poskusi zasesti Moldavijo, ki so trajali od leta 1460 do 1476. Štefana Velikega Moldavskega ni uspel popolnoma poraziti, vendar pa ga je nevtraliziral kot grožnjo Osmanom. Vojaški pohodi ob severnem Črnem morju so bili zelo pomembni zaradi odnosov s krimskimi Tatari. Tatari, ki so bili turško govoreči potomci nekdanje Zlate Horde, se sami niso mogli braniti pred Poljsko, Moldavijo in Rusijo. Leta 1475 so prišli pod Osmansko nadoblast ter ostali njeni najbolj zvesti vazali do leta 1774, ko so bila ta ozemlja priključena Rusiji¹¹¹.

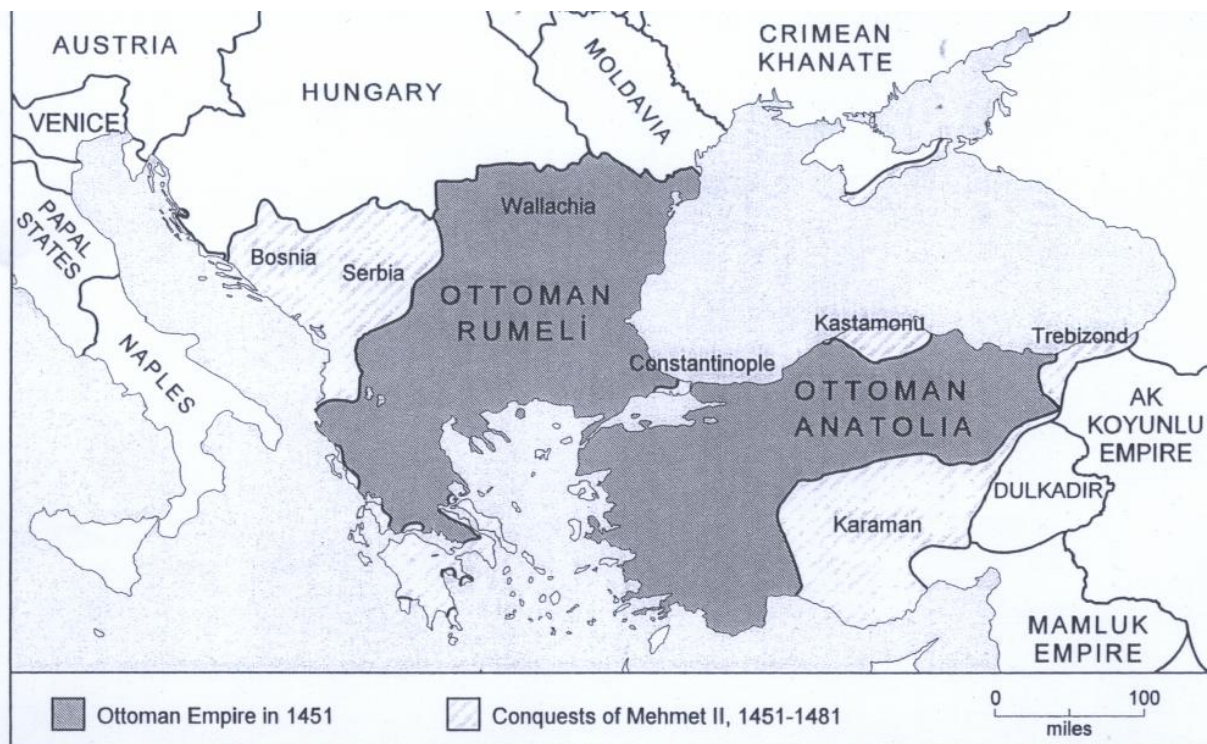
Osmani so severno mejo postavili na reko Donavo. Mehmet je bil odločen, da si priključi vsa ozemlja na njenem južnem bregu. To je dokazal z zasedbo Moreje leta 1460, severne Albanije od 1464 do 1479 in Bosne 1463. Ko je leta 1463 zasedli Argos, se je začel vojna z Benetkami, ki je trajala do leta 1479. Osmani so leta 1468 zasedli Karaman. Ko je utrdil svoj imperij v Rumeliji in Anatoliji je Mehmet svojo pozornost usmeril proti Rodoškimi vitezom. Leta 1480 je na Rodos poslal vojsko pod vodstvom vezirja Mesih Paše, sočasno pa še Gedik Ahmed Pašo proti Italiji. Gedik Ahmedu je uspelo zasesti Oranto. Mehmed je nato odšel v Anatolijo, da bi za napad na Italijo zbral veliko vojsko, a je kmalu zatem umrl.¹¹²

¹¹⁰ Simoniti, Turki so..., str. 30-31.

¹¹¹ McCarthy, The Ottoman Turks..., str. 75.

¹¹² Inalcik, The Ottoman Empire..., str. 28-29.

Mehmet II. je svojemu nasledniku pustil močno spremenjen in centraliziran imperij. Država je imela na Balkanu skoraj popolno oblast do tako imenovanih naravnih meja Balkana, reke Donave in Save. Južno od teh rek so ostali samo manjši žepi ozemlja, ki še niso bili pod osmansko oblastjo. V Anatoliji je Mehmet priključil še zadnje turške bejlike, vključno s Karamanom., s čimer so bile meje države podobne mejam, ki jih je vzpostavil Bajazid I. pred vpadom Timurja. Prav tako je Mehmet uničil ostanke Bizantinske države in Konstantinopol spremenil v svojo prestolnico¹¹³.

Slika 6: Osvajanja Mehmeda II.¹¹⁴

4.3.4. Bajazid II. (1481 – 1512)

Mehmetovi smrti leta 1481 je sledil velik upor janičarjev in boj za oblast med sinovoma Čemom in Bajazidom. Bajazid je imel podporo Gedik Ahmeda, ki je bil ljubljenec janičarjev. Gedik Ahmed je premagal Čema in postavil na prestol Bajazida, čeprav je dejansko oblast zadržal sam skupaj s svojim svakom Isak Pašo, Bajazid je nato naročil umor Gedik Ahmeda in sam prevzel vodstvo države¹¹⁵.

¹¹³ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 77.

¹¹⁴ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 68.

¹¹⁵ Inalcik, *The Ottoman Empire...*, str. 30.

Bajazid je bil drugačen človek kot sultani pred njim. Bil je močno veren in imel raje mir kot vojno. V času svoje vladavine je izvedel le dva vojaško pohoda, proti Moldaviji in proti egipčanskim Mamelukom. V bojih z Moldavijo leta 1484 ter Poljsko v letih 1496 in 1498 je Bajazid uspel osvojiti regijo ob severnem Črnem morju. Moldavijo je prisil v obnovitev vazalskih odnosov. Bajazidova vojna z Mameluki je trajala šest let, od 1485 do 1491, in ni prinesla spremembe meja. Med leti 1499 in 1503 se je Bajazid spopadel z Benetkamu. Vojna se je končala brez pravih sprememb, saj so Osmani zasedli le Lepanto in nekaj beneških trdnjav v Moreji. Za potrebe te vojne pa je bil Bajazid prisiljen razviti močno in dobro mornarico. Bajazid osmanske države ozemeljsko ni razširil, kar pa je bilo dobro za državo, ki je bila že dolgo časa stalno v vojni¹¹⁶.

Na vzhodu se je v tem času pojavila nova nevarnost. Ismail Safavi je zasedel vzhodno Anatolijo, Iran in Azerbajdžan. Osmani so zaradi te nevarnosti sklenili mir z Benečani. Ismailovi agenti so zanetili upor v Anatoliji, ter na svoji poti proti Bursi uničevali vse kar jim je prišlo na proti. Stari sultan Bajazid ni mogel več nadzorovati situacije, zato ga je 24. aprila 1512 princ Selim prisilil k odstopu¹¹⁷.

4.3.5. Selim I. (1512 – 1520)

Selim se je na oblast povzpel predvsem s podporo janičarjev, ki jim je dolg odplačal tako, da jim je dvignil plače in jih številčno okrepil. Kljub temu pa ni bil človek, ki bi ga lahko nadzorovali. Na vrh janičarjev je postavil ljudi, ki so mu bili zvesti in tako naredil janičarje za orodje svoje moči. Najprej se je znebil svojih bratov in rivalov za prestol. Kasneje je svojim sinovom preprečil, da bi ga odstavili kot je on svojega očeta. Da bi preprečil boje za oblast po svoji smrti, je dal ubiti vse sinove razen Sulejmana¹¹⁸.

Na vzhodu se je v tem času okrepila politično in ideološko nevarna Safavidska država. Osmanski konflikt s Safavidi je potekal v vzhodni Anatoliji in severozahodnem Iranu. To ozemlje je bilo že od časa Seldžukov dom nomadom, tako turškim kot kurdskim. Safavidi so bili šejki velike mistične verske bratovščine, ki je bila razširjena po celotni vzhodni Anatoliji in zahodnem Iranu. Delno zaradi lastnih verovanj in delno zaradi povezave držav s sunitskim islamom, so Safavidi začeli podpirati šiitsko verzijo islama. Safavidska država je bila vojaško

¹¹⁶ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 79.

¹¹⁷ Inalcik, *The Ottoman Empire...*, str. 31-33.

¹¹⁸ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 80-81.

odvisna od turških nomadov, ki so bili znani kot kizilbaši po svojih rdečih kapah. Mnoge osmanske podložnike so privlačile verske ideje Safavidov, zato se je Selim na grožnjo odzval s preračunljivostjo in brutalnostjo. Njegove sile so v Anatoliji polovile safavidske simpatizerje in pobile tisoče ljudi. Spomladi leta 1514 je Selim odkorakal proti vzhodu. Na pohodu skozi Anatolijo je imel hude probleme s preskrbo, zato je več kot pol vojske poslal domov in napredoval z najbolj zvestimi četami. Ob pohodu je uporabil genialno propagando, Kizilbašije je obtožil, da so strahopetci, ker se ne upajo spopasti z njim. Šah Ismail je bil bolj naklonjen umikanju pred osmansko vojsko, a so ga kizilbašiji prisilili v bitko. Vojski sta se srečali 23. avgusta 1514 pri Čaldiranu, kjer je Selim izbojeval krvavo zmago. Selim je nato napredoval in zasedel safavidsko prestolnico Tabriz, a jo je moral kmalu zapustiti zaradi omejene preskrbe. Ismail je ob naslednjih osmanskih pohodih uporabil taktiko požgane zemlje, ki je bila obrambno zelo uspešna in je uspela zadržati Osmane stran od osrednjega Irana. Safavidi so opustili vse načrte, da bi proti Osmanom delovali ofenzivno¹¹⁹.

Druga velika sila na Bližnjem Vzhodu so bili Mameluki. Mameluška država je kontrolirala Egipt, Sirijo in zahodno Arabijo, vodili pa so jo sužnji, ki so bili prvotno suženjski vojaki Fatimidskega kalifata v Egiptu. Ko se je Selim leta 1516 odpravil na bojni pohod ni nihče vedel, ali bo ponovno napadel Safavide ali Mameluke. Safavidi so pričakovali napad Selima in se umaknili na obrambne položaje, s katerih niso mogli izvršiti ofenzive. S tem vedenjem se je Selim odločil za napad na Sirijo. Osmanska in mameluška vojska sta se srečali 24. avgusta 1516 pri Marj Dabiku. Osmanska vojska je z lahkoto zmagala, ljudstvo v Siriji pa jih je pozdravilo kot osvoboditelje¹²⁰. V Egiptu je na oblast prišel Tuman Bej, ki se je razglasil za sultana in zavrnil osmansko nadoblast. Zato je Selim z vojsko prešel Sinajsko puščavo in v bitki pri Rejdaniji 22. januarja 1517 premagal Tumaj Beja, ga ujel in usmrtil. Kmalu za tem, 17. julija je šerif Meke poslal Selimu ključe svetih mest in razglasil podrejenost Osmanom. Sirija, Egipt in Hidžaz so tako prešli v Osmansko državo. Selim je bivšega mameluškega guvernerja Aleppa, Hajra Beja, postavil za guvernerja Egipta in se vrnil v Istanbul. S temi osvojitvami je Osmanska država prenehala biti mejna država in postala Islamski kalifat. Osmanski sultani so se odslej imeli za zaščitnike celotnega muslimanskega sveta¹²¹.

Selim je umrl leta 1520, star komaj 40 let. Vladal je samo osem let, a je zapustil imperij močnejši kot katerikoli sultan pred njim. Državna blagajna je bila polna s prihodki iz novo

¹¹⁹ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 81-83.

¹²⁰ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 84-85.

¹²¹ Inalcik, *The Ottoman Empire...*, str. 33-34.

osvojenih ozemelj. Grožnja Safavidov je bila močno zmanjšana, medtem ko je bila mameluška grožnja uničena.¹²²

4.3.6. Sulejman II. Veličastni (1520 – 1566)

Sultana Sulejmana I. na zahodu poznamo pod nazivom Veličastni. Evropejci so ga tako poimenovali zaradi razkošja njegovega dvora, ki mu na zahodu ni bilo para. Turki pa ga imenujejo Kanuni, Zakonodajalec, ker je bil njegov največji dosežek kodifikacija zakonov Osmanske države. Sulejman je bil tudi vojak, ki je popolnoma preuredil osmansko vojsko, genialnost pri organizaciji države pa mu je omogočila tudi osvajanja¹²³.

Največji Sulejmanov nasprotinik v Evropi so bili Habsburžani, ki pa niso ogrožali obstoja Osmanske države. Sami so bili takšna razširjena sila, da niso mogli skoncentrirati vseh sil za napad na Osmansko državo, saj so imeli za močne sovražnike še Francoze in nemške protestantske države. Kljub temu pa so lahko organizirali močno obrambo proti prodiranju Osmanov v Evropo in močno ladjevje, ki je kljubovalo osmanskemu nadzoru Sredozemlja¹²⁴.

Leta 1519 sta se za krono Rimsko-nemškega cesarja potegovala Habsburžan Karel V. in Franc I. Francoski. Oba sta obljubila, da bosta združila evropske sile proti Osmanom. Izvoljen je bil Karel, kar je marca 1521 med njima pripeljalo do vojne. Situacijo je izkoristil Sulejman in 29. avgusta 1521 zasedel Beograd, 21. januarja 1522 pa še Rodos. Po Francovem porazu v bitki pri Pavii, je le ta iskal pomoč pri Osmanih. Naslednje leto je Sulejman z veliko vojsko napadel Madžarsko in 28. avgusta 1526 doživel veliko zmago v bitki pri Mohaču. Nato je Sulejmanova vojska zasedla Budo in s tem ogrozila hrbet Habsburžanom. Osmani so želeli iz Madžarske narediti vazalno državo, saj bi bila neposredna okupacija preveč težavna in draga, Habsburžani pa so imeli druge načrte. Karlov brat, nadvojvoda Ferdinand, je zavzel Budo. Zato je Sulejman ponovno napadel Madžarsko, zavzel Budo in 8. septembra 1529 postavil Zapoljo za vazalnega kralja. Potem je nadaljeval s pohodom do Dunaja, ki ga je oblegal 3 tedne, nakar se je umaknil. Leta 1531 je Ferdinand ponovno oblegal Budo, Sulejman pa je odgovoril z velikim vojaškim pohodom. Prišel je vse do trdnjave Güns, ki je stala le 60 kilometrov pred Dunajem. V tem času je habsburški admiral Andre Doria zasedel Coron v Moreji. Sulejman je v strahu pred bojem na dveh frontah imenoval gusarja Hajreddina

¹²² McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 87.

¹²³ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 87.

¹²⁴ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 88.

Barbarosso za vrhovnega admirala turške flote in mu naročil naj sodeluje s Francozi. Leta 1536 je bilo zavezništvo med Francijo in Osmani tudi uradno sklenjeno. Francozi so želeli, da bi Sulejman z vojsko napadel Italijo, kjer bi s skupnimi močmi premagali Karla. Sulejman je leta 1537 pripeljal svojo vojsko v Albanijo in tam oblegal benečanska pristanišča ter zasedel Krf. Medtem so Francozi s Habsburžani sklenili premirje. Leta 1538 je Barbarossa premagal križarsko floto pod vodstvom admirala Dorie in s tem postal gospodar Sredozemlja. Leta 1541 je umrl Zapolja in Ferdinand je ponovno napadel Madžarsko. Sulejman je še enkrat pripeljal svojo vojsko in tokrat je Madžarska postala osmanska provinca pod upravo bejlerbeja. Leta 1543 je Sulejman ponovno vkorakal v Madžarsko, hkrati pa je osmansko ladjevje v sodelovanju s Francozi oblegalo Nico. Razmere na vzhodni meji so se slabšale in Sulejman je leta 1547 s Habsburžani sklenil premirje. Ferdinand je obdržal del madžarskega ozemlja, a je moral zanj plačati letni tribut 30.000 dukatov. Tri leta kasneje je spet izbruhnila vojna, saj je Ferdinand žele dobiti Transilvanijo. Osmani so ga premagali in leta 1552 ustanovili Temišvarski bejlerbejlik v južni Transilvaniji. Novi francoski kralj Henrik II. je ohranil zavezništvo z Osmani, njihov zaveznik pa je postala tudi Šmalkaldenska zveza, ki se je borila za protestantizem. Sulejman se je moral izogniti konfliktu na vzhodu, saj bi bil sicer prisiljen v vojno na dveh frontah¹²⁵.

Na vzhodu so bili stalna grožnja Osmanom Safavidi. Če bi jih Sulejman odločilno porazil bi lahko svoje sile usmeril drugam.. Sulejman se je na vojno s Safavidi pripravil leta 1533, ko je sklenil mir s Habsburžani. Safaidski šah Tamaspa je napad pričakoval šele spomladi 1534 in sicer proti centru safavidske države Iran. Sulejman je vojni pohod drzno začel v jeseni in se proti pričakovanjem safavidskega šaha usmeril proti jugu v centralni Irak. Do konca leta 1533 je zasedel Bagdad, kasneje pa je v njegove roke prišla še Basra, tako je celoten Irak postal osmanski, s tem pa skoraj tudi celotni arabski Bližnji Vzhod. Sulejmanovi kasnejši pohodi proti Safavidom so bili neuspešni. 29. maja 1555 sta obe strani podpisali pogodbo v Amasyi, s katero sta za dve desetletji zagotovili mir in postavili mejo, ki je še danes meja med Anatolijo in Iranom¹²⁶.

Sredi 16. stoletja je ruski car Ivan IV. zasedel porečje Volge in s tem ogrozil Azijske kanate in Osmane. Osmani se niso zavedali nevarnosti s strani rastoče Moskvske države, dokler muslimanskimi kanati niso izgubili vojne. Osmani so se lahko proti severu obrnili šele 1566, ko ni več grozila vojna s Habsburžani. Zamislili so si drzen načrt za zasedbo Astrahana s

¹²⁵ Inalcik, *The Ottoman Empire...*, str. 35-38.

¹²⁶ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 90-91.

sodelovanjem vojske in mornarice, ta osmanska nevarnost pa je zblížala Ruse in Irance. Osmanski načrt ni uspel, kljub temu pa je ruski car začel s politiko pomiritve, saj se je zavedal, da jim ni kos. S Sulejmanovo smrtjo leta 1566 se je končala doba velikih osmanskih osvajanj¹²⁷.

Slika 7: Osmanska država ob smrti Sulejmana II.¹²⁸

¹²⁷ Inalcik, The Ottoman Empire..., str. 38-40.

¹²⁸ <http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Ottoman1566.gif>, Slika Osmanska država, ogled 4.6.2008.

5. DRŽAVNA UREDITEV

Nomadski Turki s step niso imeli razvite državne tradicije. Njihova temeljna družbena skupnost je bilo plemo. Nomadi so se preživljali z živinorejo in občasnim ropanjem ter trgovino. Vsi člani so prispevali k blaginji plemena, vsi moški pa so bili po potrebi tudi vojaki. Turki, ki so zasedli območja Bližnjega Vzhoda so se tu srečali s stalno naseljenim prebivalstvom, ki je bilo večinoma poljedeljsko. Ker niso imeli svoje državniške tradicije in znanja vodenja velike države, so Turki začeli uporabljati znanja lokalnega prebivalstva. Ti domačini so v turške države začeli vnašati državniške elemente iz iranske in arabske državniške tradicije.

5.1 SELDŽUŠKI IN RUMSKI SULTANAT

5.1.1 Seldžuški sultanat

Sistem vladanja, ki je izviral ali se razvil v času Seldžukov, je bil temelj kasnejših turških vladavin. Med temi so bili ikta sistem podpore države, suženjska vojska ter sprejetje in prevzem tradicionalnih bližnjevzhodnih metod birokratskega vladanja. Ikta (arabsko iqta) sistem Seldžukov je bil razvit v Iranu. Zajemal je podeljevanje zemlje in tudi celih provinc vojaškim vodjem. Za razliko od evropskega fevdalizma dobitnik ikte pravno ni bil lastnik zemlje in njegovi potomci ikte ponavadi niso dedovali. Zemlja je ostala last sultana, a je bila uporabljena za podporo vojske. Sultan je lahko menjal oziroma je menjal lastnike, ko je bilo to v interesu države. Sistem je bil dokaj učinkovit poskus spremeniti tradicionalen odnos nomadov do zemlje. Nomadi so zemljo plenili ali pa uporabili kot pašnike za svoje črede. Sedaj so vaščani plačevali svoje presežke prejemniku ikte, ki jih je uporabil za preskrbo svojih bojevnikov. To je bil logičen način, kako zadržati kmetijsko produkcijo in hkrati poskrbeti, da bo država imela nekaj od tega. Seldžuki niso imeli državnega aparata, ki bi jim omogočal pobiranje davkov po tradicionalni poti, zato je bil ikta sistem primeren za državo, ki je s tem imela dobiček od kmetij, hkrati pa omejila nezaželena dejanja svojih vojakov. Ta sistem Seldžukov ni rešil pred lastnimi nomadi, imel pa je velik vpliv na naslednje turške države¹²⁹.

¹²⁹ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 16.

Zelo pomemben je bil tudi razvoj birokracije, ki jo je ustvaril Nizam al-Mulk. Seldžuki so razvili administrativne aparate stalno naseljene države z birokrati, uradniki in celo tajno policijo, ki je nadzirala podložnike. Če so Turki želeli preiti iz nomadstva v stalno naseljeno kulturo, je bil državni aparat nepogrešljiv¹³⁰.

Seldžuki so imeli skozi finančno in politično podporo velik in pozitiven vpliv na islam. Sunitski ortodoksni islam je bil namreč pod hudim pritiskom šiitskega islama, ki so ga podpirali egipčanski Fatimidi. Sunitski islam je bil razpršen, brez centralnega organa, ki bi organiziral njegovo teologijo in njegovo obrambo pred šiiti. Poskusi popraviti ta položaj so se začeli, ko so Seldžuki prišli v Irak in Iran. Pod vodstvom Nizama al-Mulka so Seldžuki prevzeli in zelo razširili sistem medres. Šole, imenovane medrese, so postale mesta, kjer so se združevali sunitski učitelji in učili študente pravo in teologijo. Nizam al-Mulk je sam ustanovil največjo medreso v Bagdadu leta 1067. Ko so študenti imeli dovolj znanja, so postali verski sodniki in učenjaki, ki so ohranjali sistem. Veščine, ki so jih pridobili, je država uporabila v administraciji, saj so učenjake zaposlovali kot pisarje in paznike arhivov. Sistem medres je dal islamu organizacijsko strukturo. Podpiral je učene, ki so bili temelj vere, in zagotavljal, da so sodniki in učenjaki dobili primerno izobrazbo. Ker so bile predstavljene različne šole (madhabe – kodificirane različice interpretacij prava) islamskega prava, so medrese podpirale razumevanje in izmenjavo teoloških idej. Ta sistem se je izkazal za tako učinkovitega, da je preživel Seldžuke. Seldžuki so vplivali tudi na samo teologijo islama, saj so podpirali teologe, ki so v sunitski ortodoksni islam vključili misticizem. S tem so islam poživili ter ga naredili bolj sprejemljivega Turkom. Največji učenjak je bil al-Gazali, učitelj v veliki medresi v Bagdadu. Ker je čutil potrebo po drugem kot samo islamskem pravu, je zapustil svoje učiteljsko mesto, da bi razvil svojo duhovnost. Skozi študij in preudarjanje je postal sufi, mistik. Pisal je teologijo, s katero je upravičeval mistični koncept osebnega stika z Bogom, Koranom in pravom. Brez teologije al-Gazalija in njegovih učencev turški misticizem verjetno ne bi našel mesta v ortodoksni skupnosti. Z njihovim delom so Turki lahko zadržali svoja mistična verovanja in hkrati dobili mesto kot sunitski muslimani¹³¹.

5.1.2 Rumski sultanat

Rumski sultanat je prinesel idejo strukture islamske oblasti v Anatolijo. Na vrhu sistema je bil sultan, ki je bil vir vse moči. Vso administracijo je kot v ostalih muslimanskih državah vodil

¹³⁰ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 16.

¹³¹ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 17-18.

vezir. Pod njim je bila kanclerija, ki je usmerjala komunikacije ter finančni častniki, ki so vodili finance. Vezir je bil predsednik sultanovega sveta – divana. Bil je predstavnik vladarja in zato odgovoren za vse notranje zadeve države. Drugi po rangju je bil vrhovni poveljnik. Sledil mu je kadi, glavni sodnik, ki je ponavadi prihajal iz Bagdada. Kadi je lahko hkrati opravljal še službo vrhovnega verskega starešine – vrhovnega muftija. Po rangju so bili za njima emirji, ki so poveljevali različnim vejam vojske. Ti ljudje so sestavljali notranji kabinet države. Na srečanjih divana so se jim pridružili še nekateri pomembnejši odličniki in plemenski poglavarji, ki so sestavljali nekakšno posvetovalno telo. Delo divana je izvrševalo štiriindvajset tajnikov, katerih polovica se je ukvarjala z vojaškimi zadevami, druga polovica pa s finančnimi zadevami¹³².

Rumski sulatni so v Anatolijo prenesli tudi sistem podeljevanja in oblasti nad zemljo, ki so ga razvili Seldžuki. Najpomembnejši člen tega sistema je bila ikta. V idealni državi bi bili uradniki, vojaki in birokrati plačani direktno iz državne zakladnice, s čimer bi država ohranila nadzor nad njimi. Pobiranje davkov na tako obsežnem območju pa je bilo za rumske sultane nemogoče, saj niso imeli niti zadosti birokratov, ki bi skrbeli za račune, niti vojaške sile, ki bi zagotavljala pobiranje teh davkov. Zato so potrebovali bolj decentraliziran sistem. V Anatoliji je bil ikta sistem podeljevanja vladarjevih posestev. Sultanova vlada je v zameno za podporo svojim privržencem podeljevala dotacije, ponavadi posestva. Državni uradniki so dobili zemljo, da so lahko izvrševali svoje dejavnosti za državo ter preživeli sebe in svoje ljudi. Zemljo so včasih podeljevali tudi za podporo vojakov in njihovih mož, vendar redko. Zemlje prejemnik ni dobil v last, bila je le sredstvo za plačevanje plač in stroškov. V državi z majhno birokracijo in majhno državno zakladnico je bila ikta učinkovita metoda upravljanja¹³³.

Turški muslimani so v Anatolijo uvedli tradicije islama. Šlo je za mešanico verovanj, ki so vključevala tudi značilnosti verovanj Turkov pred njihovo spreobrnitvijo v islam. Kljub temu so rumski Seldžuki prenesli visoko islamsko kulturno tradicijo na ta nova ozemlja. Za razliko od ostalih nomadskih poglavarjev v Anatoliji so se rumski sultani trudili vzdrževati status ortodoksnih sultanov, ki so vzdrževali vse strukture sunitskega islama. Te strukture so vključevale islamsko teologijo in islamske zakone. Turški nomadi niso videli nobene koristi v verskih sodnikih, medtem ko so rumski sultani podpirali islamske dvore in učene pravnike v svojih mestih. Vakf je bila institucija, skozi katero so bogati in verni uporabili svoja posestva

¹³² Tamara Talbot Rice, *The Seljuks in Asia Minor* (dalje Talbot Rice, *The Seljuks...*), London: Thames and Hudson, 1961, 1. izd., str. 84-85.

¹³³ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 26.

v dobre namene kot so bili vzdrževanje mošej ali bolnišnic, karavanserajev,... Vpeljani so bili tradicionalni islamski davki, kot je davek po osebi za nemuslimane. To je bila osnova za razvoj muslimanske družbe v Anatoliji. Čeprav so bili podporniki ortodoksnega islama, so rumski sultani podpirali tudi bolj mistične tradicije islama. Zato je njihov dvor privlačil številne svete može in vodje mistični verskih redov. Najpomembnejši od teh je bil mistik, poet in filozof Jelal al-Din znan kot Rumi, ki naj bi ustanovil veliki mistični red Mevlevi dervišev. Soobstoj ortodoksnega islama in misticizma je bila še ena tradicija, ki so jo rumski sultani od seldžuških prenesli v Anatolijo¹³⁴.

5.1.3 Turški bejliki

Vlada turških držav je bila nekje vmes med tem kar predstavlja državo (prestonica, zakladnica, birokrati, policija,...) in konfederacijo nomadskih plemen. Turški vladarji teh držav prvotno niso upoštevali tradicije arabskega in perzijskega državnštva, ki so ga prevzeli Seldžuki, čez čas pa so poskušale posnemati seldžuški model. V teh poskusih organizirati državo, so se vladarji morali zavedati kje leži vir njihove moči. Čeprav so se oblikovale stalne vojske, so bili bejliki popolnoma odvisni od vojaške moči nomadskih konjenikov¹³⁵.

Turki v Anatoliji so se organizirali v mistične verske skupine, ki so sledile verski tradiciji in verski organizaciji, ki je presegala politične meje Anatolije. Te mistične bratovščine so se razširile iz Anatolije po celotnem islamskem svetu. Popotnik je lahko prenočišče našel v loži svoje mistične bratovščine, skozi te lože pa so se širile novice po Anatoliji. Zato je bila podpora tem mističnim ložam zelo pomembna za vsakogar, ki je želel imeti oblast nad Turki. V povezavi s temi mističnimi ložami so nastale ljudske mestne obrambne bratovščine (ahi), ki so ščitile mestno prebivalstvo, ko ga oblast ni mogla. Rokodelski cehi in trgovci so bili prav tako povezani z mističnimi bratovščinami. Mistični voditelji so bili duhovni svetovalci cehov in ahi bratovščin. Člani cehov in ahi bratovščin so bili hkrati člani verskih bratovščin. Prav ta medsebojna povezanost ljudje je v Anatoliji preprečevala izbruh popolnega kaosa¹³⁶.

¹³⁴ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 26-27.

¹³⁵ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 36-37.

¹³⁶ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 39.

5.2 OSMANSKA DRŽAVA

Prvotna Osmanska vlada je bila tako kot pri ostalih beljčkih neločljiva od vojske. Prvi osmanski vladarji so nosili naziv kan, ki so ga pridobili zaradi svojih uspehov kot vojskovodje. Politični svetovalci prvih Osmanov so bili isti ljudje, ki so vodili njihove vojake. V državi, ki je bila tako blizu svojim nomadskim koreninam, razlike med državnim ministrom in generalom pravzaprav ni bilo. Ko se je osmanska država širila, je prišla v stik z višje razvitimi sistemi vladanja, z Bizancem, ki je izhajal iz rimske in grške tradicije, ter z islamskimi sistemi vladanja, ki so jih razvili Arabci in Perzijci. Sčasoma so se osmanski vladarji začeli oddaljevati od svojih nomadskih tradicij. Sultan je uradno še vedno nosil naziv kan in na paradah je bil s svojimi najbližjimi svetovalci prepoznaven po konjskih repih na zastavah, ki so bili znak vladarjev njihovih prednikov iz Centralne Azije¹³⁷.

Pod Muratom in njegovim sinom Bajazidom je osmanska država začela postajati podobna velikim imperijem Bližnjega Vzhoda in Balkana. Sultan je želel slediti idealu tako tradicionalne islamske države kot bizantinske države. To je pomenilo imperij z enim vladarjem, ki je imel veliko oblast nad vojsko in birokracijo, ki sta bili državi lojalni. S to radikalno spremembo osmanskega državnega sistema so se sultani postavili v nasprotje s turško nomadsko dediščino. Ustanovitev državne birokracije je bila bistvena za eno najpomembnejših funkcij države, pobiranje davkov. Enako kot danes so si vladarji želeli čimbolj učinkovit sistem pobiranja davkov, kar je zahtevalo uradnike, zapise o davkih in način, kako prisiliti ljudi, da davke plačajo. Bajazid je začel nadgrajevati in pospeševati spremembe, ki jih je uvedel njegov oče. Pri reformi osmanske države je črpal iz dveh tradicij, bližnjevzhodne, ki so jo izpopolnili Seldžuki, in bizantinske tradicije na Balkanu. Bajazid je v svojem kratkem času vladanja začel ustvarjati centralizirano državo. V regijah na Balkanu, ki so bile pod neposredno oblastjo Osmanov, je Bajazid reformiral administracijo in uvedel nove administrativne enote – sandžake. V Anatoliji je Bajazid reorganiziral staro osmansko ozemlje in novo osvojeno ozemlje v novo administrativno enoto. Razširil je majhno finančno uradništvo, ki ga je podedoval od očeta, in poenotil sistem pobiranja davkov¹³⁸.

Ta novi način vladanja je bil v popolnem nasprotju z nomadskimi tradicijami. Trenje med novimi in starimi metodami se je še povečalo z vključevanjem neturških elementov v delovanje oblasti. Murat in predvsem Bajazid sta zato začela uporabljati tiste, ki so poznali

¹³⁷ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 104.

¹³⁸ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 47.

star oblastni sistem osvojene dežele, čeprav so bili krščanske vere. Ti so potem urili sužnje, ki so postali novi sultanu zvesti uradniki, zadolženi za vodenje večine birokratskih zadev. Bajazid je gradil državo, ki je imela močno centralno oblast in centralno organizirano pobiranje davkov. Ta močna centralizirana država pa je začela omejevati nomadske svoboščine, ki so bile osnovi del turškega življenja od začetka. S tem je bil spremenjen celoten pomen oblasti¹³⁹.

5.2.1 Osmanska teorija vladanja

Osnova Osmanske države je bil islam. Vera je bila povezana z državno ideologijo in legitimnostjo oblasti. Sultani niso nikoli trdili, da so vladarji turške države, čeprav so bili etnično Turki. Država se je vedno imela za eno v vrsti islamskih držav, kamor so vključevali Umajidski kalifat, Abasidski kalifat in Seldžuški sultanat. Sultani so kot islamski voditelji svoje dolžnosti jemali zelo resno. Njihov položaj jih je obvezoval, da so ščitili islam, islamske zakone in islamska sveta mesta. Prav tako so bili obvezani spoštovati islamske zakone in tradicije. Funkcionalna osmanska teorija oblasti je bila zelo preprosta, ljudstvo je plačevalo davke, sultan pa jih je pobiral. V zameno je sultan ščitil državo in njene prebivalce ter branil islam¹⁴⁰.

Tursun Bey, osmanski birokrat in zgodovinar iz srede 15. stoletja, je enačil državo z absolutno oblastjo vladarja, katere najpomembnejši del je pravičnost. Teorijo državne pravičnosti je izoblikoval že sasanidski kralj Kosres I. (531 – 579). Država in družba obstajata zaradi zakonov in pravičnosti. Družba ne more preživeti brez pravičnosti. Pravičnost v državni teoriji pomeni zaščito podložnikov pred izkoriščanjem s strani nosilcev oblasti in pred prevelikimi davki. Osnovni cilj te politike je bil vzdrževati ter krepiti moč in avtoriteto vladarja, saj je bila vladarska avtoriteta temeljni kamen celotne družbene strukture. Potreba po povečanju državnih prihodkov in državne moči je zahtevala pravično vladavino. Vladar je ob določenih dneh sklical državni svet, pred katerim je poslušal pritožbe ljudi proti oblasti in takoj podajal sodbe. Vladar je prav tako lahko pošiljal tajne agente v province, kjer so ti preiskovali delovanje oblasti. To so Osmani prevzeli od ostalih orientalskih držav, saj je v vseh obstajala močna tajna služba. Od perzijskih Sasanidov so prevzeli to, da je sultan en dan v letu prišel na kadijsko sodišče in tam poslušal pritožbe in tožbe proti lastni vladavini. Tako

¹³⁹ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 48.

¹⁴⁰ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 106.

so osnovni principi bližnjevzhodne teorije države v Osmanski državi ostali nespremenjeni, kljub močnim vplivom šeriata in grške politične misli¹⁴¹.

5.2.2 Osmanska družbena struktura

Osmanska država je bila privatna lastnina družine Osmanov. Sultan je imel teoretično neomejeno oblast, dokler je spoštoval islamske zakone in če ni bil fizično ali duševno zaostal. Sultan je bil lastnik vse zemlje v svoji državi in imel popolno oblast nad vsemi, ki so živeli v njej. Pod sultanom se je osmanska družba delila po dveh različnih načinih. Prvi način je bil po veri. V državi sta obstajali ločitvi na muslimane in zimmije. To je pomenilo razliko med polnopravnimi in drugorazrednimi državljani. Muslimani so imeli veliko prednost pri pridobivanju državnih služb in pri obdavčitvi. Drugi način delitve družbe je ločeval med skupinami, ki so bile povezane z državo in njenimi institucijami, in tisto, ki ni bila povezana. V prvo skupino so sodili vsi člani sultanove družine, celoten vojaški razred, centralna in lokalna birokracija in tudi ulema, v drugo skupino pa je spadal preostanek prebivalstva (90%). Imenovali so se raja (člani črede), katerih pastir je bil sultan. V to skupino so spadali kmetje, trgovci in obrtniki¹⁴².

5.2.2.1 Sultan

Osmanski sultani so svojo moč črpali iz ideje velikih kraljev, ki so vladali na Bližnjem Vzhodu od začetka zgodovine. Od Babiloncev pa do Bizanca je bila ideja državne moči povezana z monarhom, ki je bil absoluten vladar in ki je bil za vladanje poslan od Boga. Osmanski sultan je bil kan Turkov, vodja islama in tudi naslednik cesarjev po zasedbi Konstantinopla. Stoletja trajajoča tradicija vladanja je s sabo prinašala velik prestiž vladarja. Osmanska država ni mogla obstajati brez sultana. Njegov prestiž je bil pomemben razlog za preživetje države. Uporniki so lahko izvedli državni udar in zamenjali enega sultana z drugim, vendar si niso mogli predstavljati razpustitev sultanata. V teoriji je bil sultan absolutni vladar, ki ga ni nič omejevalo. Sultan je dobil največjo avtoriteto z nadzorom tistih, ki jim je vladal. Vsi osmanski državni in vojaški uradniki so služili zaradi sultanove milosti, če mu niso več ugajali jih je lahko zamenjal. Še večja je bila njegova moč nad kapikulari, ki so bili njegovi osebni sužnji. Sultan je lahko sprejemal zakone, dokler ti niso bili v nasprotju z islamskimi zakoni. Še pomembneje pa je bilo, da je bil sultan glavni poveljnik vseh vojska. V praksi je

¹⁴¹ Inalcik, *The Ottoman Empire...*, str. 66-68.

¹⁴² Sugar, *Southeastern Europe...*, str. 33-34.

bila moč sultana mnogo manjša kot v teoriji. Večino svoje moči je sultan moral delegirati, ni pa mogel nadzirati vseh, ki so delovali v njegovem imenu. V svetu kjer je bilo težko dobiti informacije, so pisarji lahko dosti informacij zadržali. Tisti, ki so vodili birokracijo, so lahko zagotovili, da je sultan slišal, kar so oni želeli. Prav tako sta sultana omejevala tradicija in islamski zakoni, ki jih ni smel kršiti. Končno pa je bila sultanova moč omejena še z velikostjo države. Velika razdalja med prestolnico in provincami je onemogočala nadzor in komuniciranje. Strah pred napadom osmanske vojske je guvernerje provinc zadrževal pred uporom, a so bili kljub temu skoraj neodvisni vladarji pri večini zadev v provincah¹⁴³.

5.2.2.2 *Vladajoči sloj*

Osmani so svojo državo imeli za vojaško državo. Tiste, ki so bili vodje države, t.i. vladajoči sloj, so Osmani preprosto imenovali vojska (askeri). Njihova primarna dejavnost je bila obramba in širjenje imperija in islama ter državne administracije. To je bila osmanska inovacija bližnjevzhodnega sistema oblasti. Pod Nizamom al-Mulkom se je seldžuška oblast namerno trudila imeti administracijo ločeno od vojske s ciljem, da bi administracija nadzirala vojsko. Člani administracije so bili večinoma člani verske hierarhije (uleme). V osmanski državi so bili številni člani vlade in birokrati člani uleme ter hkrati tudi askeri¹⁴⁴. V vojaški razred so spadali vsi, ki so neposredno služili sultanu, vse vojaške skupine, ki niso bile neposredno vključene v produkcijo, člani uleme in birokrati ter njihove družine, sorodniki in sužnji¹⁴⁵.

Vladajoči razred osmanske države je najprej izhajal iz vrst plemenskih poglavarjev, ki so bili poveljniki v Osmanovi in Orhanovi vojski. To so bili poglavarji turških plemen, ki so se svobodno odločili za pridružitvev Osmanu. Ti in kasnejši turški poglavarji so bili ponavadi imenovani turški odličniki, aristokracija ali turško plemstvo*. Ti odličniki so za svojo vojaško službo začeli pridobivati posestva. Do 15. stoletja so bili turški odličniki najpomembnejši ljudje v državi za sultanom, vodili so osmanske vojske in bili osmanski vezirji. Sultan se je bal njihove moči in jo skušal uravnotežiti s suženjsko vojsko. Ko se je imperij širil, so se sultani vedno bolj začeli zanašati na star sistem suženjskih vojakov in suženjskih birokratov, ki so ga uporabljali že Seldžuki. V teoriji so bili ti sužnji sultanu bolj zvesti kot turški

¹⁴³ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 108-109.

¹⁴⁴ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 53.

¹⁴⁵ Inalcik, *The Ottoman Empire...*, str. 69.

* Termin plemstvo ne moremo enačiti z evropskim plemstvom.

poglararji. Na začetku so bili kapikulari dobra protiutež turškim odličnikom, sultan je lahko izigraval eno skupino proti drugi. V 15. stoletju pa so kapikulari začeli prevzemati nadzor nad osmansko birokracijo iz katere so izrinili turške odličnike. Sultan je postal od njih prav tako odvisen, kot so bili oni od njega. Turški poglararji so se začeli umikati na svoja posestva, s katerih so potem vladali kot lokali poglararji, ki so jih najprej zanimali lokalni problemi in šele nato želje sultana¹⁴⁶.

5.2.2.3 Podložni sloj

Raja je v osmanski državi predstavljala absolutno večino. Osmani so večino sredstev od raje pridobili preko davka na zemljo – harač, ki so ga morali plačevati vsi prebivalci države. Pred osvajanjem Selima I. je bila večina osmanskih podložnikov nemuslimanov, zato je Osmanska država zelo dobro ravnala s svojimi krščanskimi podložniki in jih ni silila v spreobrnitev v islam. Krščanski prebivalci osmanske države so lahko ohranili svojo vero, v zameno pa so morali plačevati poseben davek, ki ga muslimanom ni bilo treba. Krščanski prebivalci so bili obravnavani kot »ljudje knjige«. Ta status je bil vzpostavljen v šeriatskem pravu in v sultanovih kanunih. Takšen odnos oblasti do svojih krščanskih podložnikov je pripomogel k temu, da so evropski kmetje v osvojenih deželah na Balkanu brez težav sprejemali nadoblast muslimanskega sultana. Po osvajanjih Selima I. je bila večina prebivalcev muslimanske veroizpovedi in odnos do krščanskih podložnikov se je začel slabšati. Kljub temu pa je bil sistem dovolj močan, da se je obdržal. Reja je bila najprej neformalno in po letu 1453 še formalno razdeljena v milete. Milet so bili organizirani glede na veroizpoved. Leta 1453 sta bila uradno priznana dva mileta, ortodoksni, ki ga je vodil bizantinski patriarh, in armenski. Hkrati je obstajal tudi židovski milet, čeprav je bil uradno priznan šele leta 1839. Milet je bil posebna upravna enota, ki jo je vodil milet baši kot uradni vodja in predstavnik svojega mileta¹⁴⁷.

Za prehod iz vrst raje v vojaški razred je bila potrebna posebna odločba sultana, ki je bila redko podeljena. Da bi sin kmeta prešel v vojaški razred, je moral imeti povezave z vojaškim razredom ali pa se je moral boriti kot prostovoljec na sultanovih pohodih. Kljub temu je bil

¹⁴⁶ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 110-111.

* Ta status je pripadal tudi judom.

¹⁴⁷ Sugar, *Southeastern Europe...*, str. 43-44.

prehod skoraj nemogoč, saj so nanj gledali kot na prelom osnovnih načel države, člani raje so bili namreč glavni davkoplačevalci¹⁴⁸.

5.2.3 Kapikulari – sultanovi sužnji

Tradicijo vojaških in uradniških sužnjev so Osmani preko Rumskega sultanata prevzeli od Seldžukov. Prva dva osmanska sultana sta uporabljala sužnje kot poveljnike in vojake, osmanski suženjski sistem pa se je uradno začel z Muratom I. Tradicija in zakon sta sultanu dodeljevala eno petino vsega vojnega plena. Murat je večino tega plena vzel v obliki vojnih ujetnikov. Ti so bili potem organizirani v »nove čete« (yeni ceri) ali janičarje. Druga metoda zbiranja sultanovih sužnjev je bila, da so v palačo pripeljali sinove krščanskih vazalov. Ti so bili skupaj z najbolj sposobnimi ujetniki izučeni za delo v vladi in postavljeni na visoke položaje. Bajazid I. je ta sistem nadgradil. Sužnje je postavil za guvernerje in poveljnike v provincah in jim dodelil zemljo, ki so jo dobili kot plačo za opravljeno službo. Murat II. je sistem še razširil. Kljub temu pa so mesta v centralni administraciji, kasneje tudi v zakladnici in mesto glavnega vezirja, ostala v rokah svobodnih Turkov. To se je spremenilo za časa vladanja Mehmeta II., ko so sužnji začeli zasedati najvišje položaje v državi. Uspešnost suženjskega sistema je bila takšna, da so ga bili Osmani prisiljeni razširiti preko števila vojnih ujetnikov. Uveden je bil sistem otroškega davka (devširma – zbiranje). Verjetno ga je začel sultan Bajazid, utrdil pa ga je sultan Murat II. Otroke, ponavadi krščanske vere, so Osmani odvzeli staršem, jih spreobrili v islam in naučili turškega jezika ter jih izurili za vojake in uradnike. Ti otroci so kmalu postali glavni vir za popolnjevanje sultanove suženjske vojske in suženjskih uradnikov¹⁴⁹. Časovni razmik med različnimi novačenji ni bil natančno določen. Število pobranih otrok se je prav tako razlikovalo od devširme do devširme. Verjetno je sultan ukazal devširmo, ko so se pojavile potrebe po novih rekrutih. V obdobju 200 let, ko se je devširma izvajala, je centralna oblast na takšen način pridobila okoli 200.000 rekrutov. Devširma ni vključevala vseh zimmijev (nemuslimanov) živečih v Osmanski državi. V veliki meri so bili izključeni Grki in Armenci ter poročeni mladi ljudje, mladina v mestih, ljudje v posebnih poklicih (rudarji) in pa vasi, ki so imele nalogo popravljati in ščititi ceste¹⁵⁰.

¹⁴⁸ Inalcik, *The Ottoman Empire...*, str. 69.

¹⁴⁹ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 55.

¹⁵⁰ Sugar, *Southeastern Europe...*, str. 55-56.

5.2.4 Birokracija

Člani osmanske birokracije so bili medseboj pogosto tesno povezani, včasih so bili celo člani uleme. Podobno kot druge osmanske oblastne organizacije je tudi birokracija nastala kot praktično in pragmatično orodje oblasti in se razvila v državno institucijo, ki so jo pogosto imenovali institucija pisarjev. Na začetku so v birokraciji delovali tudi krščanski birokrati, ki so poznali načine obdavčevanja v osvojenih deželah. Za časa Sulejmana pa so bili člani birokracije samo elita svobodnih muslimanov, med njimi so bili večinoma sinovi birokratov, sinovi članov uleme ali pa kapikulari. Osebe iz revnejših družin so lahko postale birokrati skozi islamski šolski sistem. Ko je obetajoč birokrat opravil srednji nivo islamskega šolskega sistema in je bil star okoli 16 let, je vstopil v birokracijo kot vajenec. Tu je najbolj prišla do izraza pomoč družine, ki je poskušala najti najprimernejše mesto. Po tem vpliv družine ni bil več pomemben, saj sta bila za napredovanje najpomembnejša znanje in politične sposobnosti. Pameten birokrat je lahko prišel na visok položaj s kombinacijo sposobnosti, vplivnih prijateljev in političnih sposobnosti. Druga pot na vrh birokracije pa je bila skozi versko ustanovo. Visoki člani uleme so pogosto prešli v vrh birokracije. Do časa Sulejmana so bili najpomembnejši birokrati defterdarji ali varuhi registrov, ki jih je vodil glavni defterdar. Osmanski birokrati so shranjevali poročila uradniških odločitev in poročila načina izvršitve odločitev. Shranjevali so zapise o notranjem delovanju oblasti, kdo je imel kakšen položaj, koga so najeli in koga odpustili. Najpomembnejše delo birokracije pa je bilo shranjevanje poročil od prihodkih in odhodkih¹⁵¹.

5.2.5 Verska ustanova

Islam je bil del vsakdanjika vernikovega življenja. Za muslimane so bili vsi zakoni verski zakoni in oblast je morala biti islamska oblast. Osmani so islam umestili v center njihove oblasti. Sultan je imenoval vodjo islamske administracije v državi – sejhulislama (starešina islama). Služba sejhulislama je odsevala naravo islama, v katerem so najpomembnejši zakoni. Vodje sunitskega islama so bili pravzaprav verski intelektualci, učenjaki, imenovani muftiji, ki so skozi islamske zakone razlagali pravne spore. Muftiji so pisali zakonike in delovali kot svetovalci za islamsko pravo sodnikom in političnim vodjem. Sejhulislam je bil vodja muftijev. Imenoval je muftije, ki so odhajali v province, da bi tam izdajali fetve (pravna mnenja) ter kadije (sodnike), ki so vodili sodišča po vsej državi. Kadiji so po celotni državi

¹⁵¹ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 120-121.

nadzirali spoštovanje islamskih in sultanovih zakonov ter pomagali sultanu nadzirati guvernerje. Tako kadiji kot muftiji so se izobraževali v osmanskem izobraževalnem sistemu. Islamske šole, ki so bile v mestih in včasih celo v večjih vaseh, so poskrbele za osnovno izobrazbo. To izobraževanje je bilo zelo osnovno, saj je večinoma temeljilo na učenju molitev in verzov iz korana. Tisti učenci, ki so se izkazali za nadarjene, so bili poslani v višje šole imenovane medrese. Medrese so v bistvu bile zaporedje šol, ki so se začele v provincialnih mestih in končale v Istanbulu. Če je bil študent dovolj dober na enem nivoju, je napredoval na naslednjega. Najvišja šola je bil veliki kompleks medres na mošiji Sulejmanije v Istanbulu. V šolah je bil poudarek na retoriki, filozofiji, jeziku in verskih študijah. Ko so učenci napredovali v višje šole, so vedno več študirali islamsko zakonodajo in teologijo. Tisti učenci, ki so uspešno zaključili svoj študij, so postali člani učenega razreda – uleme in s tem muftiji, kadiji ali učitelji v medresah. Islamski šolski sistem je za državo izobraževal verske učenjake, ki pa so imeli tudi znanja, s katerimi so lahko delovali v birokraciji. Šole so bile osnovni vir pismenosti, zato so mnogi študenti postali pisarji. Verski voditelji so pogosto dobili visoka mesta v državni birokraciji. Tako so bili verski možje tesno povezani z oblastjo¹⁵².

5.2.6 Veliki Divan

Izvršilno in posvetovalno telo osmanske države je bil sultanov svet imenovan Divan-i Hümayun, kar bi lahko prevedli s sultanovo zofo, ker so uradniki med srečanji sedeli na sultanovi zofi. Najpomembnejši člani divana so bili vezirji, ki so bili glavni uradniki v državni administraciji, vodil pa jih je veliki vezir. Sultan je na začetku sam predsedoval divanu, Mehmed Osvajalec pa je za svojega pooblaščenca prvi imenoval velikega vezirja. Na eni strani sobe v kateri je divan zasedal, je bil neprozoren zaslon, za katerim so bile sultanove sobane. Tako je lahko sultan kadarkoli poslušal, kaj se je dogajalo na divanu, brez da bi bil opazen. Divan tako ni bil mesto, kjer bi se lahko kovale zarote proti sultanu. Na divanu so bili ponavadi prisotni vodilni vojaški poveljniki v državi, vodilni člani islamske birokracije in bejlerbeja Rumelije in Anatolije. Prisotni so bili tudi pisarji, ki so zapisovali delovanje divana in prenašali sporočila. Birokratsko delo divana so izvrševali pisarji, ki so vodili arhive odločitev divana in ki so pošiljali uradne spise o njegovih odločitvah. Vse državne odločitve so šle skozi njihove roke¹⁵³.

¹⁵² McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 119-120.

¹⁵³ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 112-113.

5.2.7 Finance

V času Sulejmana je imela osmanska država dva zakladnika, enega za Rumelijo in drugega za Anatolijo. Zakladnikoma so bili podrejeni uradniki, ki so nadzorovali vse prihodke in odhodke države. Njihovo delo je bilo težko. Najprej so uradniki morali iznajti sistem shranjevanje registrov, ki bi bil primeren za finančni sistem države. Zaradi ogromnega števila finančni podatkov, ki jih je bilo potrebno ročno vpisati v registre, dopolnjevati in povzeti za potrebe divana in sultana, so morali ti registri obstajati v posebnih kodah, ki so omogočale hiter vnos podatkov. To je pomenilo, da so finančni uradniki morali imeti posebno izobrazbo za vodenje teh registrov. Tako so bili finančni uradniki edini, ki so razumeli registre, s čimer so postali nepogrešljivi za državo in si pridobili velik vpliv¹⁵⁴.

Pobiranje davkov ni bilo enostavno. Država je pobirala davke na vse dobrine in aktivnosti, ki jih je lahko uspešno obdavčila. Carino so pobirali v pristaniščih, trgovski davek pa od trgovcev. Osnovni davki so bili na kmetijske proizvode z dodatkom posebnih davkov na najpomembnejšo žival – ovco. Nomadi so plačevali davek na pašnike, ki so jih uporabljali, kmetje pa na svojo obdelovalno zemljo. Tiste davke, ki jih je bilo mogoče neposredno pobrati (npr. davek na tržnice v Istanbulu), so pobirali plačani uradniki in so šli direktno v zakladnico. Na tak način pa ni bilo mogoče pobrati večine davkov. Za pobiranje teh različnih davkov je država potrebovala zelo natančen podatke o skoraj vsem kar se je v državi dogajalo. Osmanska država tega ni bila sposobna, zato so morali najti druge rešitve. Najpogosteje uporabljena rešitev je bila oddaja pravice do pobiranja davkov na določenem ozemlju¹⁵⁵.

Ilitizem ali najem davkov je temeljil na dražbi pravice pobiranja davkov na določenem delu sultanovega ozemlja. V teoriji je pravico dobil tisti, ki je ponudil največ. V resnici sta bila vedno prisotna podkupovanje in politični vpliv. Najemnik davka se je zavezal, da bo oblasti plačeval določene vsote denarja v rednih časovnih intervalih. Takšen način pobiranja davkov je bil pogosto primer zlorab. Če je pobiralec davkov vzel zakup davkov samo za nekaj let, ga dolgoročno preživetje kmetov ni zanimalo. Kmetje, ki so živeli na timarjih, so bili ponavadi v boljšem položaju, saj je lastnik timarja želel posestvo ohraniti dobro za svoje naslednike. Sultan se je boril proti prevelikemu obdavčevanju kmetov s strani pobiralcev davkov. Ko je bila centralna oblast močna, je lahko zaščitila kmete pred izkoriščanjem, ko je bila šibka, pa so kmetje trpeli. Država je imela močan interes zaščititi kmete pred izkoriščanjem, saj bi

¹⁵⁴ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 113-114.

¹⁵⁵ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 113-114.

kmetje v nasprotnem primeru začeli bežati z ozemlja in s tem prizadeli državno zakladnico. Najem davkov ni bil omejen samo na kmetijske davke. Najpomembnejši davki, ki so bili dani v najem, so bili prihodki od rudnikov, trgovski monopoli na surovine in carine¹⁵⁶.

5.2.8 Timar

Timar ali zemlja dana vojakom za preskrbo njihovih mož, je bil razvit že dolgo pred Osmani. Takšen sistem so prej uporabljali Bizantinci in Seldžuki. V zameno za vojskovanje za sultana, so vojaški poveljniki dobili kos zemlje, na katerem so pobirali davke in z njimi vzdrževali svoje može. Sultan je razdeljeval miri (sultanovo zemljo) svojim podpornikom, med katerimi so bili večinoma turški konjeniki, imenovani spahiji, ki so služili kot konjenica v osmanski vojski. Sultan je pravico podeljevanja timarjev dodelil tudi svojim poveljnikom v provincah – sandžakbejem. Tisti, ki so prejeli timar za zemljo niso plačevali davkov. Namesto tega so spahiji s prihodki timarja preskrbovali svoje može, skrbeli za red v provinci in se udeleževali sultanovih vojnih pohodov. Timarji so se zelo razlikovali v velikosti. Timar bejlerbeja je imel lahko petdesetkrat večje prihodke od timarja navadnega spahije. Tisti, ki so prejeli timarje, so bili po osmanski tradiciji vedno askeri – vojaki. Ta razred je vključeval turške odličnike in njihove potomce, vojaške sužnje sultana in tudi plemstvo osvojenih ozemelj. Članstvo v vojaški kasti in pravica do timarja sta se prenašala z očeta na sina. Sinovi so od svojega očeta dobili manjše timarje, njihov timar pa se je lahko povečal, če so dobro služili sultanu. Timar je sultan lahko tudi odvzel, če prejemnik ni opravljal svoje službe. Tak spahi je lahko izgubil timar in tudi članstvo v vojaški kasti. V Sulejmanovem času je prišlo do velikih sprememb pri prejemnikih timarjev. Ker so sinovi turških spahijev dobili manjši timar kot njihovi očetje, je ostalo veliko zemlje, ki jo je sultan podeljeval svojim sužnjem. Mnogi turški spahiji so legitimno ali nelegitimno izgubili svoje timarje na račun kapikularijev. To je pripeljalo do nezadovoljstva in uporov, ki so se začeli ob koncu Sulejmanove vladavine¹⁵⁷.

5.2.9 Vakf

Osmanska oblast je dovoljevala legalen način izogitve plačevanja davkov. To je bila donacija za ustanovitev vakfa (verske ustanove). Bogati so lahko darovali svojo lastnino ustanovi, ki jo je porabila v javno dobro. Donator je imel pravico odločati kako bo donacija porabljena. Preden jo je lahko ustanovil, je potreboval dovoljenje kadija in oblasti. Vakf je

¹⁵⁶ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 115-116.

¹⁵⁷ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 114-115.

lahko bil vse, kar je koristilo veri ali družbi. Največ vakfov je bilo verske narave, predvsem so bile to medrese in mošeje¹⁵⁸. Vsi muslimani, ki so imeli dovolj sredstev, naj bi gradili za revne prebivalce. Osmanski koncept oblasti ni vključeval skrbi za nekatere družbene zadeve, ki so v domeni sodobne države. Večina civilnega in kazenskega sodstva, izobraževanja in skrbi za blaginjo ljudstva je bila prepuščena verskim skupnostim. V praksi je to pomenilo, da so bogati člani krščanske, judovske in muslimanske skupnosti gradili kuhinje za revne, šole in bolnišnice. Prav tako so verske skupnosti skrbele za pomembne objekte kot so fontane s pitno vodo in kopališča¹⁵⁹.

5.2.10 Privatna lastnina

Osmanski sultan je bil lastnik večine zemlje v državi. Bil je lastnik osvojenega krščanskega ozemlja, V Anatoliji in na Bližnjem Vzhodu pa je veliko zemlje že stoletja pripadalo muslimanom, zato tega ozemlja ni mogel legalno prevzeti. Ta ozemlja so ostala v privatni lasti (mülk) in lastniki so jih lahko prodali ali predali svojim potomcem. Sultan je prav tako podeljeval svoj zemljo v privatno lastnino, ki je bila največkrat zapuščena ali neproduktivna. Sultan ni bil lastnik privatne lastnine, zato te zemlje ni mogel razdeliti kot timarje, lahko pa jo je obdavčil. V provincah Alepo in Damask ter v jugovzhodni Anatoliji so davki na privatno lastnino prinašali skoraj tretjino državnega dobička. Lastniki so prav tako morali prispevati pomožne enote v oborožene sile v času vojne¹⁶⁰.

5.2.11. Zakonodaja

V Osmanski državi so poznali dve obliki zakonov, verske zakone (šeriat) in sultanove zakone. Sultan je lahko postavljajl pravila in sprejemal zakone z lastno iniciativo. Ti zakoni so bili znani kot kanun in so urejali predvsem javno sfero in državno administracijo. Osmanski kanuni so izhajali iz sultanovih fermanov, t.i. sultanovi odločb. Osnovni zakon v državi je bil šeriat, zato so fermani vedno vključevali obrazec, ki je potrjeval, da so sprejeti v skladu s šeriatom in že obstoječimi kanuni. Kanuni so imeli tri različne oblike. Prva skupina so bili dekreti sultana, ki so se nanašali na specifične teme. Druga skupina so bili dekreti, ki so se nanašali na določeno regijo ali družbeno skupino. Tretja skupina pa so bili splošni kanuni, ki so se nanašali na celotno državo. Centralna oblast je sestavila večino fermanov, ki so se

¹⁵⁸ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 116-117.

¹⁵⁹ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 70-71.

¹⁶⁰ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 118-119.

nanašali na administrativne probleme. Fermane so sestavljali pisarji, nato sta jih preverila veliki vezir in nišanci, preden sta jih dala v podpis sultanu. S sultanovim podpisom so fermani postali zakoni. Osmani so v novo osvojenih območjih ohranili nekatere lokalne zakone, ki so jih odpravili postopoma. Sultan je z diplomo postavil kadije za presojevalce tako šeriata kot kanuna¹⁶¹.

5.2.12 Provincialna oblast

Osnovna administrativna enota v osmanski državi je bil sandžak, ki ga je vodil sandžakbej. Sultana Murat I. in Bajazid I. sta ustanovila tri bejlerbejlike za nadzor nad sandžaki Rumelije, zahodne in centralne Anatolije. Ko je osmanska država osvajala nova ozemlja, so najprej ustanovili sandžake, ki so jih kasneje organizirali v bejlerbejlike. Bejlerbejlik je bil voden iz glavnega mesta, v katerem so bili oddelek janičarjev, ki je zagotavljal poslušnost centralni oblasti, verski sodniki in birokrati, ki so nadzirali davke. Administracija sandžaka je bila podobna kot državna, le da je imela manjši obseg. Sandžakbeji in bejlerbeji so vodili svoje administrativne enote tako v miru kot vojni in so delovali kot vodje državne uprave in vojaški poveljniki obenem. Njihovo delovanje so nadzirali državni birokrati in verski sodniki kadiji. Kadi je zagotavljal spoštovanje islamskih in sultanovih zakonov. Zaradi prepletenosti religije in zakonov v islamskih državah je bila moč kadijev velika. Dva sodnika, kadiskera (vojaška sodnika) Anatolije in Rumelije, sta imela veliko moč nad vojaškimi in verskimi ustanovami. Oba sta bila člana sultanovega divana. Kljub nadzoru pa so imeli bejlerbeje in sandžakbeji veliko nadzora nad provincami. Imeli so moč zamenjati tako birokrate kot kadije, ki so predstavljali centralno oblast¹⁶².

5.3 PRIMERJAVA SELDŽUŠKE IN OSMANSKE DRŽAVE

Osmanska država je od Seldžuške prevzela mnoge elemente državne ureditve. Najpomembnejši element je bila uporaba sužnjev za opravljanje vlog uradnikov in vojakov. Osmani so prav tako prevzeli idejo administrativnega aparata, ki jo je zasnoval Nizam al-Mulk. Pomembni elementi, ki zelo jasno izvirajo iz Seldžuške države so še vzpostavitev izobraževalnega sistema, divan in vezirji kot svetovalci sultana in uporaba ikta sistema, ki ga Osmani spremenijo v timarski sistem. Skoraj vsi elementi osmanske državne ureditve izvirajo iz seldžuške državne ureditve.

¹⁶¹ Inalcik, *The Ottoman Empire...*, str. 72-74.

¹⁶² McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 121-123.

6. VOJSKA

Turki so v zgodovino vstopili kot nomadski konjeniki. Nomadski konjeniki so bili izvrstni bojevniki za ropanje in osvajanje, manj pa so bili primerni za branjenje držav, saj so bili zelo nedisciplinirani in so raje poslušali svoje plemenske poglavarje kot pa sultana. Zato so že Seldžuki poskušali iz plemenskih poglavarjev narediti stalno vojsko, tako da so jim v zameno za vojaško službo podeljevali v upravo zemljo. Ta poskus ni bil najbolj uspešen, saj so imeli ti novi guvernerji navado, da se uprejo centralni oblasti, ko je bila ta šibka. Zato so Seldžuki prevzeli staro abasidsko navado oblikovanja suženjskih vojsk, kot stebra sultanove osebne moči. Iz te tradicije se je potem razvila osmanska vojska.

6.1 SELDŽUŠKI IN RUMSKI SULTANAT

6.1.1 Vojska Seldžuške države

Seldžuki so prevzeli bližnjevzhodno tradicijo suženjski vojsk. Sultani in visoki državni funkcionarji kot je bil Nizam al-Mulk, ki so imeli velike suženjske vojske, so kupovali ali zajemali vojake, ki bi služili izključno njim. Ti vojaki so postali oborožena sila, ki je bila odvisna od sultana in ki jo je ta lahko uporabljal za discipliniranje nomadov. Z uporabo suženjske vojske so Seldžuki naredili korak k neodvisnosti od svojih nomadskih privržencev¹⁶³.

Seldžuška vojska je bila sestavljena iz naslednjih elementov: Gulaman-i Saraj, Hasa enote, enote poveljnikov, guvernerjev in državnikov, turkmenske enote, ki so jih vodili begi, in sile vazalnih držav¹⁶⁴.

Glavni poveljnik seldžuške vojske je bil imenovan spahisalar ali amir spahisalar. Ko se je vojnega pohoda udeležil sultan, je on prevzel vodenje vojske. Vsak del vojske je imel svojega poveljnika, ki je odgovarjal sultanu ali spahisalaru. Osnovna orožja seldžuške vojske so bila lok, meč, ščit, verižni oklep, kopije, gorjača, bič, katapult in nafta.

¹⁶³ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 16.

¹⁶⁴ Ibrahim Kafesoglu, Hakki Dursun Yildiz, Erdogan Mercil in Mehmet Saray, *A Short History of Turkish – Islamic States (Excluding the Ottoman State)* (dalje Kafesoglu in drugi, *A Short History...*), Ankara: Turkish Historical Society Printing House, 1. izd., 1994, str. 356.

6.1.1.1 Gulaman-i Saraj

Ta enota je bila zadolžena za zaščito palače in sultana. Sestavljena je bila iz sužnjev, ki so jih kupili kot otroke in jih nato izurili v bojavnike. 1.000 teh bojavnikov je bilo pod direktno oblastjo sultana, ostali pa so bili pod oblastjo emirjev. Izmed 1.000 mož pod sultanovo oblastjo so izbrali 200 lepih mladih moških, ki so znali dobro uporabljati orožje. Ti so postali sultanovi služabniki in stražarji v vojni in miru. Zanje je bilo izjemno pomembno, da so bili lepo oblečeni in da so dobro skrbeli za svoje orožje. Gulaman-i Saraj so svojo plačo prejeli iz državne zakladnice vsake 3 mesece¹⁶⁵.

6.1.1.2 Hasa enote

Od časa Gaznavidov so hasa enote tvorile najmočnejši del vojske turških držav. Stalna hasa vojska, imenovana spahijan, je bila sestavljena iz 46.000 konjenikov. Ti konjeniki so v zameno za svojo vojaško službo prejeli ikto. Tisti, ki so zapustili vojsko, so bili takoj zamenjani, s tem so moč vojske ohranjali nespremenjeno. Poveljnik hasa vojske je bil emir, imenovan spahisalar, ki je bil zadolžen za urjenje in pripravljenost vojske. Člani hasa enot so bili profesionalni vojaki, ki se zato niso smeli ukvarjati s kmetijstvom, trgovino ali obrtjo. Njihovo opremo, strelivo in hrano je priskrbel divan. Če se je vojnega pohoda udeležil tudi sultan, je sam prevzel poveljstvo nad celotno vojsko. Vojaki hasa enot niso prejeli plače iz zakladnice, saj je za njihovo vzdrževanje poskrbel ikta sistem. V primeru vojne se je tem 46.000 možem stalne vojske, pridružilo še veliko število konjenikov organiziranih po regijah od koder so prihajali, ki so v miru živeli na svojih domovih¹⁶⁶.

6.1.1.3 Enote poveljnikov, guvernerjev in državnikov

Nekateri seldžuški poveljniki, ki jim je sultan dal v upravljanje del države, so imeli lastne majhne vojske. Te sile so sestavljali vojaki z ikto. Sultan se v te enote ni vmešaval. Podobne enote so imeli tudi nekateri guvernerji, ki so imeli dovoljenje sami osvajati ozemlje. Seldžuški poveljniki in nekateri guvernerji so imeli tudi manjše enote gulamov¹⁶⁷.

¹⁶⁵ Kafesoglu in drugi, *A Short History...*, str. 356.

¹⁶⁶ Kafesoglu in drugi, *A Short History...*, str. 357.

¹⁶⁷ Kafesoglu in drugi, *A Short History...*, str. 357.

6.1.1.4 Turkmenske enote, ki so jih vodili begi

To vojsko so sestavljala nomadska turška plemena. Ta plemena so živela na svojih poletnih in zimskih pašnikih, ki jim jih je kot ikto dal sultan. Na vojaških pohodih so nomadi sodelovali s celotnimi družinami in se naseljevali na osvojenem ozemlju. Zaradi sil turških nomadov so Turki prišli v Anatolijo¹⁶⁸.

6.1.1.5 Sile vazalnih držav

To so bile sile vazalnih vladarjev, ki so priznavali seldžuško nadoblast. Te sile so v bojnih pohodih sodelovale na zahtevo sultana¹⁶⁹.

6.1.2 Vojska Rumskega sultanat

Vojska Rumskega sultanata se je ločila od seldžuške vojske po tem, da je bila ločena na dva dela. Stari del, tradicionalna vojska, je bila sestavljena iz nomadskih turkmenskih konjenikov in vladarjevih gulamov, ki so bili podpirani s fevdi, ter iz havašijev, oboroženih spremljevalcev, ali lastnikov fevdov in mestnih guvernerjev. Nova vojska je bila v večini sestavljena iz najemnikov, ki so bili pod neposrednim nadzorom sultana. Po mongolskih osvajanjih so elitni gulami večinoma izginili, zamenjali so jih turkmenski nomadi, ki so bili praviloma skoncentrirani na obmejnih območjih, pod oblastjo svojih plemenskih bejev. Za vzpostavljanje varnosti v mestih so bile ustanovljene lokalne milice znane kot igdiš. Njihov pomen se je povečal po razpadu Rumskega sultanata¹⁷⁰.

Rumski seldžuški sultanat, ki je vladal bivšim bizantinskim posestim v centralni Anatoliji, je poskušal svojo vojsko oblikovati po modelu Velike seldžuške države. Na začetku je bila njihova vojska sestavljena iz turkmenskih plemen in majhne elite suženjskih vojakov – gulamov. Ti so imeli zelo mešano etnično sestavo, med njimi so bili tudi ruski sužnji in grški vojni ujetniki. Proti koncu 12. in na začetku 13. stoletja so večino te profesionalne elite sestavljali svobodni turški konjeniki, ki so imeli v lasti ikto. Asimilacija prejšnjih bizantinskih, armenskih in gruzijskih vojaških elit je bila še bolj tipična za danišmandske

¹⁶⁸ Kafesoglu in drugi, *A Short History...*, str. 357.

¹⁶⁹ Kafesoglu in drugi, *A Short History...*, str. 358.

¹⁷⁰ David Nicolle, *Medieval Warfare Source Book: Volume 2: Christian Europe and its Neighbours* (dalje Nicolle, *Medieval Warfare...*), London: Arms and Armour Press, 1996, 1. izd., str. 148.

Turke, ki so vladali vzhodni Anatoliji. Sultanovo osebno stražo so začeli sestavljati evropski najemniki. Rumski sultanat je uporabljal več evropskih najemnikov kot katerakoli druga Bližnjevzhodna muslimanska država. To je bilo mogoče, ker muslimanski vladarji bivšega bizantinskega ozemlja v Anatoliji krščanske veroizpoved niso smatrali za tako neverno kot ostali muslimanski vladarji¹⁷¹.

6.1.3 Oborožitev

Najpomembnejše orožje nomadskih konjenikov je bil sestavljeni lok. Narejen je bil iz lesa in roževine ter okrepljen z živalskimi kitami, ki so bile prilepljene na leseno jedro. Puščice za loke so bile izdelane iz železa, kosti in roževine. Med orožji za bližnji spopad je bil najbolj priljubljen meč v zelo različnih oblikah. To je bilo orožje bogatih nomadov, medtem ko so revnejši uporabljali buzdovane in sekire. V boju na blizu so bile prav tako pomembne sulice in metalna kopija. Še eno zelo značilno orožje nomadskih konjenikov je bilo laso, s katerim so konjeniki onesposobili svoje nasprotnike. Nomadski konjeniki so bili ponavadi zelo lahko oklepljeni, saj bi oklep oviral njihovo mobilnost¹⁷².

6.2 VOJSKA OSMANSKE DRŽAVE

6.2.1 Razvoj osmanske vojske

Zgodnje osmanske vojske so bile zelo tradicionalne. Sestavljali so jih predvsem nomadska turkmenska konjenica, majhna elita gulamov, ki so jo sestavljali sužnji in ujetniki, ter peščica slabo pripravljene pehote¹⁷³. Osmanski vladarji so to tradicionalno vojsko preoblikovali v novo obliko muslimanske vojske. Prva oblika je bila muzelimska konjenica, sestavljena iz vrst muslimanskih in krščanskih najemnikov, je bila podprta s fevdi. Leta 1338 je imel osmanski sultan majhno silo gulamov. Ti so nosili bele kape, ki so bile kasneje tako značilne za janičarje. Čeprav niso bili poznani kot janičarji, je možno, da so janičarji nastali iz te formacije. Prvi poskus oblikovati dobro izurjeno pehoto je vključeval jaje in pajadehe, ki so bili sestavljeni iz vrst svobodnih muslimanskih in krščanskih kmetov. Služili so kot teritorialna obrambna formacija. Kljub temu, da so se te formacije izkazale preveč neodvisne

¹⁷¹ Niccole, *Medieval Warfare...*, str. 137.

¹⁷² Denis Sinor, *The InnerAsian Warriors* (dalje Sinor, *The Inner Asian...*), *Journal of the American Oriental Society* vol. 101, 1981.

¹⁷³ Niccole, *Medieval Warfare...*, str. 138.

za osvajaalne potrebe države, pa so lokalne sile ostale dovolj pomembne, da so osmanski vladarji preselili veliko število ljudi iz Anatolije v na novo osvojene dele Balkana. Kot take so te formacije vključevale debrendcije, ki so bile vojaške družine, in so imele status pomožnih čet in profesionalnih vojakov. Te enote so imele nalogo ščititi glavne komunikacijske povezave v državi. Mnogi bizantinski *gasmouli* (mornarji) so postali del Osmanske vojske v 14. stoletju¹⁷⁴.

Na koncu 14. stoletja se je osmanska vojska razvila v takšno organizacijo, kot je ostala še naslednja tri stoletja. Osmanska vojska je vključevala elitno kapikulari konjenico in janičarsko pehoto ter veliko število provincialne lahke konjenice in nomadsko konjenico pod lastnimi beji. Osmanske elitne enote so bile znane po disciplini, ki je ni mogla doseči nobena evropska vojska. Ta disciplina je temeljila na dolgem urjenju, popolni poslušnosti in lojalnosti častnikom, napredovanju samo glede na sposobnosti in na velikem spoštovanju starejših vojakov¹⁷⁵.

6.2.2 Organizacija vojske

6.2.2.1 Taktika

Prvotna osmanska taktika je bila taktika nomadskih stepskih konjenikov. Bistvo te taktike je bilo nadlegovanje nasprotnika z lokostrelci na konjih in izmikanje neposrednemu spopadu. Do neposrednega spopada je prišlo šele, ko je bil nasprotnik zaradi obstreljevanja oslavljen in neorganiziran¹⁷⁶.

V 16. stoletju je osmanska taktika dosegla svojo klasično obliko. V centru so stali sultan s svojo osebno stražo solakov in janičarji oboroženi z arkebuzami. Okoli njih so bili postavljeni top arabalari, vozovi in artilerija. Na sultanovih bokih je stala oklepljena *alti boluk* konjenica. Azapi (pehota) so bili postavljeni pred artilerijo in zadaj za zaščito vozov s pratežem. Na njihovih bokih so bili postavljeni provincialni spahijski konjeniki. Pred vojsko so bile enote *akindžij*, katerih naloga je bila izvidovati in zvabiti sovražnika k azapom. Azapi so morali prestreči prvi udar nasprotnika in se potem umakniti in dovoliti janičarjem, da so lahko začeli streljati. Na koncu so z bokov napadli spahiji, in če je bilo možno, obkolili nasprotnika.

¹⁷⁴ Niccole, *Medieval Warfare...*, str. 137-138.

¹⁷⁵ Niccole, *Medieval Warfare...*, str. 149.

¹⁷⁶ Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 5.

Čeprav so bili Evropejci najbolj navdušeni nad discipliniranimi janičarji, pa so bili spahiji ofenzivni in ponavadi odločilni del osmanske vojske¹⁷⁷. Največja težava osmanske vojske je bilo pomanjkanje enote, ki bi bila zmožna močnega in neustavljivega napada, kot so to bili evropski vitezi. Lahka konjenica tega ni zmogla, medtem ko so imeli janičarji večinoma defenzivne taktične naloge. Osmanske čete prav tako niso mogle zadržati napada težke evropske konjenice. Ker pa ta konjenica ni bila zmožna opravljati taktične manevre, je prednost, ki jo je pridobila v začetnem udaru, hitro izgubila. Osmanski poveljniki so se pred težkimi evropskimi vitezi branili na dva načina. Težke viteze so zasuli s točo puščic, ki so prizadejale večino žrtev med konji. Še bolj učinkovit pa je bil manever, pri katerem so osmanske čete pred viteškim napadom razprle svoje vrste in spustile viteze med vrstami ter tako onemogočile učinek napada¹⁷⁸.

6.2.2.2 Organizacija bojnega pohoda

Pred začetkom pohoda so Osmani izvajali veliko priprav. Poveljniki so se posvetovali z veterani in analizirali zapise iz prejšnjih pohodov. Pred odhodom na pohod so zbrali transportna sredstva, hrano in strelivo. Vasi ob glavnih cestah so morale zbrati zaloge za vojsko. Glavne tovarne živali so bili voli, bivoli, mule in konji, na težjih poteh pa je vojska uporabljala kamele. Vojska je pred pohodom popravila mostove, medtem ko so izvidniki ob poti postavili kole za označitev poti¹⁷⁹. Vojaške pohode so Osmani skrbno načrtovali z jasnim ciljem, da bi preprečili opustošenje in motenje civilnega in poljedelskega prebivalstva. Osmanska vojska je s sabo pripeljala kar je mogla, ostale zaloge pa je pridobila od lokalnih ponudnikov. To ni storila s prisilnim odvzemom ali ropanjem lokalni zalog žita, ampak z nakupi od trgovcev, s katerimi so se pogosto dogovorili pred začetkom pohoda¹⁸⁰. Osmanska vojska je tako imela v primerjavi s takratnimi evropskimi vojskami zelo dobro preskrbo. Tako so se osmanski vojaki lahko osredotočili na samo bojevanje¹⁸¹.

Ukaz za mobilizacijo je bil ponavadi izdan decembra. Obdobje za pohode je bilo od aprila do oktobra. Če je vojni pohod vodil sultan, so na dvorišču palače postavili štiri tuge (konjske repe pritrjene na drogu), če pa ga je vodil veliki vezir pa tri. Šest tednov kasneje je vojska

¹⁷⁷ Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 7.

¹⁷⁸ Geza Perjes, *The Fall of the Medieval Kingdom of Hungary: Mohacs 1526 – Buda 1541* (dalje Perjes, *The Fall of...*), New Jersey: Atlantic Research and Publications, 1989.

¹⁷⁹ Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 6.

¹⁸⁰ Rhoads Murphey, *Ottoman Warfare 1500 – 1700* (dalje Murphey, *Ottoman Warfare...*), London: Routledge, 1999, 1. izd., str. 86.

¹⁸¹ Murphey, *Ottoman Warfare...*, str. 99.

začela pohod. V ospredju so bili akindžije in deliji. Zaščitnico so sestavljali elitni konjeniški odredi pod vodstvom čarhacibašija. Provincialna spahijska konjenica je ščitila boke in vozove s pratežem. Glavni del vojske so sestavljali janičarji, glavni štab, težki oddelki kapikulu konjenice, topničarji in inženirci. Na pohodu je bila disciplina strogo vzdrževana. Tudi urjenje je bilo strogo. V prostem času so vojaki imeli čas za igre kot je črit – metanje kopja s konja, in lokostrelstvo. Evropske opazovalce osmanskih pohodov je presenetila bogata prehrana vojske, čistoča taborov, dobro urejen sistem latrin in odsotnost popivanja med vojaki. Vse to je prispevalo k temu, da v osmanskih vojskah ponavadi ni bilo bolezni¹⁸².

6.2.2.3 Struktura

Konjenica je bila organizirana v enote po sto konjenikov, ki so jim poveljevali subašiji, 10 teh enot oz. 1.000 konjenikov se je potem združilo pod poveljstvo binbašija, ti pa pod skupno poveljstvo sandžakbeja. Na podoben način je bila v enote po deset, sto in tisoč vojakov organizirana tudi pehota¹⁸³.

Osmanske provincialne sile so bile razdeljene na evropsko (rumelijsko) in azijsko (anatolsko) vojsko. Tiste na Balkanu so bile razdeljene v tri Uče – mejne marke, ki so obstajale še pred prihodom Osmanov v Evropo. Konec 14. stoletja je bil Osmanski imperij razdeljen v sandžake, ki so morali prispevati določene število konjenikov. Razdeljeni so bili v alaje (regimente) pod alaj bejem, ki jih je vodil sandžak bej. Več sandžak bejev je vodil bejlerbej širšega elajata (vojaške province)¹⁸⁴.

Organizacija osmanske mornarice je bila podobna organizaciji kopenske vojske. Vsako večjo ladjo je vodil reis (kapitan), flote pa so vodili kapudani (admirali)¹⁸⁵.

¹⁸² Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 6.

¹⁸³ Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 9.

¹⁸⁴ Nicolle, *Medieval Warfare...*, str. 149.

¹⁸⁵ McCarthy, *The Ottoman Turks...*, str. 125.

6.2.3 Rodovi vojske

6.2.3.1 Kapikulari enote

Najbolj slavna osmanska vojaška formacija so postali janičarji ali Jeni Ceri (nova vojska). Prvi janičarji so nastali iz sultanovega deleža ene petine vseh vojnih ujetnikov v času Murata I. Ta vojaška sila je temeljila na dolgi tradiciji uporabe rekrutiranih suženjskih vojaških elit v muslimanskih državah. Od teh se je razlikovala predvsem po tem, da je bila večina janičarjev rekrutirana iz vrst zaslužjenega osmanskega nemuslimanskega prebivalstva. To je bilo v nasprotju z muslimanskimi verskimi zakoni. Devširmo ali davek določenega števila mladih kristjanov kot rekrutov za janičarje je verjetno uvedel sultan Bajazid proti koncu 14. stoletja, takšen način rekrutiranja janičarjev pa je dokončno prevladal v 15. stoletju. Janičarji so bili praktično sultanov kul ali sužnji. To ni bil nikakršen sramoten položaj, ampak je šlo za dostojanstvo in čast, da je vojak pripadal vladarjevi vojaški aristokraciji¹⁸⁶.

Otroke pobrane v devširmi so ločili. Najpametnejši (içoglani) so ostali v prestolnici, medtem ko so bili ostali poslani na podeželje, kjer so se naučili turškega jezika in prevzeli islam, preden so postali janičarji. Içoglani so imeli sedemletno šolanje. Po koncu šolanja so bili najboljši poslani na služenje v palačo, ostali pa so postali del kapikulu konjenice¹⁸⁷.

a) Kapikulu konjenica

Kapikulu konjenica je bila vojaško pomembnejša od pehote (janičarjev), služenje v tej enoti je bilo zelo prestižno. Člane kapikulu konjenice so tujci pogosto mešali s provincialno spahijsko konjenico. Kapikulu konjenica je postopno začela prevzemati timarje od spahijev. Te so pogosto dobili kot nagrado za dobro služenje, pa tudi za vzpostavitev ravnotežja moči s spahiji. Poznani so bili kot suvarileri ali boluk halki (možje polka). Kapikulu konjenico je sestavljalo 6 enot. Leve in desne ulufecijane (plačane može) je ustanovil Murat I. v 14. stoletju. Leva in desna gureba (revni tujci) sta verjetno izvirali iz gazijev. Silahtarji (nosilci orožja) so bili zgodnja osebna straža osmanskih vladarjev. Njihovo vlogo so v 15. stoletju prevzeli elitni spahioglanji (otroci spahijev). Število kapikulu konjenikov je bilo konec 16. stoletja okoli 6.000. Vsako enoto je vodil kethuda jeri. V te elitne enote so bili vključeni

¹⁸⁶ Nicolle, *Medieval Warfare...*, str. 138.

¹⁸⁷ Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 9-10.

sinovi suvarilerijev, Arabci, Perzijci in Kurdi ter nekdanji janičarji, ki so se izkazali v bitkah¹⁸⁸.

b) Janičarji

Po legendi naj bi prve enote janičarjev ustanovil veliki vezir Kara Halil Čandarli okoli leta 1326. Verjetno so bile prve janičarske enote ustanovljene generacijo kasneje iz ujetnikov, ki so jih Osmani dobili z zasedbo Edrine¹⁸⁹. Pred tem so že obstajale nekatere suženjske vojaške enote kot solak – pehotni osebni stražarji, ki so bili sultanovi osebni sužnji. Sekbani (pazniki psov) je še en zgodnji suženjski polk, čigar visoka disciplina je povzročila, da so bili priključeni janičarjem, da bi zvišali njihovo disciplino. Janičarji so bili sestavljeni iz enega ocaka (srca), ki ga je vodil jeniceri agasi. Nižje enote so bile orte (ali ode) sestavljene iz 100 do 200 mož, ki jih je vodil čorbaši¹⁹⁰. Vsaka orta je imela svoj poseben znak. Ta znak je bil na praporih in šotorih, janičarji pa so ga imeli tetoviranega na rokah ali nogah¹⁹¹. Janičarje so sestavljale 3 divizije. Prva divizija, imenovana segmen (pazniki psov), je bila sestavljena iz 34 ort, ki so bile prepoznavne po svojih rdečih čevljih. Druga divizija – cemaat (obmejne sile) je bila sestavljena iz 101 orte. Imela je nalogo stražiti najpomembnejše trdnjave. Oficirji so bili prepoznavni po rumenih čevljih. Zadnja divizija janičarjev je bila boluk divizija, ki jo je sestavljalo 61 ort. Skupaj je torej bilo 196 janičarskih ort. Vsaka orta je imela ob nastanku 100 mož. To število se je sčasoma povečalo na 600 do 800 mož¹⁹².

Predpogoj za kohezijo in karakter enot janičarjev je bila absolutna zanesljivost in stalen sistem preskrbe. Osmanski sultan je prejemal surovine za vzdrževanje sistema s strani svojih podložnikov. Odnos med janičarji in sistemom preskrbe s prehrano se najbolje vidi v naslovih dolžnosti častnikov. Poveljnik ode se je imenoval čorbaši – razdeljevalec juhe, drugi častnik je bil ašči baši (glavni kuhar). Oda je pomenila sobo, v kateri so janičarji skupaj spali. Včasih se je imenovala tudi orta ali ognjišče, na katerem so pripravljali skupno hrano. Lonec je bil za enoto sveta stvar. Poleg majhnega kotla, je imela celotna oda tudi velik skupni kotel, iz katerega so vsak petek postregli pilav, tradicionalno jed iz riža in ovčjega mesa. Vsak janičar je imel leseno žlico pripeto za svojo kapo¹⁹³.

¹⁸⁸ Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 11.

¹⁸⁹ Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 9.

¹⁹⁰ Nicolle, *Medieval Warfare...*, str. 149.

¹⁹¹ Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 10.

¹⁹² Godfrey Goodwin, *The Janissaries* (dalje Goodwin, *The Janissaries*), London: SAQI, 2006, 1. izd., str. 69.

¹⁹³ Hans Delbrück, *Medieval Warfare: History of the Art of War, volume 3* (dalje Delbrück, *Medieval Warfare...*), Westport: Greenwood Press, 1982, str. 475.

Med janičarji je bil poleg vojaškega duha močno razvit tudi muslimanski duh. Derviški red Bektaši je bil prisoten že pri ustanovitvi janičarjev, ti so jih v vojni spremljali kot duhovniki in pevci. Bojevniki so nosili belo meniško kapo z belim trakom, ki naj bi predstavljal blagoslov dervišev. Verjetno je bila tudi sama izobrazba mladih rekrutov v rokah dervišev. Janičarji so morali pozabiti svoje starše in svoj dom, zato so bili povsem podrejeni oblasti svojega gospodarja – sultana. Niso poznali drugega življenja kot stroge discipline in brezpogojne poslušnosti, nobene druge zaposlitve kot vojne in nobenega smisla, razen vojnega plena za časa življenja in vstopa v paradiž po smrti. Meniško življenje v vojašnici je bilo tako strogo, da nihče ni smel preživeti noči zunaj. Mlajši člani so izpolnjevali ukaze starejših brez vprašanj. Kdor je bil kaznovan, je moral poljubiti roko izvršilca kazni, ki je imel obraz zakrit z masko¹⁹⁴.

Janičarji so bili dovolj izurjeni, da so se bili sami sposobni zoperstaviti napadalcem. Kljub temu niso mogli vzdržati napada vitezov na odprtem bojišču. Loki in puščice tega niso mogli doseči. So pa zato janičarji postavljali pred svojimi vrstami lahke palisade in skopali jarke, za katerimi so počakali napad¹⁹⁵.

Janičarski polki so se urili neprestano. Na začetku so bila njihova orožja lok, prača, samostrel in metalno kopije. Nekatere orte so začele v času vojn z Madžari (1440-1443) uporabljati strelno orožje, še bolj pa po porazu proti Mamelukom (1485-1491). Šele konec 16. stoletja so bili vsi janičarji opremljeni s tufek puškami (puškami z luntnim vžigom)¹⁹⁶.

c) Inženirske in topniške enote

Kapikulari enote so vključevale tudi inženirske in topniške enote¹⁹⁷. Te enote so podrobneje opisane v poglavju 6.2.3.5 (Artilerija in inženirci).

6.2.3.2 Konjenica

a) Spahiji

Do srede 18. stoletja so provincialni konjeniki spahije tvorili večino osmanskih vojsk. Prva oblika je bila muzelimska konjenica, sestavljena iz vrst muslimanskih in krščanskih

¹⁹⁴ Delbrück, *Medieval Warfare...*, str. 475-476.

¹⁹⁵ Delbrück, *Medieval Warfare...*, str. 476.

¹⁹⁶ Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 10.

¹⁹⁷ Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 11.

najemnikov in podprta s fevdi¹⁹⁸. Njihovo število je v 15. in 16. stoletju znašalo okoli 40.000 mož, od katerih jih je več kot polovica prihajala iz Rumelije. Običajni timarji so podpirali enega konjenika, medtem ko so prejemniki večjih zeametov morali opremiti še dodatne konjenike. Osmani so v Anatoliji v svoj sistem ponavadi vključili že obstoječe timarje in spahije. Podoben proces je potekal v krščanski Rumeliji, kjer so bile mnoge bizantinske pronije preoblikovane v timarje. Nekateri krščanski spahiji so obdržali svojo vero še stoletja, drugi pa so se kmalu spreobrnili. Kvaliteta spahijeve oborožitve je izražala vrednost njegovega timarja. Večina jih je bila v primerjavi s kapikulu konjenico lahko oklepljenih. Ob mobilizaciji je vsak deseti spahi ostal doma, da je lahko vzdrževal zakon in red. Ostali spahiji so se združili v svoje alaj polke pod vodstvom svojih častnikov - ceribašijev, subašijev in alajbejev. Ti so jih povedli do prapora z dvema konjskima repoma, ki je predstavljal lokalnega sandžakbeja. Preden so se odpravili v sultanov kamp, so se možje vsakega sandžakbeja zbrali pod vodstvom svojega bejlerbeja. Na bojišču so častno desno krilo prevzeli spahiji iz Rumelije ali Anatolije, odvisno ali se je vojska borila v Evropi ali Aziji¹⁹⁹.

b) Pomožna konjenica

Osmanska pomožna konjenica je zaradi svoje brezobzirnosti in mobilnosti pustila velik vtis v Evropi. V 14. in 15. stoletju je bila večina pomožnih enot nomadskega izvora. Z ustanovitvijo stalne vojske so bili ti bojevniki potisnjeni na obmejna območja Rumelije, kjer so postali znani kot akindžije. Vloga akindžij med vojaškimi pohodi je bila, da so delovali pred glavnino vojske, izvajali prodore globoko v sovražnikovo ozemlje, terorizirali nasprotnika in motili njegove komunikacije. Hkrati so akindžije zbirali informacije o sovražniku in pred prihodom glavnine vojske vzpostavljali nadzor nad cestami in prelazi. Ko ni bilo večjih vojaških pohodov, so akindžije izvajali roparske pohode in ščitili državo pred sovražnikovimi roparskimi pohodi. Akinidžije so bile idealne enote za boj na težkem terenu in za gverilsko bojevanje. Organizacija akindžijev je bila preprosta, a zelo učinkovita. Do srede 15. stoletja so jih vodili dedni uč beji (mejni guvernerji). Ti so imeli oblast nad akindžiji in so bili protiutež turškemu plemstvu, ki je nadziralo spahije. Nekateri akindžiji so prejeli plače od svojega beja ali pa so imeli zemljo, večina pa jih je morala preživeti od ropanja. Edina izjema so bili akindžiji na osvojenem ozemlju Madžarske, ki so po letu 1533 prejeli timarje²⁰⁰.

¹⁹⁸ Nicolle, *Medieval Warfare...*, str. 137-138.

¹⁹⁹ Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 11-12.

²⁰⁰ Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 12-14.

6.2.3.3 Pehota

Osmanska pehota je imela veliko število imen, ki so skozi stoletja spreminjala pomen, kar je pripeljalo do še večje zmešnjave. Med najpomembnejšimi so bili azapi. V 14. stoletju so obstajali kot marinci, a so se kmalu spremenili v lahko pehoto, ki je morala zadržati nasprotnika dokler v boj niso posegle močnejše enote. Večina azapov je bila anatolskih Turkov, ki so bili na začetku plačani le za čas pohoda. Kasneje so začeli dobivati redne plače in so služili kot posadke mest in trdnjav. Gonulujani (prostovoljska pehota) so bili lahko muslimani ali kristjani, ki so nadzirali lokalne trdnjave. Vojniki so bili balkanski kristjani, ki se v zapisih prvič pojavijo kot pribočniki krščanskih spahijev, ki so se borili za Murata I. Vojniki so ostali pomemben del osmanske vojske do srede 16. stoletja. Turfekči so se pojavili z uvajanjem strelnega orožja. Bili so turškega izvora in oboroženi z najnovejšimi tufek arkebuzami in mušketami. Osmani so v vojaško službo prav tako sprejeli može za lokalno obrambo. Takšni so bili grški martolozji. Podobna enota so bili kapoji, ki so bili stražarji ortodoksnih verskih voditeljev. Lokalne pomožne čete v Siriji so se imenovale ashir, rekrutirani so bili iz mest, vasi in izmed beduinskih nomadov. Debrentčiji (stražarji prelazov) so bili še ena oblika lokalne milice. Čeprav so verjetno obstajali že v času pred Osmani, pa so bili popolnoma organizirani šele v sredi 15. stoletja. Po tem so debrentčiji prihajali iz vrst lokalnih vaščanov in imeli nalogo ščititi ceste pred roparji. Petindvajset do trideset mož je sestavljalo debrentči bataljon, od katerih jih je bilo hkrati na dolžnosti le pet, ostali pa so obdelovali polja²⁰¹.

6.2.3.4 Vazali

Vazali so imeli zelo pomembno vlogo v osmanskih zmagah predvsem v 14. in 15. stoletju. Večina vazalov je sprejela osmansko nadoblast po tem, ko so ti zavzeli glavna mesta ali pa jih premagali v bitkah. Vazalstvo se je na Balkanu obdržalo do konca 15. stoletja, ko so Osmani v strahu pred križarskimi pohodi evropskih držav uvedli direktno oblast nad svojim ozemljem in odstavili vazale, katerim niso zaupali. Mnogi sinovi balkanskih vladarjev so kot muteferiki služili v konjenici. Muteferiki so bili plačani, opremljeni in izobraženi s strani osmanske države, čeprav so bili hkrati talci. Bolgarija in Albanija sta bili zgodnji vazalni območji, ki sta prispevali dobro konjenico. Preden so Osmani uvedli direktno oblast nad Srbijo, so v regiji Beograda morali prispevati enega vojnika – pešca na vsakih 5 hiš. Srbske čete so se izkazale v

²⁰¹ Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 17-18.

osmanskemu porazu pri Ankari (1402). Najpomembnejši osmanski vazali pa so bili Vlaška, Transilvanija in Moldavija. Vlaški nomadi so delovali kot osmanske akindžije. Vzhodno od Moldavije je ležal Krimski kanat. 300 let je kanat prispeval neoborožene lokostrelce na konjih, ki so se borili kot njihovi predniki iz Centralne Azije. Kanat je bil reven, zato se je veliko njegovih bojnikov borilo peš. V Vzhodni Anatoliji pa so bili najpomembnejši vazali Kurdi. Kurdski poglavarji so dobili nazive bejev in so morali ščititi vzhodno osmansko mejo ter se udeleževati sultanovih pohodov²⁰².

6.2.3.5 Artilerija in inženirci

Osmani so topove verjetno uporabljali že konec 14. stoletja v bitkah na Kosovem polju (1389) in pri Nikopolju (1396). Zagotovo so jih uporabili v obleganjih v 20ih letih 15. stoletja. Izkušeni topničarji, tudi kristjani, so od sultana za svoje delo prejeli timar. Specialisti so prihajali od povsod. Takšen je primer Urbana iz Transilvanije, ki je naredil veliki top, s katerim so Osmani prebili obzidje Konstantinopla (1453). V zgodnjem 16. stoletju so Osmani dobili veliko izkušenih topničarjev v Židih, ki so iz Španije bežali pred inkvizicijo²⁰³.

Osmani so topove za obleganje ponavadi vlivali na mestu obleganja, saj je bilo lažje pretovoriti velike količine železa kot pa že končan top. Z dometom kilometer in pol so ti ogromni topovi streljali krogle težke do 500 kg. Ti topovi so lahko ustrelili približno 10x na dan. Natančnost so dosegli s testnimi izstrelki in standardiziranimi vrečami smodnika. Osmanski smodnik je bil boljši od evropskega in je sprostil bel dim namesto črnega²⁰⁴.

Večina osmanskih topničarjev je bila članov kapikulari enot. Sestavljali so poseben topču ocagi polk, ki ga je ustanovil Murat II. Osmanski topničarji so top naredili in z njim tudi upravljali. Po zasedbi Konstantinopla je Mehmet II. ustanovil še poseben transportni polk – top arabačilari, ki so delali in upravljali s topniškimi lafetami, vagoni in posebno floto ladij z ravnim dnom na Donavi in Evfratu. Število topčularjev (topničarjev) je zelo povečal Bajazid II. Leta 1575 jih je bilo okoli 1.000. Polka humbaračilari (upravljalci možnarjev in metalci granat) in lagimčilari (inženirci in saperji) sta bila ustanovljena pred 1481. Oba sta bila del kapikulari enot. Humbaračilari so uporabljali težke minomete (havajie), bombe iz železa in stekla (humbare) in granate iz železa in stekla (humbarasije). Osmani so podedovali visoko

²⁰² Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 14-16.

²⁰³ Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 18-19.

²⁰⁴ Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 19.

razvito islamsko tradicijo spodkopavanja in miniranja zidov utrdb. Lagimčilar so pripravljali načrte in nadzirali delavce pri kopanju jaškov. Bili so zadolženi za polaganje in detoniranje min (lagim)²⁰⁵.

6.2.3.6 Ladjevje

Osmansko ladjevje je bilo pod močnim vplivom tako bizantinske kot arabske pomorske tradicije. Osnovna naloga flote je bil prevoz kopenskih enot in podpora kopenskim enotam z bombardiranjem. Flota je prav tako morala braniti dolgo osmansko obalo in nadzirati številne otoke, kjer so bili nastanjeni krščanski pirati. Zasedba otoka Imrali v Marmarskem morju (1308) je bil prvi osmanski pomorski uspeh. Zasedba bejluka Karesi na Dardanelah je Osmane spremenila v manjšo pomorsko silo. Prevzeli so majhno floto, ki so ji poveljevali bivši bizantinski mornarji, in jo opremili z gaziji. Kljub temu so Osmani pravo floto razvili šele sredi 15. stoletja, ko so bili soočeni z vedno večjo grožnjo pomorske sile Benetk. Takrat je sultan Murat II. zgradil floto, s pomočjo katere je leta 1430 zavzel beneški Solun. Do leta 1470 je osmanska flota narasla na 92 galej. Osmani so topove na ladjah uporabljali nekje od leta 1430. Prav topovi so omogočili majhni osmanski floti obdržati nadzor nad Rdečim morjem, deli Perzijskega zaliva in Indijskega oceana, kjer je bila njihova tekunica Portugalska. Portugalski prihod v te vode je povzročil, da so egipčanski Mameluki leta 1511 zaprosili Osmane za pomoč pri preureditvi njihove rdečemorske flote. To floto so leta 1517 podedovali Osmani. Leta 1525 so zgradili mornariško bazo v Suez, čemur je 5 let kasneje sledila še izgradnja mornariške baze v Basri²⁰⁶.

Floto so financirali pomorski sandžaki Al-Cezajir (Egejski otoki in Gelibolu, Galata, Izmit in Alžir). Mornarje na galejah, imenovane levanti, so rekrutirali med obalnimi Turki, Grki, Albanci, Dalmatinci in Severnimi Afričani, medtem ko so galjoti (kurekčiler) bili predvsem zločinci in vojni ujetniki. Mornarji specializirani za jadrnice so bili imenovani kaljončiler²⁰⁷.

6.2.4 Oborožitev

Osmanska oborožitev je bila pod številnimi vplivi. Najpomembnejši vplivi so bili iranski, bizantinski in centralno azijski. Eden prvih turških virov iz Anatolije, ep Danišmandname iz

²⁰⁵ Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 19-20.

²⁰⁶ Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 24.

²⁰⁷ Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 24-25.

14. stoletja našteje bojevnikovo orožje. Med orožje je spadalo kulunk (bojno kladivo), gurz, čomak, bozdogan in amud (buzdovani), bilik (tok za puščice), čark jaji (pehotni samostrel), gonder (metalno kopije), hančer (kratki meč), harbe (dolga sulica), kilič (sablja), nize (lahka sulica), sunu (konjeniška sulica), tig (dolgi meč), ok (puščica), jajin (lok), nacek (bojna sekira) in kement (laso)²⁰⁸.

Turška težka konjenica je bila veliko lažje opremljena v primerjavi z evropsko težko konjenico. Tudi težki konjenik je imel lahek oklep, večinoma verižno srajco, koničasto čelado, majhen okrogel ščit, lok s tulom s puščicami, sulico in sabljo, redkeje meč. Lahki konjeniki so bili oboroženi z lokom s puščicami, z okroglim ščitom in s sabljo. Pehota je imela sulice za zaustavljanje konjeniškega napada. Konjeniki so uporabljali težki buzdovan, pehota pa lažjega. Pogosto turško orožje je bil bojni kljun. Številni vojaki so bili oboroženi z bojnimi vilami. Sulice se bile kratke (za metanje) in dolge (za zabadanje). Janičarji so v 15. stoletju začeli uporabljati muškete. Šele konec 16. stoletja so bili vsi janičarji opremljeni z luntnimi puškami²⁰⁹.

6.3 PRIMERJAVA SELDŽUŠKE IN OSMANSKE VOJSKE

Osmani so prevzeli glavne elemente svoje vojske od Seldžukov. To je pomenilo, da so bile njihove vojske sestavljene iz suženjskih vojakov, spahije, nomadskih konjenikov in vazalov. Sprememba pa je vidna v tem, kateri del vojske je bil najpomembnejši. Seldžuki so se zanašali predvsem na moč nomadskih konjenikov. V nasprotju pa so se Osmani na nomadske konjenike zanašali samo na začetku svoje zgodovine. Potem je postala najpomembnejši del osmanske vojske spahijska konjenica, s katero so bili po pomembnosti od 15. stoletja naprej izenačeni suženjski vojaki. Novosti glede na Seldžuke lahko pri Osmanih zasledimo predvsem pri oborožitvi z vpeljavo strelnega orožja in artilerije ter pri gradnji ladjevja, ki ga Seldžuki niso imeli.

²⁰⁸ Nicolle, *Armies of the Ottoman...*, str. 21-23.

²⁰⁹ Janez J.Švajncer, *Vojna Zgodovina*, Ljubljana: DZS, 1998, 1. izd., str. 138.

7. IZBRANE BITKE

Te bitke sem izbral po eni strani na podlagi njihovega zgodovinskega pomena, saj so bile vse tri bitke zgodovinske prelomnice. Po drugi strani pa so bile te tri bitke izbrane zaradi predstavitve različnih načinov bojevanja. Bitka pri Manzikertu (1071) je odličen primer bojevanja stepskih nomadov proti vojskam stalno naseljenih držav. Bitka pri Nikopolju (1396) je primer bojevanja evropske fevdalne vojske proti osmanski vojski, v kateri je glavni element spahijska konjenica. Bitka pri Mohaču (1526) pa je primer boja med fevdalno vojsko Madžarske in osmansko vojsko, v kateri sta glavna elementa spahijska konjenica in suženjska (janičarska) pehota.

7.1 BITKA PRI MANZIKERTU

7.1.1 Ozadje bitke

V drugi polovici 11. stoletja so tolpe seldžuških Turkov začele izvajati roparske pohode v bizantinsko Anatolijo. Leta 1055 so Seldžuki zavzeli abasidsko prestolnico Bagdad. Seldžuška nevarnost je povzročila, da sta se neformalno povezali glavni sili na Bližnjem Vzhodu, Bizanc in Fatimidski kalifat. Novi bizantinski cesar Roman IV. Diogen je dobil državo, ki je bila na zahodu ogrožena s strani Normanov, na vzhodu pa s strani Seldžukov. V letih 1068 in 1069 je Roman izpeljal uspešne vojne pohode proti Seldžukom, ki jih je premagal pri mestu Sebastea. Nato se je moral umakniti, saj je bil leta 1070 prisiljen posredovati proti Normanom. Za poveljnika na vzhodu je imenoval svojega nečaka Manuela Komnena. Manuela je ujel Alp Arslanov svak Arisiagi, s katerim sta skovala načrt kako bi odstranila Alp Arslana. Manuel je Arisiagija prepričal, da ga je pospremil v Konstantinopel, Alp Arslan pa je zahteval izročitev izdajalca in bil zavržen. To je bil povod za vojno. Bizantinski cesar se je veselil vojne, saj je menil da je sultan Alp Arslan v Perziji, ker je ravno v tistem času organiziral pohod proti egipčanskim Fatimidom, v resnici pa se je nahajal na Bližnjem Vzhodu²¹⁰. Alp Arslan je najprej prešel bizantinsko mejo in zasedel Manzikert in Erjiš, nato je izvedel še pohod nad Edeso. Ker mesta ni mogel zasesti, je obleganje opustil in se odpravil proti Damasku, ki je bil v fatimidskih rokah. Takrat je prejel poročilo, da se

²¹⁰ Brian T. Carey, *Debacle at Manzikert 1071: Prelude to the Crusades* (dalje Carey, *Debacle at Manzikert...*), *Medieval History Magazine*, Issue 5, 2004, str. 20-21.

bizantinski cesar Roman Diogen bliža turški meji z veliko vojsko. Nemudoma se je obrnil in odšel naproti Bizantincem²¹¹. Sultanova vojska se je na poti začela manjšati, mnogi bojevniki so jo zapuščali. S hitrim pohodom je Alp Arslan v mesecu avgustu uspel doseči Armenijo. Uspelo mu je zbrati dodatne enote, kljub temu pa je bila njegova vojska še vedno številčno manjša od Bizantinske. Velika prednost Seldžukov je bila odlično zbiranje informacij, ki je Alp Arslanu omogočilo, da je točno poznal obseg in položaj bizantinske vojske, medtem ko Roman Diogen ni imel nobenih informacij o svojem nasprotniku²¹².

7.1.2 Velikost vojsk*

Po muslimanskih in krščanskih virih je bizantinska vojska zbrala med 200.000 in 600.000 mož. Bizantinsko vojsko so sestavljali Francozi, Rusi, Grki, Armenci, Hazarji, Pečenegi, Oguzi in Kipčaki²¹³.

Srednjeveški viri so pri opisovanju velikosti vojska velikokrat pretiravali. Čeprav muslimanski viri navajajo velikost vojske med 200.000 in 400.000 mož, je bizantinska vojska najverjetneje štela okoli 30.000 mož²¹⁴.

7.1.3 Potek bitke

Sredi avgusta 1071 se je v bližini jezera Van predhodnica seldžuške vojske srečala z glavnino bizantinske vojske. Bizantinci so ponovno zasedli mesto Manzikert. Ob vesti, da se predhodnica seldžuške vojske nahaja v bližini, je cesar nad njo poslal enoto kumanskih in ruskih konjenikov pod vodstvom generala Basilecesa. Seldžuki so se pred sovražnikovo premočjo umikali in jih uspeli zvbati v zasedo, v kateri so ta oddelek uničili in zajeli bizantinskega poveljnika²¹⁵. Ko je na bojišče 18. avgusta prišla celotna bizantinska vojska, Seldžukov ni bilo nikjer, zato so se Bizantinci vrnili v tabor. Čez noč je prispela glavnina seldžuške vojske z Alp Arslanom na čelu in se utaborila le 5 kilometrov stran od

²¹¹ Kafesoglu in drugi, *A Short History...*, str. 97.

²¹² Paul Markham, *The Battle of Manzikert: Military Disaster or Political Failure* (dalje Markham, *The Battle of...*), 2005.

* Viri ne govorijo o velikosti vojske Seldžuških Turkov.

²¹³ Kafesoglu in drugi, *A Short History...*, str. 97.

²¹⁴ Carey, *Debacle at Manzikert...*, str. 21.

²¹⁵ Bojan Balkovec, *Poraz pri Manzikertu: Seldžuki prodirajo v Bizantinsko državo*, Slovenska Vojska, št. 82 (februar 1995), str. 24.

bizantinskega tabora. Sultan je naslednji dan cesarju poslal mirovno ponudbo, ki pa jo je gladko zavrnil. Roman Diogen je želel z odločilno zmago odpraviti seldžuško nevarnost²¹⁶.

Bizantinska vojska je ob poldnevu 19. avgusta začela napad. Razvrščena je bila v eno bojno linijo z močno rezervo. Prva linija je bila sestavljena iz težke tematske konjenice, ki jo je iz centra vodil cesar. Druga linija je bila sestavljena iz najemnikov iz Nemčije in Italije, poveljeval pa ji je Andronik Doukas, ki je bil sorodnik prejšnjega bizantinskega cesarja. Bizantinska vojska v svojih vrstah ni imela lahke pehote, ki jo je cesar poslal drugam. Ta odsotnost lokostrelcev, ki bi lahko podprli konjenico, je bila v nasprotju z vsemi bizantinskimi priročniki, ki proučujejo boje s stepsko konjenico²¹⁷.

Seldžuški center se je pred prodiranjem težke bizantinske konjenice umikal in z lahkoto držal razdaljo. Seldžuki so napadli na krilih in Bizantince zasuli s ploho puščic. Bizantinsko napredovanje je trajalo več ur, saj se Seldžuki niso želeli spustiti v boj od blizu. Ko se je približal večer, je cesar ukazal svoji utrujeni vojski naj se vrne v tabor. Center je ukaz upošteval, krili pa ukaza nista prejeli dovolj hitro. Krili sta se začeli umikati zelo neurejeno in s tem odprli luknje v svoji formaciji, zato so seldžuški konjeniki še okrepili svoje napade na krili. Cesar je ukazal prvi liniji naj napade nadležne konjenike, druga linija pod vodstvom Doukasa pa se ni želela ustaviti in spopasti s sovražnikom. Doukas je razširil novico, da je cesar padel in povedel drugo linijo v tabor. Ko je padla noč, so Seldžuki še okrepili svoje napade na preostanek bizantinske vojske. Desno krilo je bilo obkoljeno in uničeno pod točo puščic. Levo krilo se je pogumno borilo, a je bilo prav tako uničeno. Turki so napade skoncentrirali na center, ki se je dobro boril, a upanja na zmago ni bilo več. Preostanek bizantinske vojske je zapustil bojišče. Seldžuški konjeniki so jih preganjali vse do jutra²¹⁸. Bizantinski cesar je postal ujetnik, njegova vojska pa je bila premagana. Alp Arslan je z Romanom Diogenom ravnal častno in milostno. Državi sta po bitki podpisali mirovno pogodbo, cesar je za izpustitev moral plačati odkupnino, Bizanc se je obvezal, da bo Seldžukom plačeval letni tribut ter izgubil mesta Edesa, Manbij in Manzikert²¹⁹.

²¹⁶ Carey, *Debacle at Manzikert...*, str. 21-22.

²¹⁷ Carey, *Debacle at Manzikert...*, str. 22.

²¹⁸ Carey, *Debacle at Manzikert...*, str. 22-23.

²¹⁹ Kafesoglu in drugi, *A Short History...*, str. 99.

7.1.4 Razlogi za izid bitke

Vzrok za poraz lahko v veliki meri naprtimo političnim bojem znotraj bizantinskega plemstva, zaradi česar je Doukas zapustil bojišče. Prav tako je bila odločilna napaka Romana Diogena, da je želel na vsak način Alp Arslanu vsiliti bitko. Seldžuki so se pred številčno močnejšim nasprotnikom umikali, dokler niso bile bizantinske vrste razpršene in neorganizirane. To je Turkom omogočilo, da so bizantinsko vojsko obkolili in uničili po delih. Roman Diogen je z vojsko, ki ni imela lahke pehote za podporo težki konjenici, ignoriral petstoletno bizantinsko doktrino o boju s stepskimi konjeniki²²⁰.

7.1.5 Zgodovinski pomen bitke

Zmaga pri Manzikertu je povzročila veliko slavlje in veselje v muslimanskem svetu. Vrata Anatolije, na katera je pritiskalo toliko muslimanskih sil, so bila končno odprta za nadaljnja Turška osvajanja. Po porazu se je v Bizancu razplamtela državljanska vojna, v kateri je bil umorjen cesar Roman Diogen²²¹.

Poraz pri Manzikertu je v Bizancu sprožil začetek državljanske vojne, ki je trajala 10 let in popolnoma izčrpala bizantinske vire v Anatoliji. Medtem ko so bili Bizantinci zaposleni z boji med seboj, so v prazen prostor začeli prodirati Seldžuki. Na začetku so Turki bili samo roparji, potem pa so bili najemniki pretendentov za bizantinski prestol. Turki so zelo uspešno izkoriščali bizantinsko razdeljenost in podpirali različne pretendente za prestol. S tem so si odprli vrata za stalno naselitev v Anatoliji²²². Množična migracija Turkov v Anatolijo je povzročila krizo v Bizantinski državi, ki ni mogla preprečiti ropanja. Bizanc se je bal za svoj obstanek, zato je cesar Aleksej I. Komnen leta 1095 zaprosil papeža za organiziranje križarske vojne proti muslimanom. Izguba Anatolije pa je za Bizanc pomenila tudi izgubo območja, s katerega so rekrutirali večino svojih vojska. Zato se je morala bizantinska vojska po Manzikertu vedno bolj zanašati na najemnike²²³.

²²⁰ Carey, Debacle at Manzikert..., str. 23.

²²¹ Kafesoglu in drugi, A Short History..., str. 97.

²²² Markham, The Battle of...

²²³ Carey, Debacle at Manzikert..., str. 23.

7.2 BITKA PRI NIKOPOLJU

7.2.1 Ozadje bitke

Osmanski Turki so se v Evropi prvič utrdili leta 1356. Od takrat pa do padca Konstantinopla je minilo skoraj 100 let. V tem času je Sigismund, sin cesarja Karla IV, s poroko z madžarsko princeso postal madžarski kralj. Sigismund je takoj prepoznal nevarnost, ki preti Zahodu s strani osmanski Turkov, in zato uporabil svoje zveze za pomoč z vseh strani. Ker je bil Sigismund kot grof Luksenburga potomec francosko govoreče družine, je imel prijateljske odnose s francoskim plemstvom. Njegov ded, kralj Ivan, je padel v bitki pri Crecyu. Novi papež, Bonifacij IX., ki so ga priznavali v Nemčiji, Italiji in Angliji je pozval vse kristjane na križarsko vojno. Uspeh je bil velik, zbrala se je vojska primerljiva le z vojskami iz časa križarskih pohodov. Mladi grof Nevers, sin vojvode Filipa Burgundskega, je poveljeval veliki sili francoskih vitezov, Benetke so v podporo obljubile ladje, Nemci, Angleži, Italijani in Poljaki pa so se združili pod vodstvom Sigismunda. Med nemškimi plemiči sta bila vodilna knez Rupret in Ivan iz Nürnberga z oddelkom vitezov iz Strasburga. Vojski sta se pridružila tudi veliki mojster vitezov ivanovcev s svojimi vitezi in Mirča, vladar Vlaške²²⁴. Vojni pohod je bil izveden ob Donavi, kjer je vojsko na reki spremljala podporna flota. Vojaki niso želeli samo pregnati Turkov iz Evrope, ampak tudi ponovno osvojiti Sveti grob. Sigismund naj bi celo izjavil: »Če bi nebo padlo, bi ga moja vojska lahko nosila na svojih sulicah. Katerih ljudi naj bi se potem bali?« Pri Železnih vratih so prečkali Donavo ter zaradi lažje preskrbe nadaljevali pot ob njej in se izognili Adrianoplu. Pričakovali so, da bodo z zasedbo bolgarskih mest prisilili sultana Bajazida v odločilno bitko. Vidin se je predal brez boja, Rahova je padla po petih dneh, ko se je bolgarsko ljudstvo uprlo osmanski posadki. Nikopolj je bil močno branjen in po šestnajstih dneh obleganja so izvidniki sporočili, da se približuje osmanska vojska. Bajazid je bil na položajih pred Konstantinoplom, ko je izvedel za prihod križarske vojske. Vzel si je nekaj časa za pripravo in dovolil krščanski vojski, da je prišla globlje v njegovo ozemlje. Potem se je iz Filipopolisa odpravil preko prelaza Šipka. Odločil se je, da se bo Nikopolju približal z vzhoda, saj je bil teren tam primeren za njegovo taktiko. Pohod je izvedel tako hitro, da je pred Nikopolj prišel hkrati z izvidniki, ki so Sigismundu sporočili o njegovem prihodu v Tirново (90 km od Nikopolja). Na večer 24. septembra je postavil svoj tabor 6 kilometrov od križarskega tabora. Kristjani so bili postavljeni pred mestom, v dolini Donave, medtem ko so bili Osmani postavljeni na planoti, ki se je dvigovala nad reko.

²²⁴ Delbrück, *Medieval Warfare...*, str. 476-477.

Nenaden prihod Osmanov je postavil krščansko vojsko v težek položaj. Če bi imeli le dan več, bi se lahko razporedili na planoti nad Donavo, tako pa so morali premik izvesti pod budnim očesom Bajazida. Šele te noči se je Sigismund s Francozi dogovoril glede postavitve in bojnega načrta. Verjetno je pogovor tekkel predvsem glede vprašanja kdo bo imel čast zadati prvi udarec, za tem pa so se skrivala tudi vprašanja glede taktike. Če je Sigismund želel, da so njegovi Madžari v prvi vrsti, je bilo to bolj zaradi njihove oborožitve kot pa vprašanja časti. Že stoletja so bili madžarski vojaki znani kot lokostrelci na konjih in zato najbolj primerni za začetek bitke, Francozi pa so vztrajali, da imajo pravico voditi napad in uspeli prepričati Sigismunda²²⁵.

7.2.2 Velikost vojsk

Viri o velikosti vojska se medseboj razlikujejo. De Vries²²⁶ piše, da je samo francoski del vojske je štel okoli 1.000 vitezov in oprod in še dodatnih 1.500 bojnikov. Celotna vojska križarjev je verjetno štela okoli 12.000 mož, osmanska vojska, ki jo je vodil Bajazid I., pa najverjetneje okoli 15.000 mož.

Drugi viri navajajo, da naj bi celotna krščanska vojska štela med 9.000 in 10.000 konjenikov, od katerih se jih je bitke udeležilo okoli 7.500. O pehoti ni nikakršnih zapisov. Tako močna vojska je močno vplivala na velik ponos in samozaupanje vitezov. Osmanska vojska je štela okoli 11.000 do 12.000 mož²²⁷.

Antoche²²⁸ podaja bolj natančne podatke o sestavljenosti križarske vojske. Francoskih vitezov je bilo okoli 1.000, prav tako je bilo 1.000 nemških vitezov. Vojska Sigismunda Luksenburškega je štela med 4.000 in 5.000 mož, večinoma konjenikov in nekaj najemnikov. Transilvanska vojska je štela 3.000 do 4.000 mož, vojska vlaškega princa Mirče pa med 1.000 in 1.500 vojakov.

²²⁵ Delbrück, *Medieval Warfare...*, str. 477-479.

²²⁶ Kelly DeVries, *The Battle of Nicopolis* (dalje DeVries, *The Battle...*), *Medieval History Magazine*, Issue 2, 2003, str. 22.

²²⁷ Delbrück, *Medieval Warfare...*, str. 477-479.

²²⁸ Emanuel Constantin Antoche, *Les expéditions de Nicopolis (1396) et de Varna (1444): une comparaison* (dalje Antoche, *Les expéditions...*), *Medievalia Transilvanica* vol. 4., 2000.

7.2.3 Potek bitke

Bitka se je začela 25. septembra 1396. Ena za drugo so se različne enote in narodnosti premaknile po dolini na planoto. Janičarji so jih čakali na položajih, ki so jih okrepili z lahko palisado. Turki so tako imeli dober obrambni položaj za svoje lokostrelce, kristjani pa so dopustili, da so jih posamično zvalili v napad na janičarje. Bajazid je pred svoje janičarje postavil konjenike, medtem ko je sam s spahiji ostal skrit za hribom. Ko so Francozi prispeli na planoto in tam videli majhno število turških konjenikov z janičarji, se niso mogli zadržati. Sovražnika so napadli misleč, da je pred njimi celotna osmanska vojska, ali pa da ga bodo presenetili, medtem ko se ta šele postavlja. Sigismund jih je poskusil zadržati, dokler se ne postavi celotna vojska, a brez pravega uspeha. Francoski vitezi so z lahko potisnili nazaj turške konjenike, ki so se umaknili v doseg janičarjev²²⁹. Francoski vitezi so bili podvrženi hudemu obstreljevanju s strani janičarjev in niso uspeli prebiti vrst osmanske pehote. Vitezi so se obrnili in se pripravili na nov napad, ki prav tako ni uspel prebiti vrst pehote²³⁰. Takrat se je na hribu, na čelu svojih spahijev, pojavil sultan in francoske viteze napadel z uničujočo silo. Predvidevamo lahko, da so janičarji pustili prostor na svoji levi in desni, kjer so potem napadli spahiji. Z veliko številčno premočjo so z obeh strani napadli francoske viteze in jih popolnoma obkolili. Ko se je v bitko vključil Sigismund s svojimi Madžari, Nemci ter ostalimi enotami, so bili Francozi že premagani. Kmalu je sledil še poraz ostanka križarske vojske in Osmani so slavili veliko zmago²³¹. Krščanska vojska, ki je imela za sabo široko Donavo, sovražno ozemlje in zaprto mesto, katerega posadka je izvedla protinapad, je bila uničena. Vlaške in transilvanske čete se boja niso udeležile, saj so ocenile, da je bitka izgubljena, ko so bili premagani francoski vitezi²³². Grof Neverski je bil ujet, medtem ko je Sigismund pobegnil z ladjo po Donavi in se domov vrnil preko Konstantinopla in Dalmacije. Sama bitka je verjetno trajala manj kot eno uro²³³.

7.2.4 Razlogi za izid bitke

Ob strani moramo pustiti vprašanja ali so imeli Osmani številčno premoč ali ne. Primarni viri nam glede tega ne dajejo zanesljivih podatkov, številčnost osmanske vojske se giblje med 11.000 in 400.000 mož. Odlična koordinacija turške vojske in genialno vodenje, tako taktično

²²⁹ Delbrück, *Medieval Warfare...*, str. 479-480.

²³⁰ DeVries, *The Battle...*, str. 26.

²³¹ Delbrück, *Medieval Warfare...*, str. 478-479.

²³² DeVries, *The Battle...*, str. 26.

²³³ Delbrück, *Medieval Warfare...*, str. 479-480.

kot strateško, sta zadostna vzroka za pojasnitev rezultata bitke. Zaradi vzdržljivosti janičarjev, ki so bili brez podpore druge pehote, in odločilnega napada turških spahijev, je bila ta zmaga še bolj briljantna kot opevani zmagi Angležev pri Crecyu in Agincourtu. Primerjava med temi bitkami je primerna ne samo zaradi taktičnih prijemov, ampak tudi zaradi končnih razlogov za zmago. V vseh treh bitkah je šlo za zmago močne monarhije proti nedomiselnim fevdalnim vojski, ki je zaupala samo svojemu pogumu. Še najmanj krivde za poraz je imel kralj Sigismund, ki je komajda vzdrževal oblast nad svojimi Madžari, kaj šele nad Francozi. Ker so bile sultanove čete še bolj disciplinirane in bolj vodene kot tiste Edvarda in Henryja, je bila njihova zmaga še toliko večja²³⁴.

7.2.5 Zgodovinski pomen bitke

Na krajši rok bitka ni imela vpliva, saj je bil Bajazid osem let kasneje poražen s strani Mongola Timurlenka v bitki pri Ankari²³⁵. Morda je največji zgodovinski pomen te bitke postal strah pred bojevanjem z Osmani, ki je zajel plemstvo Zahodne Evrope, saj je bilo veliko ujetih francoskih vitezov usmrčenih in ne obdržanih za odkupnino. Bitka pri Nikopolju je v Zahodni Evropi pustila takšen vtis, da so se naslednjič z Osmani spopadli šele čez 140 let. Evropske vojske so se ponovno zapletle v spopade med seboj, medtem ko je bila obramba pred Osmani prepuščena Madžarski²³⁶.

7.3 BITKE PRI MOHAČU

7.3.1 Ozadje bitke

Na Balkanu je bila edina potencialna tekmica Osmanov Madžarska, ki pa je imela velike notranje probleme²³⁷. Zato so Madžarski kralji poskušali dobiti tujo pomoč. Na pomoč so jim prišli Habsburžani, ki so se s poroko povezali z madžarsko kraljevo družino in prevzeli oskrbo in obrambo utrdb na Hrvaškem. Ta pomoč pa je bila omejena, saj so bili Habsburžani od leta 1495 zapleteni v italijanske vojne proti Franciji. Nekaj časa je bila sreča naklonjena Madžarski, Osmani so bili namreč v vojni proti Safavidom. Leta 1520 se je položaj drastično spremenil. Novega sultana Sulejmana so zelo zanimala evropske zadeve. Poslal je sla, ki je

²³⁴ Delbrück, *Medieval Warfare...*, str. 479.

²³⁵ Delbrück, *Medieval Warfare...*, str. 480.

²³⁶ DeVries, *The Battle...*, str. 27.

²³⁷ Sugar, *Southeastern Europe...*, str. 68.

zahteval prost prehod osmanskih čet čez madžarsko ozemlje in povečanje letnega davka. Madžari so sultanove pogoje zavrnili, kar je bil povod za vojno. Naslednje leto je po dolgem obleganju padel Beograd, s tem so imeli Osmani prosto pot na Madžarsko. Sledilo je petletno zatišje, ker je bil Sulejman obremenjen z drugimi zadevami. Leta 1526 se je sultanova pozornost ponovno usmerila proti Madžarski. Njegovi odločitvi sta botrovala dva dogodka. V Italiji je bila Francija dokončno poražena v bitki pri Paviji, v Istanbulu pa so se uprli janičarji, ki so zahtevali vojno. Madžarska je bila logična izbira, saj je bila zaveznica Habsburžanov, vojaško šibka, vojna pa bi vojakom in sultanu prinesla tudi veliko plena. Madžari so vedeli za bližajoči se pohod še preden se je v Istanbulu zbrala velika osmanska vojska. Ker pa niso poznali smeri napada, so se enote iz Transilvanije in Hrvaške kraljevim silam pridružile prepozno²³⁸.

Osmanska vojska je imela preprost načrt pohoda. Glavnina vojske je potovala po desnem bregu Donava in po poti zavzemala trdnjave, ki so ogrožale njene preskrbovalne linije. To so bile trdnjave Titel, Petrovaradin in Ilok. Vojska je pri Osijeku zgradila pontonski most in prešla Dravo. Osmanska vojska je potem želela srečati madžarsko vojsko, jo premagati v bitki in nadaljevati pohod proti Budi. Madžarski plemiči so se zavedali, da Osmanski vojski ne bodo mogli preprečiti prehoda čez Savo in Dravo, zato so se zbrali v Tolni. Tu je kralj za glavna poveljnika svoje vojske imenoval škofa Tomorija in Jurija Zapoljo. Verjetno so se kralj in plemiči že takrat odločili, da se bodo z osmansko vojsko spopadli pri Mohaču. Osmanska predhodnica je 25. avgusta dosegla mesto Karaso in se s tem približala madžarskemu taboru pri Mohaču. V naslednjih dneh so se vrstili manjši spopadi med lahkima konjenicama obeh strani²³⁹.

7.3.2 Velikost vojsk

Število osmanskih vojakov udeleženih v bitki pri Mohaču se po avtorjih razlikuje. Profesionalnih vojakov, janičarjev in kapikulu konjenice, je bilo okoli 35.000. Spahijev je bilo med 50.000 in 100.000, pomožnih čet je verjetno bilo okoli 60.000, enot vazalnih držav pa okoli 10.000. Skupna moč osmanske vojske je bila med 150.000 in 200.000 mož²⁴⁰.

²³⁸ Gyula Razso, *Hungarian Strategy Against the Ottomans 1365 – 1526*, Dunaj: From Crecy to Mohacs: Warfare in the Late Middle Ages, Acta of the XXIIInd Colloquium of the International Commission of Military History, 1997, str. 234-235.

²³⁹ Perjes, *The Fall of...*

²⁴⁰ Perjes, *The Fall of...*

Madžarska vojska je na dan pred bitko štela okoli 25.000 konjenikov in verjetno okoli 15.000 do 25.000 najemnikov in pomožnih enot (oboroženih kmetov). Tako je skupna moč madžarske vojske znašala okoli 50.000 mož²⁴¹.

7.3.3 Potek bitke

29. avgust je bil jasen dan. Madžarska vojska je zasedla bojne položaje po sončnem vzhodu. Razdeljena je bila na levo krilo, ki ga je vodil Pereny, desno krilo, ki ga je vodil Batthany in na center, ki ga je vodil kralj. Na krilih je bila večinoma lahka konjenica in pehota, medtem ko se je težka konjenica nahajala v centru. Desno krilo je bilo določeno za napad na rumelijsko vojsko, levo krilo za napad na anatolsko vojsko, center pa za napad na sultanovo vojsko. Artilerija je bila enakomerno razporejena po celotni fronti madžarske vojske, ki je bila verjetno dolga okoli 4 km. Madžarski načrt je bil poraziti ločene dele osmanske vojske, ki zaradi svoje velikosti ni mogla na bojišče priti hkrati. Okoli poldneva je prva na bojišče prispela rumelijska vojska. Sultanova vojska je prispela med 13. in 14. uro, medtem ko je anatolska vojska prispela med 14 in 15 uro. Osmanska vojska je imela velike težave zaradi zahtevnega terena, ki ji je onemogočal, da bi se hitro in dobro razporedila v bojno formacijo²⁴².

Rumelijska vojska je ob prihodu na bojišče začela postavljati tabor, saj je menila, da se bo bitka začela prihodnje jutro. V tem trenutku je madžarsko desno krilo pod vodstvom Tomorija krenilo v napad. Konjenica je napadla rumelijsko vojsko, medtem ko je pehota krenila nad janičarje in topništvo, ki so bili na desnem krilu rumelijcev. Večina madžarskega centra in levo krilo so ostali na svojih položajih, saj anatolska vojska še ni prišla na bojišče. Napad desnega krila je bil tako silovit, da je prebil rumelijsko vojsko, katere velik del se je pognal v beg. Tomori je kralju poslal sla in ga prosil naj napade še s centrom. Ko je center napredoval proti sultanov vojski, se je desno krilo madžarske vojske že začelo umikati. Vojaki na desnem krilu so po zmagi nad rumelijsko vojsko začeli pleniti trupla in vozove. Takrat pa so jih janičarji iz centra osmanske vojske zasuli s salvami iz mušket. Desno krilo madžarske vojske je izgubilo iniciativo in se začelo umikati ter na koncu bežati. Verjetno je v tem času padel madžarski poveljnik Tomori. S porazom desnega krila je bila bitka za Madžare izgubljena. V centru se je vnel hud boj. Prvi napad težke konjenice ni uspel prebiti vrst janičarjev. Težka madžarska konjenica se je morala umakniti, tako da je na centru ostala samo pehota. Težka

²⁴¹ Perjes, The Fall of...

²⁴² Perjes, The Fall of...

konjenica je poskušala še nekajkrat napasti, a je bila vsakokrat odbita. Levo krilo pod vodstvom Perenyija je napadlo anatolsko vojsko, ko je ta prišla na bojišče. Kljub zagrizenemu boju Madžarov, pa možnosti za zmago ni bilo več. Najdlje je na bojišču vztrajala pehota madžarskega centra, ki se je borila do večera, ko je padla večina vojakov, saj so bili popolnoma obkoljeni²⁴³.

Bitka se je končala s popolnim uničenjem madžarske vojske. Madžari so izgubili kralja, 7 prelatov, 500 plemičev, 10.000 pehotnih vojakov in 4.000 pripadnikov konjenice. Kralj, ki se je z bojišča umaknil pred večerom, je na begu utonil. Osmanska vojska je po bitki nadaljevala pot proti Budi, ki jo je dosegla 11. septembra in osvojila tri dni kasneje. Potem je Budo zapustila in se začela vračati proti Istanbulu²⁴⁴.

7.3.4 Razlogi za izid bitke

Odločilen razlog za izid bitke je bila premoč osmanske vojske v kvantitativnem in kvalitativnem smislu. Madžarske možnosti za uspeh so bile že na začetku bitke minimalne. Edina možnost Madžarov je bila, da porazijo različne dele osmanske vojske ločeno, preden se uspejo vsi zbrati na bojišču. Na začetku jim je tako uspelo premagati rumelijsko vojsko, potem pa je na bojišče prispela glavšina s sultanom. Z begom desnega krila madžarske vojske je bilo upanja na zmago Madžarov konec²⁴⁵.

7.3.5 Zgodovinski pomen bitke

Bitka pri Mohaču je za Sulejmana predstavljala vojaški uspeh, a hkrati tudi politični neuspeh, saj je Madžarska s smrtjo kralja izgubila vodstvo države, tako da se Sulejman ni imel s kom pogajati. Madžarska se je razdelila v prohabsburško stranko, ki je podpirala prizadevanja nadvojvode Ferdinanda za pridobitev krone, in v proturško stranko, ki jo je vodil Ivan Zapolja kot vazalni kralj. Zapolja ni bil zvest vazal, zato je Sulejman leta 1541 dokončno zasedel Budo in tam ustvaril ejalat. Naslednjih 150 let je bila prav Madžarska žarišče vojaških spopadov med Osmani in Habsburžani. Bitka pri Mohaču pomeni konec madžarske srednjeveške države²⁴⁶.

²⁴³ Perjes, The Fall of...

²⁴⁴ Perjes, The Fall of...

²⁴⁵ Perjes, The Fall of...

²⁴⁶ Perjes, The Fall of...

7.4 VPLIV DISCIPLINE IN TAKTIKE NA IZIDE BITK

V bitki pri Manzikertu je imela taktika odločilni vpliv na izid same bitke. Bizantinci so storili prvo taktično napako, ker v svojih enotah niso imeli lahke pehote, ki bi z loki lahko odbila napade nomadske konjenice. Seldžuki so s taktiko izmikanja uspešno slabili in raztegnili bizantinsko vojsko. Ko se je sovražnik začel neurejeno umikati, so nomadski konjeniki izkoristili svojo mobilnost in napadli vrzeli v bizantinski liniji in s tem dobili bitko. Tudi disciplina seldžuške vojske je bila zelo pomembna za zmago, saj so se v skladu z načrtom izmikali neposrednemu spopadu. Bizantinsko vojsko pa je predvsem prizadel nediscipliniran umik, zaradi katerega so bitko tudi izgubili.

Tudi v bitki pri Nikopolju je imela odločilno vlogo na izid taktika obeh strani. Evropska vojska je uporabila nedomiselnost taktiko frontalnega napada težke konjenice. Osmani so bili na to pripravljeni in so se postavili defenzivno. Ko so bili prvi napadi težke konjenice ustavljeni, je Bajazid s kril poslal spahijsko konjenico, ki je dokončno obkolila viteze in s tem končala bitko. Disciplina je imela tudi v tej bitki velik pomen. Zmagovalca je odločila predvsem nedisciplina francoskih vitezev, ki so brezglavno napadli.

V nasprotju z drugima bitkama, v bitki pri Mohaču taktika ni imela odločilne vloge. Tudi disciplina obeh vojsk je bila bolj postranskega pomena, čeprav je morda eden od razlogov za poraz Madžarov tudi to, da so vojaki desnega krila madžarske vojske po razbitju rumelijske vojske začeli ropati trupla in nabirati plen. Odločilna je bila predvsem velikost in oboroženost osmanske vojske. Ta bitka predstavlja začetek obdobja, ko so se osmanske vojske začele zanašati predvsem na kvantitativno premoč na bojišču, na pa na boljšo taktiko in hitre manevre.

8. ZAKLJUČEK

8.1 VERIFIKACIJA HIPOTEZ

Pred začetkom pisanja diplomskega dela sem si zastavil naslednje hipoteze:

Osmanska država se je lahko hitro širila zaradi močne centralizacije v državni upravi in vojski. To hipotezo lahko potrdim. Centralizacija države je na širjenje vplivala z več vidikov. Nadzor nad vojsko je sultanu omogočal sistem timarjev, ki so bili vojakom podeljeni v začasno upravljanje. Centralna administracija je nadzirala pobranje vseh davkov v državi, kar je sultanu omogočalo načrtovanje izdatkov za bojne pohode ter vzdrževanje stalne vojske. Sistem islamski sodišč je sultanu omogočal nadzor nad delovanjem guvernerjev. Kadiji so redno poročali o delu guvernerjev, s čimer so preprečili protizakonito delovanje. Lojalnost sultanovih vojska in uradnikov je slonela na popolni odvisnosti od sultanove naklonjenosti. To je veljalo tako za prejemnike timarjev kot tudi za sultanove sužnje, vsi so namreč bili bogato nagrajeni za natančno izvrševanje ukazov. Vsi ti dejavniki so prispevali k temu, da je bila država kot celota usmerjena samo k enemu višjemu cilju, ki ga je določal sultan. Zato je imel sultan na razpolago veliko resursov, s katerimi je podpiral ozemeljsko širjenje države. Po drugi strani pa je k širjenju Osmanske države v začetnem obdobju prispeval tudi zelo ugoden geostrateški položaj. Mejili so na šibke balkanske države, ki so predstavljale lahek, a bogat plen.

Osmanska država je velik del državne in vojaške ureditve prevzela od Seldžuške države. To hipotezo lahko potrdim. Osmanska država je od Seldžuške prevzela uporabo sužnjev za opravljanje vlog uradnikov in vojakov, s čimer je imel sultan popoln nadzor nad državno upravo. Osmani so prevzeli tudi izobraževalni sistem, ki jim je omogočal izbor najboljših in najsposobnejših učencev, kateri so potem prevzeli pomembne državne službe. Prevzeli so še institucijo vezirja in svetovalnega organa divan, ki sta sultanu zelo olajšala odločanje in tudi samo vladanje. Tako je sultan odločal samo o najpomembnejših stvareh, hkrati pa se je lahko udeleževal daljših vojnih pohodov, medtem ko je veliki vezir upravljal državo. Osmani so prevzeli tudi sistem ikta, ki so ga preoblikovali v timarski sistem. To jim je omogočalo nadzor nad vojsko.

Osmani so od seldžukov prevzeli večji del vojaškega sistema. Prevzeli so suženjske vojake, spahije, nomadsko konjenico in tudi vazalske enote. S tem pa se podobnosti končajo.

Seldžuška vojska je bila v prvi vrsti odvisna od nomadskih konjenikov, osmanska pa je temeljila na spahijah, v kasnejšem obdobju pa še na suženjski vojski. Osmanska vojska je bila učinkovitejša in bolj disciplinirana, saj so bili vojaki neposredno odvisni od sultana, medtem ko so nomadi sledili sultanu le zaradi osebnih koristi.

Osmanska vojska je zmagovala zaradi boljše discipline in taktike. To hipotezo lahko delno potrdim. Disciplina in taktika osmanske vojske sta bili ponavadi boljši od vojska njihovih nasprotnikov. V bitkah so Osmanske vojske ponavadi zmagovale zaradi svoje mobilnosti in sposobnosti zadajana nenadnih udarcev. Dokler so večino osmanskih vojska predstavljali nomadi so uporabljali taktiko izmikanja in nenadnih napadov. Ko je Osmanska vojska začela uporabljati večji delež pehotnih enot so morali taktiko spremeniti. Zavedali so se, da nimajo obrambe pred prvim udarom težke konjenice, zato so prvo obrambno linijo zaščitili s palisado in poskušali viteze prisiliti, da so razjahali. Če to ni bilo mogoče, se je osmanska pehota razmaknila in viteze spustila skozi svoje vrste. Ko so ustavili prebojno moč viteške konjenice, je sledil napad janičarjev. Nato so iz boka napadli spahije, ki so skušali sovražnika obkoliti. Pozneje je k zmagam pripomoglo še strelno orožje, ki so ga množično uporabljali janičarji. Za izvršitev taktičnega načrta je bila ključnega pomena disciplina osmanske vojske. Pomemben vpliv na zmage v bitkah pa je imela tudi izurjenost, notranja kohezija in preskrba osmanske vojske. Osmanska vojska je bojne pohode skrbno načrtovala že mesece vnaprej, s čimer so preprečili izpade oskrbe. Pomembna je bila tudi obveščevala dejavnost. Sultan je posedoval podatke o terenu, velikosti nasprotnikove vojske, taktiki sovražnika, ect. Sultan je s svetovalci analiziral prejšnje bitke in pohode. V primerjavi s fevdalnimi vojskami, kjer niso imeli vsi fevdalci istih interesov, so imeli vsi osmanski vojaki skupen cilj. V 16. stoletju je postala Osmanska vojska številčno toliko močnejša od nasprotnikovih vojska, da je začela zanemarjati pomen taktike. V bitkah je Osmanska vojska zmagovala zaradi večjega števila bolj oboroženih mož. K zmagam pa je v veliki meri prispevala tudi nediscipliniranost evropskih vojska ter pomanjkanje kakovostne pehote, ki bi sledila začetnemu udaru težke konjenice.

8.2 SKLEP

Osmanski državi je uspelo, kjer so vse ostale nomadske države doživele neuspeh. Uspelo jim je nomade, ki so poslušali le svojega poglavarja, spremeniti v stalno naseljene davkoplačevalce, ki so poslušali centralno oblast. Osmani pri tem niso bili izumitelji.

Uporabili so principe in institucije, ki so jih pred njimi razvili Arabci, Bizantinci, Perzijci in Seldžuki. Prednost in velika sposobnost Osmanov je bila, da so te elemente uspešno združili in ustvarili iz njih sistem, ki je bil zelo učinkovit.

Osnova osmanskega uspeha je bil predvsem prestiž, ki so si ga z uspešnim bojevanjem proti »nevernikom« pridobil prvi sultani. S tem, ko so Osmani postali slavni bojevniki proti »nevernikom« so se jim pridružili mnogi, ki so pričakovali, da bodo s tem imeli možnost pridobiti veliko plena. Ta prestiž in zelo ugodna geografska lega sta botrovala k zelo hitremu širjenju osmanske države. K hitrem širjenju in osvajanju je močno pripomogla tudi nesposobnost in neorganiziranost balkanskih držav in plemičev, ki so bili zapleteni v neskončne medsebojne spore.

Osmani so se potem nahajali pred velikim izzivom utrjevanja države, kar jim je uspelo s suženjsko stalno vojsko in s suženjskimi državnimi uradniki. Prednost sužnjev je bila velika odvisnost od sultana in posledično tudi velika zvestoba sultanu. V državi sta tako obstajali dve eliti, prejemniki timarjev in sultanovi sužnji, ki sta se potegovali za sultanovo naklonjenost. Največ je s tem pridobil sultan, ki je prejemnike timarjev naredil odvisne od sebe. Timarji namreč niso bili podeljeni v dedno last, zato jih je lahko kadarkoli legitimno odvzel.

Sultani so se v 15. stoletju počasi spremenili iz tipičnih plemenskih poglavarjev v vladarje po vzoru bizantinskih in perzijskih cesarjev in kraljev. Država se je zaradi izjemno dobre organiziranosti uprave in vojske še vedno širila in v 16. stoletju dosegla naravne meje, preko katerih ni več mogla. Še vedno sta bila glavna razloga za širjenje vojni plen in nemoč sosednjih držav. Osmanska država je s Sulejmanom in zasedbo Bude dosegla svoj vrhunec. V 16. stoletju je Osmanska država začela stagnirati. Sultanovi sužnji so dobili preveč moči in so začeli delovati zelo samovoljno. S tem, ko so bile v večja mesta postavljene janičarske posadke, so se janičarji začeli identificirati z lokalnim prebivalstvom in delovati proti centralni oblasti ter niso bili več pripravljeni na osvajalne pohode. V 17. in 18. stoletju se je osmanska država nahajala v defenzivi. Glavni sovražnici sta bili Avstrija in rastoča velesila Rusija. Tudi ostale velesile so si vedno bolj želele dele Osmanskega imperija. Kljub tem hudim pritiskom je Osmanski državi do začetka 20. stoletja vseeno uspelo obdržati celoten bližnji Vzhod in velik del Balkana. Na začetku 20. stoletja se je zgodila mladoturška revolucija, ki je skoraj spodnesla sultanat. V 1. balkanski vojni je Osmanska država izgubila

še preostale dele Balkana, z izjemo bližnje okolice Istanbula. V 2. balkanski vojni je uspela nazaj pridobiti zahodno Trakijo z Edrino. V 1. svetovni vojni je bila Osmanska država na strani poraženk. Sultan je z velesilami sklenil zelo neugoden mir, po katerem je bila turška država omejena na centralno Anatolijo. Oblast je takrat prevzel Kemal Paša, ki je z vojaškimi akcijami uspel oblikovati Turško državo v mejah, ki jih ima še danes. Vzpon Kemala Paša pa je pomenil tudi padeč zadnjega osmanskega sultana. S tem se konča Osmanski imperij in začne obdobje moderne turške nacionalne države.

9. LITERATURA

9.1 KNJIGE

- Bennett, Matthew. 2001. *Dictionary of Ancient and Medieval Warfare*. Mechanicsburg: Stackpole Books.
- Delbrück, Hans. 1982. *Medieval Warfare: History of the Art of War, vol. 3*. Westport: Greenwood Press.
- Findley, Carter V. 2005. *The Turks in World History*. New York: Oxford University Press.
- Goodwin, Godfrey. 2006. *The Janissaries*. London: SAQI.
- Inalcik, Halil. 2000. *The Ottoman Empire: the classical age 1300 – 1600*. London: The Orion Publishing Group Ltd.
- Kafesoglu, Ibrahim, Hakki Dursun Yildiz, Erdogan Mercil in Mehmet Saray. 1994. *A Short History of Turkish – Islamic States (Excluding the Ottoman State)*. Ankara: Turkish Historical Society Printing House.
- McCarthy, Justin. 1997. *The Ottoman Turks. An introductory history to 1923*. Harlow: Addison Wesley Longman Limited.
- Murphey, Rhoads. 1999. *Ottoman Warfare 1500 – 1700*. London: Routledge.
- Nicolle, David. 1996. *Medieval Warfare Source Book: Volume 2: Christian Europe and its Neighbours*. London: Arms and Armour Press.
- Perjes, Geza. 1989. *The Fall of The Medieval Kingdom of Hungary: Mohacs 1526 – Buda 1541*. New Jersey: Atlantic Research and Publications. Dostopno prek: <http://www.hungarian-history.hu/lib/warso/warso00.htm> (28. maj 2008).
- Runciman, Steven. 1965. *The Fall of Constantinople 1453*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Simoniti, Vasko. 1990. *Turki so v deželi že*. Celje: Mohorjeva družba.
- Sugar, Peter F. 1996. *Southeastern Europe under Ottoman Rule, 1354 – 1804*. Seattle: University of Washington Press.
- Švajncer, Janez J. 1998. *Vojna Zgodovina*. Ljubljana: DZS.
- Talbot Rice, Tamara. 1961. *The Seljuks in Asia Minor*. London: Thames and Hudson.
- Thoraval, Yves. 1998. *Islam – Mali Leksikon*. Ljubljana: Založba Mladinska Knjiga.
- Nicolle, David. 1983. *Armies of the Ottoman Turks 1300 – 1774*. Oxford: Osprey Publishing.

9.2 ČLANKI

- Antoche, Emanuel Constantin. 2000. Les expéditions de Nicopolis (1396) et de Varna (1444): une comparaison. *Medievalia Transilvanica vol. 4*. Dostopno prek: <http://www.deremilitari.org/resources/articles/antoche.htm> (29. maj 2008).
- Balkovec, Bojan. 1995. Poraz pri Manzikertu: Seldžuki prodirajo v Bizantinsko državo. *Slovenska Vojska*, št. 82 (februar 1995): 24.
- Carey, Brian T. 2004. Debacle at Manzikert, 1071: Prelude to the Crusades. *Medieval History Magazine*, Issue 5. Dostopno prek: <http://www.deremilitari.org/resources/pdfs/mhm1.pdf> (29. maj 2008).
- DeVries, Kelly. 2003. The Battle of Nicopolis. *Medieval History Magazine*, Issue 2. Dostopno prek: <http://www.deremilitari.org/resources/pdfs/mhm2.pdf> (29. maj 2008).
- Markham, Paul. 2005. *The Battle of Manzikert: Military Disaster or Political Failure*. Dostopno prek: <http://www.deremilitari.org/resources/articles/markham.htm> (29. maj 2008).
- Razso, Gyula. 1997. Hungarian Strategy Against the Ottomans (1365 – 1526). From Crecy to Mohacs: Warfare in the Late Middle Ages. *Acta of the XXIIInd Colloquium of the International Commission of Military History*. Dunaj. Dostopno prek: <http://www.deremilitari.org/resources/pdfs/razso.pdf> (2. junij 2008).
- Sinor, Denis. 1981. The Inner Asian Warriors. *Journal of the American Oriental Society* v.101. Dostopno prek: <http://www.deremilitari.org/resources/pdfs/sinor2.pdf> (29. maj 2008).

9.3 INTERNETNI VIRI

- The Ottomans. Dostopno prek: <http://www.theottomans.org/> (4. junij 2008).
- Wikipedia. Dostopno prek: <http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Ottoman1566.gif> (4. junij 2008).